

Francisci Sylvii Ambiani In orationem Ciceronis pro lege Manilia, commentarij.

<https://hdl.handle.net/1874/420543>

90 2

FRANCISCI SYLVII AM-
biani in Orationem Ciceronis pro
lege Manilia, Commentarij.

PARISIIS

Apud Ioannem Roigny, sub Basili-
sco, e regione S. Benedicti
in via Iacobeae.

1535.

FRANCISCVS VII AM
pian in Orationem Orationis
Rege Mariae Comitum

PARISIIS

Apud Joannem Roissy, sub Batlis
in via Jacoba
1772

Reuerendissimo in Christo patri Antonio
Creuanto, Tituli sanctæ Priscæ in monte
Auentino sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ
Presbytero Cardinali, Abbati sacri mona-
sterii sanctissimæ Trinitatis Vindocinensium,
Franciscus Syluius S.

Vñ discipulis curæ meæ
delegatis aliquot M. Tul-
lii Iudiciales orationes
prælegissem, iisque audien-
dis operam eos non per-
didisse sentirem, cõmo-
dum mihi visum est ali-
quam eiusdem oratoris
suasoriam enarrare: partim vt styli & generis
varietas laborem studiorũ leuaret, eosq; ob-
lectaret: partim vt eo quoq; dicendi genere
instituerentur, quod consiliis adhiberi solet,
quod in Republica arbitror valere plurimũ:
sed præcipue vt viderent, quantum a Liuianis
concionibus Tullianæ distent. His enim Li-
uianas selectas enarrare soleo. Hanc igitur
sumpsi in manus, qua legem Maniliam sua-
det Cicero, qua Cn. Pompeium ornat, qua se
ipse temperata oratione ornandi copiã perse-
cutum dicit. In eam breues quosdam scripsi-
mus Commentarios, quos vt iuuenus studia

iuuentutis, nomine tuo edimus. Tuo, inquam,
nomine, qui quum adolescens mihi operam
dares, humanarum literarum ita studiosus
eras, in hisq; tantum promoueras, vt patru
Ludouici Creuanti viri vt sacerdotis, ita reli-
gione honestissimi consilio, primum diale-
cticis, deinde theologis & studiis & disputa-
tionibus ab harum literarum puritate multū
alienis deditus, earum studia continuasse po-
tius quā intermisisse videre. Postquam ve-
ro in theologorum ordinem ascriptus es, ita
diuinas literas excolis, vt humanas non con-
temnas. Quo nomine spero Commentarios
hos tibi fore magis gratos. Vale, Parisiis, ex
schola Tornaca. xiii. die Septemb. anno do-
mini. M. D. XXIX.

INDEX.

Tabella secundū literas
rū seriem in Commētariis
subsequentes.

Actio quid sit. .1.
Administrare bel-
lum. 62.
Admurmuratio. 63.
Adolescentia. 47.
Aedilitas. 99.
Ager scripturarius. 4.
Amisus. 33.
Annonæ vilitas. 70.
Appia viâ. 86.
Appositio oratori infre-
quens est. 19.
Asscribere, asscriptitij: &
asscribi in ciuitatem, in
ciuitate, & ciuitati. 92
Assentio & assentior 76
Attilius Manius. 19.
Belli fortuna. 43.
Belli offensio. 41
Bellum seruile. 48
Bellum Mithrid. 53.
Bithynia Romanorum
prouincia. 9.
Bonos quos vocet Cice-
ro. 2.
Brundisium. 54.
Capere magistra-
tum. 100.
Causa vera. 83.

Cicero Prætor. 4.
Cyzicum. 30.
Colligere se. 39.
Commeatus. 83.
Comitium & forū 70.
Conficere prouinciã 47
Bellū & stipediã. 50.
Exercitū & pecuniam
96.
Continentia. 66.
Copiæ Mithrid. 37.
Copiosus. i. locuples. 103
Corinthus euersa. 18.
Cursus pro nauigatione
57.

Decumæ & Decu-
manum frumē-
tum. 24.
Defendendi labor. 4.
Defensio belli. 41.
Delos. 86.
Deniq; nunc. 68.
Deportare literas, signa,
tabellas, & alia, vt ex-
ercitum. 97.
Deprecatores & preca-
tores. 60.
Disiunctissima loca. 14.
Diuisio orationis. 7.
Exemplorum citã-
dorum ratio. 22.
Exercere vectiga-
lia & iudicia. 8.

INDEX.

Extrema pueritia & ad olescentia.	46.	vir fortis.	67.
Extrema hyeme.	60.	Imperare obsides.	60.
F Actum eo.	93.	Incolumis.	40.
F Felicitas hic nulli perpetua.	74.	Industrius.	27.
Fides est reipublicæ ne cessaria.	28.	Ineunte vere.	60.
Fortuna belli.		Innocentia.	61.
Forum & comitium.	7.	Inter & intra tot annos.	106.
Frui.	25.	Is ad primam refertur personam.	86.
Frui. i. fructū capere.	95.	Iubet populus.	43.
Eructus vnde.	95.	Ius suffragij.	103.
Fructuarius ager.	95.	Iuvenes. i. milites.	46.
Fruentum decumanū & Decumæ.	24.	L Abor defendēdi 4 Lapsus de cælo 66 Lētādū illud mihi in primis video.	6.
Fuga Mithrid.	32.	Legatus quis sit.	88.
G Abinia lex.	82.	Legibus solutus.	99.
G Galli bellicosi	50.	Lentuli duo.	109.
G Gaza.	33.	Lex Gabinia.	82.
Genera vectigalium.	24.	Lex Manilia.	109.
Gnaeus.	27.	Loca disjunctissima.	14.
Gratia bona & mala que dicatur	110.	Locus pro tēpore.	80.
Grauari & grauare.	90.	Lucius Philippus.	99.
H Istoriæ lex.	41.	Lucullus reuocatur.	43.
H Honoris causa nomino.	89.	Ludus, & Ludi magister.	45.
Hostia in ostio Tyberis vrbs.	57.	Ludi & victoriæ belli cō parantur.	74.
I Doneus quis.	106.	M Agistratus renū ciari.	5.
I Ignauus.	27.	M Magistratū ca	
I Ignosci sibi non vult			

INDEX:

pere.	100.
Manilia lex.	109.
Manius Attilius.	19
Mare clausum.	83.
Medea. 34. fratrem discer pit.	35.
Medio vere.	60.
Meminisse pro recorda do.	75.
Militaris ætas & tempus 44. & 46.	
Mithridatis in Roma nos ciues crudelitas.	11
Mithridatis fuga.	32.
Mithridatis genus.	34.
Mithrid copiam.	37.
Mithridaticum bellum.	53.
N Au ⁹ & ignau ⁹	27
Nauiculariores & nauicularij.	17
Nauiculariam facere	18
Numerus ciuium & fru menti.	27.
Nunc denique.	68.
Nuncius malæ rei.	36.
O bscurare.	77.
Obsides impera re.	60.
Oratio ad ⁹ iudices quid differat ab ea quæ ad populum.	2.
Orator.	6.
Ostium oceanii.	57.

P acata ciuitas.	106.
Papyrius Car.	51.
Pascuarij.	22.
Pecuniam in quæstu res linquere.	63.
Peradolescens.	96.
Piratarum origo, & Pompeij in eos victoria.	51.
Pompeij eloquentia.	46.
Pompeio quem honorem Sylla detulerit.	47.
Ponere pro firmare, & ponere ædem.	86.
Portare exercitum	97.
Portorium.	24.
Prætor Cicero.	4.
Principum vitam subdi ti imitantur.	64.
Profugere.	35.
Prohibere.	27.
Q uestura.	99.
Quæstores iunio res.	100.
Q. Sertorij virtus.	99.
Quum seu cum & tum.	79
R edimere vecti galia, & redemptores.	28.
Refutare.	81.
Regum nomen quibus sanctum.	40.
Renunciari magistrat ⁹	5
Reportare exercitum & similia.	97.

INDEX.

Roftra pro foro.	87.	Transmittere.	54.
S alis vectigal.	24.	Transmittere bellū.	70.
Salinator atq; Sali-		Transportare exercitū	
næ.	25.	& fimilia.	54.
Sanctum quid.	40.	Trebellius.	82.
Scripturæ vectigal, &		Triarius victus.	41.
Scripturarius ager qui		Tribuni plebis Senatus	
fit.	24.	consulta examinabant	
Senatum habere, & ad		olim Romæ.	102.
Senatum referre, & Se-		Triumphus equitis.	48.
natusconsultum facere		V aco ab hac re, &	
cui liceat.	89.	Vacuum sum.	3.
Sertorij virtus.	99.	Vacuitas dolorū	
Seruile bellum.	48.	& a doloribus, ibidem	
Seruilis Ifauricus cogno-		Vadere. 36. & euadere.	
mento.	107.	37.	
Seuerus in iudicādo.	66.	Vectigales & Vectigalia	
Syllæ in Pompeium ho-		iudicia.	7.
nores.	47.	Vectigalium locatio. 11	
Sinope vrbs.	33.	sunt nerui reip. ibidem	
Solutus legibus.	99.	Vectigal ab importantis	
Suffragij ius.	103.	bus nul. um.	23.
Syllæ cum Mithridate		Vectigalium tria genera	
foedus.	12.	24.	
T empeftas pro fe-		Vectigal falis.	24.
renitate.	77.	Vere medio.	60.
Templum pro fo-		Victoriæ belli comparā-	
ro.	110.	tur ludis.	74.
Tempora Ciceronis.	2.	Vilitas annonæ.	70.
Theutoni.	96.	Vir fortis ignofci fibi fi	
Tigranocerta.	37.	deliquerit nō patit̃	67.
Tigranis copiar.	37.	Virgilij locus.	63.
Transire mare.	54.	FINIS.	

FRANCISCI SYLVII AMBIA-
ni in M. Tullii Ciceronis Orationem
pro Lege Manilia, quæ est de laudi-
bus Cn. Pompeii Magni, & de
Imperatore deligendo,
Commentarii lu-
culenti.

Vum Mithridatem Re-
gem Póti multis præliis
terra mariq; L. Lucullus
vicisset: eumq; tandem in
Armenia cum Rege Ti-
grane, ad quem confuge-
rat, magno certamine su-
perasset: quû a militibus
suis destitutus, tum Senatusconsulto reuoca-
tus, bellum non confecit. Mithridate igitur
prouinciis, fociis, atq; amicis po. Ro. immi-
nente, C. Manilius Trib. pleb. legem tulit, vt
Phrygia, Lycaonia, Galatia, Cappadocia, Ci-
licia, Colchis, Pontus, Armenia, & quotquot
alia loca in prouincia Lucullus obtinebat, ea
omnia cû omni illius exercitu Cn. Pompeio
mandarentur: vt Bithynia accepta, cui tum
Glabrio præerat, aduersus Reges Mithridatē
& Tigranem dux belli gerendi Pópei-
us de-
clararetur: additis ei maritimis viribus, naua-

Lex Ma-
nilia,

liq; apparatus, quem piratico bello paulo ante sortitus erat. Hac lege Pompeii potentia nimium augeri, libertas publica prodi, Lucullus suarum rerum gestarum gloria priuari videbatur, quòd triùphi potius quàm belli successor hac lege Pompeius decerni videretur. Quapropter Senatores multi legis promulgationi obsistere constituerunt. Ii tamen quòs legis perferendæ dies adesset, plebis metu còticuerunt præter Q. Hortensium & Q. Catulum viros Consulares, qui hanc legem dissuaserunt. Cicero autem còtrà suavit hac oratione: cuius

Argumentum est.

P Rincipio causam dicit cur antea còciones ad populum Ro. non habuerit, nunc autem Prætor factus habeat. Sibi latandum dicit in hac oratione prima ad populum oblatam esse materiam copiosissimam, hoc est, de Cn. Pompeii laudibus. Primùm igitur ostendit graue & periculosum bellum vestigalibus, sociis populi Ro. & bonis ciuium a duobus potentissimis Regibus Mithridate & Tigraue inferri: deinde belli magnitudinẽ aperit, quod idem duo Reges potentissimi magnis aduentitiis multorum Regum & nationum copiis adiuti administrant. Postremo docet in summo Imperatore illas quatuor

virtutes inesse oportere, quæ in Cn. Pompeio
sunt, scientiam rei militaris, virtutem, autho-
ritatem, felicitatem. Præter quas etiam inno-
centiam, continentiam, temperantiam, fidem,
facilitatem, eloquentiam, humanitatem in Cn.
Pompeio esse copiose admodum probat: quæ
ex omnibus vnum vectigales, socii atq; ami-
ci populi Ro. postulant: quem hostes præter
cæteros metuunt. Itaq; hortatur bellum cum
Mithridate & Tigrane gerendum, Cneumq;
Pompeium hac lege Manilia ei bello esse præ-
ponendum. Refutat primum sententiam Q.
Hortensii, qui bellum necessarium esse & ma-
gnum, & in Pompeio summa esse omnia cõ-
fessus est, negavit tamen omnia vni tribuen-
da esse. Populum Ro. iudicio suo Hortensii
authoritatem non debere anteponere osten-
dit ex bello Piratico. Legem enim Gabiniam,
qua Cn. Pompeio imperium in piratas con-
stituebatur, quam Hortensius dissuadebat, po-
pulus Ro. suffragiis suis probavit: cuius bene-
ficio mare, omnisq; ora maritima intra dies
xl. prædonibus liberata est. A. Gabinium Põ-
peio expetenti & postulanti debuisse legari
ostendit: illudq; improbe factum, vt vtriq; ob-
tractaretur. De eo legando ad Senatum se re-
laturum profiteretur, si dubitent Consules aut
grauentur referre. Refutat Q. Catuli senten-

tiam, qui legem dissuadens negabat oportere Pompeium ad bellum mitti, in quo tota spes ciuitatis esset: quem si amitterent, nullum esse reliquum, in quo Reipublicæ spes nitetur. Negabat item quicquam noui contra exempla maiorū atq; instituta fieri oportere. Cicerone, quum vita hominum breuis sit & incerta, ea dum adest, fruendum esse dicit, ostēditq; alia multa noua etiam a Q. Catulo in Cn. Pompeio constituta fuisse. Hortatur C. Maniliū vt legem ferre perseueret, nec vim cuiusquā aut minas pertimescat. Postremo hanc causam a se susceptam Reip. causā cōfirmat. Genus causæ deliberatiuū est. Suadet enim hanc legem ab vtilitate vectigalium Asiaticorum, quæ cæterarum prouinciarum vectigalibus longe anteponit. Eaq; non modo ab hostium incurfatione, sed etiā a metu hostium defendenda dicit. Suadet ab vtilitate ciuitatis Romanæ. Multi enim ciues Romani in Asia magnas pecunias collocatas habent: quas si amittant, plures secum in eandem calamitatem trahent. Nam creditoribus suis soluere non poterunt, nec item illi aliis. Ideoque impedita solutione, fides concidet. Suadet ab honestate, quòd turpe sit Mithridatem anno tertio & vicesimo postquā ciues Romanos omnes qui in Asia erant, iussit occidi, adhuc regna-

re:& ita regnare, vt bellum populo Ro. faciat, quanuis de eo bis triumphatū sit. Quo si mittatur Pompeius, bellū conficiet. Turpe quoque esse dicit socios & amicos populi Ro. & nationes exterarum non minus iniuriis & libidine ab imperatoribus iis qui in Asiam missi sunt, quā ab hostibus vexari. Eo si mittatur Pompeius, vir summa innocentia atque temperantia, nihil tale metuendum. Quanuis autem omnes authores ab vtilitate & honestate suadeant: idem tamen ordo deliberatiuæ orationis omnibus non est, qui Cicero in hac oratione est. Hic enim Cicero primum vsus est proœmio, deinde suadet, deinde concludens suam sententiam dixit: postremo eorum qui contra sentirent, sententias refutauit. T. vero Lilius & Sallustius in huiusmodi suasoriis proœmio vti non solent: primum ab aliqua reprehensione vel obiurgatione plerunque incipiunt, si ante nullus orauit qui contra sentiret. Deinde quid contradici posset proponunt, idque refutant. Si quis vero ante orauit, qui contra sentiret, a refutatione eius sententiæ incipiunt. Refutant præcipue causas, quibus is qui cōtra sentit, adductus in eam sententiam venerit. Deinde sensim rationes & exempla adducunt, quibus confirmet quam dicturi sint senten-

De genere dicendi deliberatiuo.

tiam: eamque sententiam pro conclusione dicunt: nec antè quæ sua sit sententia dicunt. Id quum ex multis Liuianis orationibus, tum ex Cæsaris & Catonis apud Sallustium facile cognoscas. Sed de hac dicèdi ratione hætenus. Huius orationis stylus qui sit, Cicero scribit in lib. de Orat. Fuit, inquit, ornandus in Manilia lege Pompeius. temperata oratione ornandi copiam persecuti sumus. Hæc autem oratio, quæ est vt de bello gerendo, ita de Imperatore constituendo, ad Quirites habita est. Populi enim Romani erat Imperatorem extra ordinem constituere. Itaq; Cicero in Oratione pro domo sua dicit Cn. Pompeium extra ordinem bellum cum Mithridate Tigra neq; gessisse. Alioqui Imperatoris deligèdi iudicium Senatus erat, vt idem significat in Vatinius testem. Quòd autè in vulgatis Ciceronis codicibus de Claris Oratoribus facta mentio sit Maniliæ cuiusdam legis, cuius peroratio, qui epilogus dicitur, tanto in honore fuit, vt eam Cicero puer edisceret, Mamilia lex, non Manilia appellari debet, a C. Mamilio Limentano lata: de qua est apud Sallustium in bello Iugurthino.

Impera-
torē q̄s
consti-
tuebat.

Cicero-
nis loc⁹.

THE HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON

The first settlement in Boston was made in 1630 by a group of Puritan settlers from England. They were led by John Winthrop, who named the city "Boston" in honor of Boston, Lincolnshire, England. The city grew rapidly and became a major center of trade and industry in the New World. In 1773, the Boston Tea Party took place, leading to the British occupation of the city. The city was the site of the Battle of Boston in 1775, which resulted in the British evacuation. The city was then the site of the Siege of Fort Mifflin in 1777, which resulted in the British occupation of the city. The city was the site of the Boston Massacre in 1770, which resulted in the deaths of five people. The city was the site of the Boston Convention in 1780, which resulted in the adoption of the Massachusetts Constitution. The city was the site of the Boston Convention in 1780, which resulted in the adoption of the Massachusetts Constitution. The city was the site of the Boston Convention in 1780, which resulted in the adoption of the Massachusetts Constitution.

1

M. TVLLII CICERO
NIS PRO LEGE MANI-

LIA ORATIO.

Vanquam mihi semper frequens conspectus vester multo iucundissimus, hic autem locus ad agendum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est visus, Quirites: tamē hoc aditu laudis, qui semper optimo cuique; maxime patuit, nō meam voluntas, sed meæ vitæ rationes ab ineunte ætate susceptæ, prohibuerunt. Nam cum antea per ætatem nondum huius auctoritatem loci contingere auderem, statuerēque; nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratū industria, afferri oportere: omne meum tempus amicorū temporibus transmittendū putavi.

Hic locus) id est forum iudiciale, ubi cōciones ad populum haberi solebant. Ad agēdum) id est ad orandū. Inde actionem Quintilianus libro vndecimo, quam rhetoricorum ad Herennium author pronuociationē appellat. Meæ vitæ rationes) id est propositum meum, & vitæ meæ cōstitutio. Ab ineunte ætate) id est ab adolescentia. Per ætatē) id est quia nimium iuuenis eram. Nisi

Actio.

Oratio ad iudices quid differat ab ea quae ad populum.
 perfectum ingenio) Eadem non est dicendi ratio ad populum, & ad iudices. Populus enim delectari, iudices doceri volunt. Ad populum oratio iucundior atque elegantior, ad iudices seuerior atque simplicior esse debet. Haec ad vtilitatem potius, illa ad ostensionem componi solet. Ideoque Ceterum viri, qui maxima ex parte imperiti sunt, sollicitas & accuratas actiones exigunt: leges contemni putant, nisi in dicendo etiam diligentia appareat: nec doceri tantum, sed etiam delectari volunt, vt ait Quintilianus lib. iij.

Tempora
 Bonos quos Cicero vocet
 Omne meum tempus amicorum temporibus) Cicero defendit permultos, paucos accusauit. Temporibus) Tempora saepius Cicero dicit quae sint aspera & difficilia & periculosa: vt pro Milone, Bona, fortunas meas, ac liberorum meorum in comunione temporum tuorum contuli. Inde illud est, O tempora, o mores. Neque hic locus &c.) Is enim locus optimo cuique maxime patuit. Bonos autem Cicero appellare solet, qui Reip. studiosi sunt: ideoque fuerunt semper boni ciues, qui in hoc loco causam vestram defenderent. Itaque auertit a se Cicero inuidiam quod ad populum nondum orauerit.

Itaque neque hic locus vacuus unquam fuit ab his qui vestram causam defenderent: & meus labor in priuatorum periculis caste integreque versatus, ex vestro iudicio fructum est amplissimum consecutus. Nam quum propter dilationem comitorum ter Praetor primus centuriis cunctis renunciatus sum, facile intellexi Quirites, & quid de me iudicaretis, & quid aliis praescriberetis. Nunc quum & authoritatis in me

tantum sit, quantū vos honoribus mandandū esse voluistis, & ad agendum facultatis tantum, quantū homini vigilanti, ex forensi vsu prope quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe si quid etiam dicendo consequi possum, id iis ostendam potissimū, qui ei quoque rei fructum suo iudicio tribuendum esse censuerunt.

Vacuus ab ijs) Vaco hac re q̄ dicatur, ignotū nō est: Vaco ab hac re sæpe dicitur. Sallustius in Cic. Cuius nulla pars corporis a turpitudine vacat. Cic. lib. Tuscul. v. Sapiētē ab omni concitatione animi, quam perturbationem voco, semper vacare. Idem libro de Diuinatione secundo, Tantum huic studio relinquendum, quantum vacabit a publico officio & munere. Itidem vacuus hac re, & ab hac re dicitur. Idem libro Epist. ad Atticum secundo, Hac quidem cura certe iā vacuus est. Idē lib. Epist. ad Quintum Fratrem, Animū vacuū ab omni cura desiderat. Idē lib. x. Si eris ab isto periculo vacu⁹. Idē lib. Epist. familiarium. xj. Quū ab omni molestia vacuus esses. Idē de claris Oratoribus de seipso, Ab exercitationibus oratorijs nullus dies vacuus esset. Inde vacuitas dolorum & a doloribus ab eodem dicitur, in lib. Tuscul. v. Nihil bonum nisi vacuitatem doloris. Et lib. de officijs primo, Magnitudo animi adhibenda est, & vacuitas ab angoribus. Meus labor) defensione. s. Quintil. lib. v. docens difficilius esse defendere q̄ accusare: vt, inquit, quod sentio, semel finia, tanto est accusare q̄ defendere, quanto facere q̄ sanare vulnera facilius. Defensionum labores Cicero ean

Vaco ab hac re & vacuus.

Vacuitas doloris.

Defen-
dēdi la-
bor.

dem ob causam dicit in libro Tuscul. primo, Quam defensionum laboribus senatorisq; maneribus aut omnino aut magna ex parte essem aliquando liberatus. In priuatorum periculis) id est in reis defendendis. Inde reum Quintilianus sæpe appellat periclitantem. Caste) quod nullum munus donūve acceperim, vt lege Cincia cautum est. Integre) quod cliētis causam nunquā prodiderim. Ex vestro iudicio).i. ex vestra sententia. Fructū amplissimum) id est Præturā: quāuis honos amplissimus Cōsulatus sit, cū tamē Cicero per ætatē gerere nōdū poterat, præturā poterat. Ter Prætor primus, cēturijs omnibus renūciatus) Cicero in lib. de claris Oratorib⁹ de seipso, Nos, inquit, non desistebamus quū omni, genere exercitationis, tum maxime stilo, nostrum illud quod erat, augere, quātūcūq; erat: atq; vt multa omittam, in hoc spatio & in his post Aedilitatem annis & Prætor primus, & incredibili populari voluntate sum factus. Nam cum propter assiduitatem in causis & industriam, tum propter exquisitius & minime vulgare orationis genus animos hominum ad me dicendi nouitate conuerteram. Multos maximæ dignitatis viros præturæ competitores Ciceroni fuisse, hisque omnibus antepositum Ciceronem Plutarchus in ieijs vita scribit. Illa autem comitiarum dilatio facta est, aut propter contentiones viutorum clarissimorum, qui erant competitores aut propter obnunciationes, quemadmodum comitia quibus P. Clodius Præturam, & T. Annius Milo Consulatum petebant, sæpius dilata esse Cicero scribit in libro Epistolarum ad Atticum quarto. De prætura & Prætorum numero scribimus in cōmentarijs in Ciceronem de Senectute. Hic autem

Cic. Præ-
tor.

ex commemoratione atq; amplificatione accepto-
rum beneficiorum, populi Romani benevolentiam
conciliat, quo facilius hanc legem suadeat quæ suf-
fragijs Populi Romani perferenda sit. Hæc autem
gratitudo, & acceptorum beneficiorum prædicatio
non parum habet momenti ad conciliandos audie-
torum, qui benefici fuerunt, animos. Idem ipsum
Cicero facit in dissuasionem legis Agrariæ P. Serui-
lij Rulli. Prætor primus) Ordo faciendi atque re-
nunciandi magistratus ad dignitatis rationem mul-
tum momenti afferebat. Itaque Cicero in Pisonem.
Me, inquit, cuncta Italia, omnes ordines, me
vniuersa ciuitas non prius tabella quàm voce prio-
rem Consulem declarauit. Authore eodem pro L.
Murena, Seruius Sulpitius dixit se consulatu di-
gniore quàm Murenam, quia Quæstor & post-
ea Prætor ante Murenam renunciatus est. Idem
in Oratione in C. Antonium & L. Carilinam com-
petitores, vt ait Asconius, C. Antonium admonet,
eum suo beneficio ex vltimo loco Præturæ candi-
datum ad tertium peruenisse: illaq; Ciceronis ver-
ba ascribit, Nescis me Prætorem primum factum
tecum cessione competitorum, & collatione centu-
riarum, & meo maxime beneficio te ex postremo
in tertium locum esse subiectum? Ter Prætor pri-
mus, centurijs cunctis.) Singula verba augent bene-
ficij magnitudinem. Renunciari magistratus vlti-
mate dicitur is qui suffragijs populi factus dicitur.

Quid de me iudicaretis.) i. quid de me sentiretis &
existimaretis. Quid alijs præscriberetis.) de me iu-
dicandum. s. Nunc quum & authoritatis.) legendum pu-
tem, Nunc quod & c.) ad hanc sententiam, Prætorē
me fecistis propter auctoritatem & eloquentiam, quā

Renun-
ciari Ma-
gistrat⁹.

Orator, inesse mihi putabatis. Nūc efficiam, vt in me vtrūq; cognoscatis. Honoribus).i. Aedilitati & Præturæ. Aedilis enim ante Cic. fuit. Mandandum).i. tribuendum. Oratorem definit M. Cato auctore Quintil. vt sit vir bonus dicendi peritus. Eodem auctore illud oratori præcipuum est, vt sit vir bonus: proximum, vt vir bonus habeatur: inde paratur oratori auctoritas, quæ cū peritia dicendi coniuncta, oratori necessaria est. Ad agendum).i. ad orandū. Certe) & certe id, legendū esse videtur. Ei quoq; rei).i. faultrati meæ dicendi. i. eloquētiae. Fructū).i. Præturā. Suo iudicio).i. suffragio, quod ex iudicio tulerūt.

Atq; illud in primis mihi lætandū iure esse video, q̄ in hac insolita mihi ex hoc loco ratione dicēdi, causa talis oblata est, in qua oratio nemini deesse potest. Dicendū est enim de Cn. Pōpeii singulari eximiaq; virtute. Huius autem orationis difficilius est exitum, quàm principium inuenire. Itaq; mihi non tam copia, quàm modus in dicendo quærendus est. Atque vt inde oratio mea proficiscatur, vnde hæc omnis causa ducitur, bellum graue & periculosum vestris vectigalibus atq; focis, à duobus potētissimis regibus infertur, Mithridate & Tigraue. Quorū alter relictus, alter la cessitus, occasione sibi ad occupandā Asiam oblatam esse arbitratur. Equitibus Romanis, honestissimis viris afferuntur ex Asia quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur in vestris vectigalibus exercendis, occupatæ: qui

ad me pro necessitudine, quæ mihi est cum illo ordine, causam Reipub. periculaq; rerum suarum detulerunt: Bithyniæ, quæ nunc vestra prouincia est, vicos exustos esse complures: Regnum Ariobarzanis, quod finitimum est vestris vectigalibus, totum esse in hostium potestate, Lucillum magnis rebus gestis ab eo bello discedere: huic qui succederet, nõ satis esse paratum ad tantum bellum administrandum. Vnum ab omnibus sociis & ciuibus ad id bellum, Imperatorem deposci atq; expeti: eundem hunc vnum ab hostibus metui, præterea neminem. Causa quæ sit, videtis: nunc quid agendum sit, considerate.

¶ Primum mihi videtur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de Imperatore deligendo, esse dicendum. Genus est enim eiusmodi, quod maxime vestros animos excitare atque inflammare debet.

Illud id est propter id quod sequitur. Finito proœmio quid dicturus sit ostendit. In qua videlicet causa, Oratio nemini deesse potest) male legunt quidam oratione. Modus). i. exitus & finis, & moderatus vsus. Atq; iure esse video vt inde) Breuiter narrat, vt doceat bellum cum Mithridate & Tigraue gerendum esse. Vectigalibus) id est his prouincialibus qui in prouincijs vestris sunt, vectigalia soluentibus. Vectigales homines, atque prouinciæ dicuntur. Vectigalia sunt & priuata & publica. Alter res

Succurreret: alij succurrerit.

Diuisio.

Vectigalibus.

lictus.) Mithridates bello non confecto a L. Lucullo relictus est. Mithridates enim postquam in Ponto a Lucullo victus est, rerum suarum desperatione coactus, ad Tigranem Armeniæ regem confugit. Idem Lucullus utrunq; regem cum immensis copijs in Armenia multis prælijs vicit. Ne bellum conficeret, seditio militũ causa fuit, qui sequi noluerunt: vt ait Titus Livius libris. xcvij. & xcviij. Ei abrogatũ imperium Plutarchus in eius vita scribit. de quo postea amplius. Equitibus Romanis.) Publicani enim, decumani, aratores, pascuarij, alijque qui populi Romani vectigalia conducebant, ex equestri ordine erant. Ex eo ordine quia nonnulli fordidi erant & auari, qui ad se id scriptum simulare possent, vt de conductorum vectigalium pretio aliquid condonaretur: ideo dicit hos honestissimos viros. Quorum videlicet equitum, non quarum literarum, magnæ res aguntur. Magnæ res id est diuitiæ. Ea enim vectigalia non nisi magno conduci solebant. itaq; ea conducebant, qui erant locupletissimi. Hi autem erant equites Romani.

Exercere
re vecti-
galia &
iudicia.

In vestris vectigalibus exercendis) Vt paulopost, Quo tandem animo esse existimatis aut eos qui vectigalia vobis pensant, aut eos qui exercent atque exigunt? Exercere vectigalia dicuntur ij qui vectigalia conduxerunt, eaque aut ipsi, aut eorum nomine alij colligunt: ideoq; colligendis vectigalibus præsent: vt Cicero pro P. Sylla, exercere iudicium dixit pro præesse iudicio. Hoc, inquit, Prætor exerce[n]te iudicium patiamini de studijs humanitatis ac literarum paulo loqui liberius. Magnæ res aguntur id est agitur de magnis rebus. Occupatę) a Mithridate & Tigtane. Mihi est cum illo ordine)

Nam Cicero ex ordine equestri erat. Quæ nunc vestra prouincia est) Nicomedes Bithyniæ rex a L. Sylla regno restitutus est, vnde à Mithridate pulsus fuerat. Is non multis post annis moriens populum Romanum fecit hæredem, regnumque eius in prouinciam formam redactum est, vt ait Liuius libro nonagesimo tertio. Regnum Ariobarzani id est Cappadociam. Huic qui succurreret) Alij legunt succurreret. nisi sit succurreret, succederet. mihi legendum videtur succederet. Præterea) id est præter eum neminem, frequens apud Ciceronem locutio. Vnum) Pompeium. Ciuibus) qui in Asia negociantur, & vectigalia colligant. Causa) id est questio ea de qua laturo suffragium estis. Admonet quæ dixerit, quæ dicturus sit: per partitionem proponit, quo causa sit facilior, & auditores attentiores. Huius autem partitionis tres sunt partes. Id Ciceroni familiare est, vt in huiusmodi orationum partitionibus tria membra sint, vt pro Roscio, pro Cluentio, pro Murena, quanuis non sæpe vtatur partitione.

Bythi-
nia pop.
Ro. pro-
uincia.

In quo agitur populi Ro. gloria, quæ vobis a maioribus cum magna in rebus omnibus, tum summa in re militari tradita est. Agitur salus sociorum atque amicorum, pro qua multa maiores vestri magna & grauius bella gesserunt. Aguntur certissima Populi Rp. vectigalia, & maxima: quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis. Aguntur bona multorum ciuium, quibus est à vobis & imperatoribus Reipub. consulendum. Et

quoniam semper appetentes gloriæ, præter cæteras gentes atq; auidi laudis fuistis, delenda est vobis illa macula Mithridatico bello superiore suscepta, quæ penitus iã infedit atq; inueteravit in Populi Ro. nomine: quòd is qui vna die tota Asia, tot in ciuitatibus, vno nuncio, atq; vna significatione literarum, ciues Ro. necãdos trucidãdosq; denotauit: non modo adhuc pœnam nullã suo dignam scele re suscepit, sed ab illo tẽpore tertiu iam annũ & vicesimũ regnat: & ita regnat, vt se nõ Põto neq; Cappadociæ latebris occultare velit, sed emergere e patrio regno, atq; in vestris vestigalibus, hoc est in Asiæ luce, versari. Etenim adhuc ita vestri cum illo Rege contenderũt Imperatores, vt ab illo insignia victoriæ, non victoriam reportarent. Triumphauit L. Sylla, triũphauit L. Murena de Mithridate, duo fortissimi viri, & summi Imperatores: sed ita triumpharunt, vt ille pulsus superatusque regnaret. Veruntamen illis Imperatoribus laus est tribuenda, quòd egerunt: venia danda, quòd reliquerunt: propterea quòd ab eo bello Syllam in Italiam Respub. Murenam Sylla reuocauit.

Agitur salus) Melius & vñtatius, quã agitur de salute. Pro qua multa) Idem postea Cicero dicit, Si propter socios, nulla ipsi iniuria lacessiti maiores ve

stri cum Antiocho, cum Philippo, cū Actolis, Pœnis bella gesserunt, quanto vos studio conuenit iniurijs prouocatos sociorū salutem vna cū, imperij vestri dignitate defendere? Certissima vectigalia) Cicero Actione in Verrē. 5. vectigalium quæ imponantur prouincijs, duo esse genera dicit: vnū quod certū est, quod stipendiarium dicitur, vt Hispanijs & plerisque Pœnorum impositum, quasi victoriæ præmium, ac poena belli. Id autem certum ideo dicitur, quod certum & definitum in annos omnes impositum sit. Alterum, quod censoria locatione constitutum est, vt in Asia lege Sempronia. Censores enim locabant vectigalia: nec vsquam locare licebat nisi Romæ, nisi in populo Romano. concione: vt scribit Cicero in dissuasiōe legis Seruiliæ Rulli. Hæc autem non certo eodemque pretio, semper locabantur. Hic autem certissima vectigalia aliter appellat, ea videlicet quæ deuictæ nationes parere solitæ soluant, aut quæ ab hostium incurso liberæ sint. Et pacis) Vectigalia neruos reipublicæ postea Cicero, & contra Rullum in Senatu subsidia belli, & ornamenta pacis, & in M. Antonium libro .v. infinitam pecuniam neruos belli appellat. Itaque idem ad M. Brutum scribit, Maximum in republica nodum inopiam rei pecuniariæ. Philippus Macedo omnia castella expugnari posse dicebat, in quæ modo a sellis onustus auto posset ascendere: vt ait Cicero ad Atticum lib. Epist. .i. Requiretis id est desiderabitis. Vna die tota Asia Mithridatis iussu, postquā Asiā occupauit, quicquid ciuium Romano in ea fuit, trucidatū est, vt ait T. Linius lib. 78. Authore Appiano in libro qui Mithridaticus inscribitur, ad omnium Asiæ urbium primores literas Mithridates

Vectigalia, eorumque locatio.

Vectigalia neruos reipublicæ.

Mithridatis in Roma.

ciues
 crudeli
 tas.

Syllæ cū
 Mithri-
 date fœ-
 dus.

scripsit, vt tricesimo die quo scriptæ erant literæ, omnes Romanos Italosq; cum vxoribus & liberis interficerent, atq; insepultos abijcerent. id facientibus, præmium: contra vero, pœnam proposuit. CL. millia ciuium Romanorum occisa esse Plutarchus scribit in vita Syllæ. Trucidandosq; Trucidare magis inuidiosum quã necare. Egerunt). i. agitauesrūt & vexauerūt Mithridatē, eumq; pacis conditiones accipere coegerunt. Quod reliquerunt). i. quod eum persecuti non fuerunt. Syllam in Italiam respub). Quum Cinna, Carbo, Sertorius, Marius urbē Romam hostilem in modum vastantes, multos viros clarissimos, qui essent patricij, necarent, a bello Mithridatico Sylla reuocatus est. is igitur cum Mithridate pacem illis conditionibus fecit, vt Asia, Bithynia, Cappadocia Mithridates excederet: in Pontum finibus regni paterni contentus se referret: omnem eius belli impensam a Romanis factam integre persolueret: vt scribunt T. Liuius lib. 83. & Appianus in Mithrid. Adiungit Plutarchus in vita Syllæ, vt. lxx. naues æratas cum apparatu & armamentis Syllæ Mithridates traderet, vtque Mithridatem Sylla Po. Ro. socium decerneret. L. Murena a Sylla relictus cum duabus legionibus, vt reliqua Asiæ componeret, primum leuibus quibusdam prælijs triumphum cupiditate, deinde grauioribus Mithridatis regnum lacessabat. Sylla quum indignum arbitraretur, Mithridatem, cum quo fœdus po. Ro. esset, oppugnari, ad Gabinium misit, qui Murenam Ariobarzane & Mithridate reconciliatis reuocavit, vt ait Appianus.

Mithridates autem omne reliquum tem-

pus non ad obliuionem veteris belli, sed ad comparationem noui contulit. Qui postquã maximas ædificasset ornassetque classes, exercitusque permagnos, quibuscunq; ex gentibus potuisset, comparasset, Bosphoranisq; finitimis suis bellum inferre simulasset, vsq; in Hispaniam legatos * e Lebetanis misit ad duces quibuscum tum bellum gerebamus: vt cum duobus in locis disiuētissimis, maximeque diuersis, vno consilio, ab vnis hostium copiis bellum terra mariq; gereretur: vos anticipi contētionē distracti, de imperio dimicaretis. Sed tamen alterius partis periculum, Sertorianæ atq; Hispaniēsis, quæ multo plus firmamenti ac roboris habebat, Cn. Pompei diuino consilio ac singulari virtute depulsum est. In altera parte ita res ab L. Lucullo summo viro est administrata, vt initia illa gestarum rerum magna atq; præclara, non felicitati eius, sed virtuti: hæc autē extrema quæ nuper acciderunt, non culpæ, sed fortunæ tribuenda esse videantur.

* ab ec-
batanis

Bosphoranis) Mithridates bellum factururus, postquã Sylla Romam redijt, classem instruxit, ac per magnum exercitum comparauit. Eius apparatus ita magnus erat, vt fama subito exierit, n Romanos non in Bosphoranos exercitum parari, quòd nō omnem Cappadociã Ariobarzani restituerint. At Mithridates reuocato Murena, Bosphorum in suam

potestatem redegit, eique filium Macharem Regē
 præfecit. Author est Appianus. E Lebetanis)
 Hic locus mendosus esse videtur, quod Lebetanos
 aut Lebetana in Asia fuisse non arbitrer. In codici-
 bus alijs lego, ab Ecbatanis. Ecbatana autem caput
 Mediæ erant, quam urbem Rex Seleucus condidit,
 vt Plinius li. 6. scribit. Quod autem Iacetanis Sco-
 pa legat, tanquam ad Iacetanos Hispaniæ popu-
 los, apud quos cum Sertorio Pompeius bellū gere-
 bat, Legatos Mithridates miserit, id mihi cohærere
 non videtur. Nam quod in Hispaniam dixerit, sa-
 tis est. Ab Ecbatanis si legas, ita intelligas, vsque ab
 Ecbatanis Legatos in Hispaniam misit: vt pro
 Deiotaro, Qualis Rex Attalus in P. Africanum
 fuit, qui magnificentissima dona, vt scriptum legi-
 mus, vsque ad Numantiam misit ex Asia, vt ex
 viæ longinquitate rei magnitudo augeatur. Vsq;
 in Hispaniam) vt paulopost Quum ad eum vsque
 in Pamphiliam Legatos deprecatoresq; misissent,
 Legatos misit ad Sertorium Mithridates in Hispa-
 niam, per quos pecuniam se & naues daturum pol-
 licebatur, petebatq; vt Asia sibi concederetur. Icto
 foedere Mithridates Sertorio naues. xl. & tria milia
 talentum dedit. Eidem Sertorius Cappadociam &
 Bithyniam concessit, misitq; milites cum duce M.
 Mario Senatore, sed exulante. Author est Plutarchus
 in vita Sertorij. Appianus hunc ducem M. Varum
 appellat, eique adiunctos L. Manium & L. Fannium
 cōsiliij participes dicit. Disiunctissimis) id est re-
 motissimis: vt in oratione pro M. Marcello, Nec ve-
 ro disiunctissimas terras citius cuiusquā passibus pos-
 tuisse peragrari, quā tuis, nō dicam cursibus, sed vi-
 storijs illustratæ sunt. Vno cōsilio) q; Mithridatis

Disinu-
 ctissima
 loca.

& Sertorij fœderatorum vnum consiliū esset, vnæq; copiae, qui Mithridati suadebant vt ad Sertoriū legatos mitteret. ij negabant Sertorio rei militaris duce peritissimo & maximo Rege Mithridate coniectis populum Romanū locis duobus lacessitū, tanta ingenia, tantaq; potentias posse sustinere. De imperio) id est, vos ne, an Mithridates & Sertorius imperarent. Vel dimicaretis de imperio) id est cōtenderetis, quos Imperatores in Mithridatem & Sertorium mitteretis. Cn. Pompeij diuino consilio) Hoc dicit: nam Pompeium hac oratione suscepit laudibus ornandum. Q. autem Sertorius desertus proditusq; in conuiuio a M. Antonio & M. Perperna confuratis occisus est. Cædis modus apud Plutarchum est. Initia illa gestarum rerum) Lucullus enim Consul cum Mithridate prælijs equestribus feliciter pugnavit, expeditiones aliquot prosperas fecit: cum eodem in Ponto pugnans millia hostium amplius. lx. cecidit: eumq; rerum suarum desperatione ad Tigranem Armeniæ regem confugere coegit: in Armenia vtrunq; Regem cum immensis copijs vicit. Author est T. Lilius. Virtuti) id est animi magnitudini. Hæc autem extrema) quòd milites parere noluerint, ideoq; Tigranē & Mithridatem persequi non potuerit, quòd inimicorū sermonibus auaritiā eius, & imperandī cupiditatem, & belli protractionem incusantium, in inuidiam populi Roma. adductus sit: quòd ei abrogatum sit imperium. quæ amplius scripta sunt apud Plutarchum in vita Luculli, & apud Appianum. Non culpæ, sed fortunæ) Illud plurimis historiarum monumentis testatum est, fortunam belli prosperam nemini vnquam fuisse perpetuam: sed alios ab ea

citius, alios tardius destituit. Themistoclem, Alexādrum, Pyrrhum, Annibalem, duos Africanos, Pompeium, Cæsarem, aliosq; innumerabiles animo tibi propone. Amplior enim gloria est quæ virtute, quā quæ felicitate parta sit. Itaq; Timotheus Cononis filius rerum sua virtute gestarum gloriam ab æmulis & obrectatoribus ad fortunæ benignitatē referri grauer ferebat. Sed de hac re postea amplius. Il aut in exilio mortui sunt, aut misere necati. De hac fortunæ Luculli mutatione Plutarchus in eius vita scribens, Huc, inquit, vsq; cum Lucullo Fortuna militasse, prospera q; semper eius consilijs auras prestisse visa est. At postea quāuis egregiam prudentissimi viri atq; fortissimi Imperatoris virtutem ostēderit, is tamen aduerso semper vento spirante in altum frustra contendens, nullam suarum rerum gestarum gratiam, nullam gloriam consecutus est. Cæterum superiores illæ, quas omnium mortalium consensu sibi vendicauerat laudes, propemodum defluxere.

Sed de Lucullo dicam alio loco, & ita dicam, Quirites, vt neque vera laus ei detracta oratione nostra, neq; falsā aut ficta esse videatur. Sed pro vestri imperii dignitate atque gloria (quoniā is est exorsus orationis meæ) videte quem vobis animum suscipiendum putetis. Maiores *vestri sæpe mercatoribus ac nauicatoribus iniuriosius tractatis, bella gesserunt: vos tot ciuium Romanorum milibus vno nuncio, atq; vno tēpore necatis, quod tandem animo esse debetis? Legati quod erāt

appellati superbius, Corinthum partes * ve-
 stri totius Græciæ lumen extinctum esse vo- * nostris
 luerunt: vos cum regem inultum esse patie-
 mini, qui Legatum pop. Rom. Consularem,
 vinculis ac verberibus, atq; omni supplicio
 excruciatum necauit? Illi libertatem ciuium
 Ro. imminutam non tulerunt: vos vitam ere-
 ptam negligetis? Ius legationis verbo viola-
 tum illi persecuti sunt: vos Legatum populi
 Romani omni supplicio interfectum relin-
 quetis? Videte ne vt illis pulcherrimum fuit
 tantam vobis imperii gloriam relinquere: sic
 vobis turpissimum sit, illud quod accepistis,
 tueri & conseruare non posse.

Alio loco) in hac oratione. Exorsus) id est con-
 textus & tanquã filium. Nauiculatores hic appella-
 ri existimo eos, qui nauium domini, cum suis nauibus
 operam suam conducunt ad merces vehendas: & nauic-
 quos eosdem nauicularios Cicero appellat Actio-
 ne in C. Verrem. vij. Malo, inquit, te isti generi ho-
 minum, quàm mercatoribus & nauicularijs inimis-
 cum atq; infestum putari. Idem, Quot bella maio-
 res nostros & quanta suscepisse arbitramini, quòd
 ciues Romani iniuria affecti, quòd nauicularij retē-
 ti, quòd mercatores spoliati dicerentur? Idem actio-
 ne quarta, Aut publice ciuitates istos honores ha-
 bent, aut si generatim homines: vt aratores, vt mer-
 catores, vt nauicularij. His omnibus in locis cum
 mercatoribus nauicularios cõiungit, tanquam mer-
 catores sint mercium domini, nauicularij mercium

Nauicu-
 latores
 & nauic-
 ularij.

Nauiculariam
facere.

Corinthus
uersa.

vectores. Idē actiōne septima, nauiculariam facere, pro eo quod est ex huiusmodi vectura quęstū facere dicit. Quid eos loqui qui videbant, quid existimare eos qui audiebant, arbitrare? Inanem te nauē in Italiam deducturū, nauiculariā te, quum Romā venisses, esse facturum? Maiores vestri.) A minore ad maius suadet bellum cum Mithridate esse suscipiendum. Imperij vestri, maiores vestri, patres vestri, aliq; generis eiusdem cur hic sæpe dicat Cicero, tāquam non sit ex ordine eorū ad quos dicat (is enim ex ordine equestri ad plebē dicit) quū in alijs orationibus, vtpote iudicialibus, maiores nostros, imperiū nostrū, patres nostros dicere solitus sit: id esse arbitror, vt auditorum beneuolentiam sibi facilius conciliet. Romanæ enim Reipub. administratio popularis erat. Populus Roman. suis suffragijs magistratus faciebat, qui Rempub. nomine suo administrarent. Populi Romani iussū pacem & bellum Consules faciebant. Summam deniq; potestatem populus Romanus habebat. Plebs enim, veluti si a cætero populo abrupta esset, patriam suam, remque publicā sibi peculiarē fecit, vt L. Quintius Cincinnatus in oratione ad plebem dicit apud T. Liviū libro tertio. Quōd erant appellati superbius) Post bellum Punicū tertium, & ante bellū Numantinum Corinth⁹ a L. Mummio funditus euersa est. Hic Cicero dicit propter Legatos superbius appellatos. Strabone libro octauo authore, quidā Corinthij in prætereūtes Pop. Rom. Legatos e tectis sordes infuderūt. Cicero in libro de Officijs tertio, Corinthū disturbatam fuisse dicit specie vtilitatis. Hæc enim vrbs, vt ait Eutropius, omnium vrbiū longe opulentissima fuit, Superbius.) id est multum superbe,

vt ante iniuriosius, id est multum iniuriose. Pa-
 tres vestri.) Patres Cicerone appellare solet, qui pau-
 lo ante suam ætatem fuerunt: vt qui multo ante, ma-
 iores. Corinthum totius Græciæ lumen.) Appositio
 est, qua Lilius multo sapius quã Cicerone vitur. Ra-
 ra enim apud Ciceronem est, familiaris poetis. Le-
 gati quod erant appellati &c.) A minore ad maius,
 vti postea, suadet bellum cum Mithridate suscipi-
 endum. Legatum Pop. Ro.) Ante Syllæ aduentum
 in Asiam, paulo antequam Romani omnes in Asia
 iussu Mithridatis necarẽtur, Manium Attilium, qui
 legationis & belli huius causa fuerat, Mithridates
 comprehendit, eumq; in asino hærentem vinctum
 traduci iussit, præcedente tibicine, qui spectantes
 admoneret eum esse Manium. Eius os auaritiã Ro-
 manis obijciens, auro oppressit, vt ait Appianus. A-
 quiliam non Attilium in Lili codicibus lego. Ex-
 cruciatum necauit). i. ex cruciauit & necauit. Illis
 pulcherrimum fuit.) Enthymema est ex pugnantibus.

Appositi-
 tio ora-
 tori in-
 frequẽs.

Manius
 Attili.

Quid, quod salus sociorum summum in
 periculum ac discrimen vocatur? Regno ex-
 pulsus est Ariobarzanes, Rex socius populi
 Roma. atque amicus. Imminent duo Reges
 toti Asiæ, non solum nobis inimicissimi, sed
 etiam nostris sociis atq; amicis. Ciuitates au-
 tem omnes cuncta Asia atque Græcia ve-
 strum auxilium expectare propter periculi
 magnitudinem coguntur. Imperatorẽ a vobis
 certum deposcere (cum præsertim vos aliũ

miseritis) neq; audent, neq; se id facere sum-
 mo sine periculo posse arbitrantur. Vidēt &
 sentiunt hoc idem quod & vos, vnum virum
 esse, in quo summa sint omnia, & eum prope
 esse, quo etiam carent ægrius, cuius aduentu
 ipso atq; nomine, tametsi ad maritimum bel-
 lum venerit, tamen impetus hostium repres-
 sos esse intelligūt ac retardatos, Hi vos (quo-
 niam libere loqui non licet) tacite rogant, vt
 se quoq; sicut cæterarum prouinciarum soci-
 os, dignos existimetis, quorum salutem tali
 viro commendetis: atq; hoc etiam magis quā
 cæteros, quòd eiusmodi in prouinciam ho-
 mines cum imperio * misimus, vt etiam si ab
 hoste defendant, tamen ipsorum aduentus in
 vrbes sociorum, nō multum ab hostili expu-
 gnatione differant. Hunc audiebant antea,
 nunc præsentem vident, tanta temperantia,
 tanta mansuetudine, tanta humanitate, vt hi
 beatissimi esse videantur, apud quos ille diu-
 tissime commoratur. Quare si propter socios
 * nostri nulla ipsi iniuria lacesciti maiores* vestri, cū
 Antiocho, cum Philippo, cum Aetolis, cum
 Pœnis bella gesserunt: quanto vos gaudio
 conuenit iniuriis prouocatos, sociorum sa-
 lutem vnā cum Imperii vestri dignitate de-
 fendere? præsertim cum de vestris maximis
 vectigalibus agatur. Nam cæterarū prouin-

ciarum vectigalia Quirites tāta sunt, vt his ad ipsas prouincias tutandas vix contenti esse possimus: Asia vero tam opima est & fertilis, vt & vbertate agrorum, & varietate fructuū, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum

Certum) Cn. Pompeium. Alium) id est L. Lucullum. Non audent) metuentes ne quid vos offendant. Vnum virum) Pompeium. Omnia summa) vt virtus, vt rei militaris scientia, vt felicitas, vt alia generis eiusdem, quæ imperatoris dignitatem exornent. Quo etiam carent ægrius) id est quem etiam magis desiderant. Ad maritimum bellum. Quum piratarum ingens multitudo mare vrbesque maritimas etiā Italiæ ita infestaret, vt omne annonæ cōmerciū intercluderet, Cn. Pōpeius Gabinia lege contra piratas imperator factus est, quos incredibili celeritate atq; felicitate deuicit. Nam intra .xl. diem toto mari eos expulit. Eos in Cilicia p vrbes & colonias distribuit, ijsq; agros assignauit. De hoc piratico bello Plutarchus in vita Pompeij permulta scribit. Tametsi ad bellū maritimū uenerit) non ad bellum Mithridaticum. Hac de re amplius paulo post Cicero dicit, quum Pompeij innocentiam laudabit. Repressos) metu Pompeij. Cilicia enim in Asia est. Hoc etiam magis q̄ cæteros dignos existimetis). Hoc idem postea Cicero dicit amplius. Maritimū bellū & exercitū pro nauali, vt pedestre pro terrestri dici in cōmentarijs in Cicero nē de senectute scribimus. Nauale bellū paulo post appellat. Si propter socios) Suadet a minore ad maius. Cōtra Philippū Macedoniæ Regē Romæ

ni bellū suscepērūt causa Atheniensū ab eo obses
 forū, vt est apud T. Liuiū li. xxxj. In hoc bello vi-
 ctōres Græciæ libertatē a Philippo ereptā restitue-
 runt. Ei Græciæ quū Antiochus Syriæ Rex, & Aeto-
 li bellū facerent, aduersus eos Romani bellū susce-
 perunt, vt ait lib. xxxv. Primū bellū Punicum illud
 habuit initiū quod cōtra Carthaginēses & Hieronē
 Syracusanorū Regē auxiliū Mamertinis ferendum
 Senatus censuit, vt ait Liuius libr. xvj. Cū Antio-
 cho & c.) Hic Cicero contra morē suū ordinē tem-
 porum nō seruat. Primū enim bellū fuit cū Pœnis,
 deinde cū Philippo, postremū cū Antiocho & Ae-
 tolis. Hunc autē Philippum, intelligas eū qui Ale-
 xandri pater fuit, in quē Demosthenis Philippicæ
 sunt. Hic enim multo post fuit. Tanta) id est tam
 parua. Vix cōtenti esse possimus) id est vix suffici-
 ant. Varierate fructuū) vt vini, olei, aliarūq; rerū.
 Magnitudine passionis) Ex pratorū enim publicorū
 locatione vectigalia populus Romanus percipie-
 bat. Ea qui conducebant causa pascendi pecoris,
 pascuarj dicebantur.
 quæ exportātur, facile omnibus terris ante-
 cellat. Itaq; hæc vobis prouincia, Quirites, si
 & belli vtilitatē, & pacis dignitatem sustinere
 velitis, nō modo a calamitate, sed etiā a metu
 calamitatis est defendēda. nā ceteris in rebus
 cū venit calamitas, tū detrimentū accipitur.
 At in vectigalibus nō solū aduentus mali, sed
 etiā metus ipse affert calamitatē. Nam cū ho-
 stiū copiæ nō longe absint, etiam si irruptio
 nulla facta sit, tamē pecora relinquūtur, agri-

Exem-
 plorum
 citando,
 rum ra-
 tio.

Pascua-
 rij.

cultura deseritur, mercatorum nauigatio con-
 quiescit. Ita neque ex portu, neque ex decimis,
 neque ex scriptura vectigal conseruari potest.
 Quare saepe totius anni fructus vno rumore
 periculi, atque terrore belli, amittitur. Quo ta-
 dem animo esse existimatis aut eos qui vecti-
 galia vobis pensitant, aut eos qui exercent, at-
 que exigunt: cum duo reges cum maximis
 copiis prope adsint: cum vna excursio equita-
 tus, per breui tempore totius anni vectigal au-
 ferre possit: cum publicani familias maximas
 quas in salinis habent, quas in agris, quas
 in portibus atque custodiis, magno periculo
 se habere arbitrentur? Putatis ne vos illis re-
 bus frui posse, nisi eos qui vobis fructuosi sunt,
 conseruaueritis, non solum (vt antea dixi) ca-
 lamitate, sed etiam calamitatis formidine libe-
 ratos? Ac ne illud quidem vobis negligendum
 est, quod mihi ego extremum proposueram,
 cum essem de genere belli dicturus, quod ad
 multorum bona ciuium Rom. pertinet, quo-
 rum vobis pro vestra sapientia, Quirites, ha-
 benda est ratio diligenter,

Quae exportantur) Vectigal ex portu nullum exige-
 batur, nisi quum merces ex prouincia exportarentur.
 Hac ratione prouincia opulētior erat: quippe quum ex
 ea non tam multa exportarentur, in eamque plura

Vecti-
 gal ab
 impor-
 tantibus
 nullum.

Portoria importarentur. Id autem vectigal, portoria dicitur.
 um. Cicero Actione. 4. in Ver. Dico te maximū pondus
 auri, argenti, eboris, purpuræ, plurimā vestē Melitē-
 sem, plurimā stragulam, multam Deliacam supel-
 lectilē, plurima vasa corinthia, magnū numerū fru-
 menti, vini, mellis maximum Syracusis exportasse.
 His pro rebus quod portoriū non esset datū, literas
 ad socios misisse L. Canuleium, qui in portu operas
 daret. Et belli vtilitatē) Vectigalia enim sunt bel-
 li subsidia, & pacis ornamenta. Pecora relinquunt
 Vectigalia Tribus ex rebus vectigalia Romanos percipere
 tur) Trias re solitos significat hic, sepius ex pastione, ex agris
 genera. cultura, & ex rerū exportatione. Pascua enim publi-
 ca, agrosq; publicos quibus multati, fuerant hostes,
 Decumæ & portoria publicani conducebant. Vt portorium
 ex portu vectigal est, ita decumæ ex agricultura, &
 Scriptura scriptura ex pastione est. Inde decumanū frumentū
 ra. auctore Asconio in Ciceronis Diuinationem, dice-
 batur id quod exigebatur ab aratoribus sine precio.
 Decumanum Decumas autem pro decimis dicimus, vt optimum,
 frumentum pessimum, maximum: pro optimo, pessimo, maxi-
 mum. mo, veteres dixerūt. Nam scripturarius ager publi-
 Scripturarius ager. cus est, in quo vt pecora pascantur, certū æs est, di-
 ctus, quia publicanus scribēdo cōficit rationē cum
 pastore, vt ait Sex. Pōpeius. Eorū qui pascua publi-
 ca cōducebāt, ratio scriptura dicebatur: vt ait Asco-
 nius in Diuinationem Ciceronis. Eos) id est
 Asiaticos. Qui pensitāt) id est soluunt. In salinis)
 Romæ tempore regum salis vectigalia exigeban-
 tur, hac, vt arbitror, ratione, qua fit in Gallia, vt
 Salis vectigal. nemini vendere liceat, nisi qui vectigal redemerit
 & conduxerit. Id autem ad conciliandam plebem
 electis Regibus Senatusconsulto sublatum est. T.

Liuius libro. 2. Salis, inquit, vendēdi arbitrium, quia
 inuenso pretio vānibat in publicū, omni sumptu
 ademptum priuatis, portorijs quoq; & tributo ple-
 be liberata. Postea vectigal nouum ex annona sala-
 ria populo Romano impositum a Censore M. Li-
 uio, cui ob id Salinatori cognomen factum est. Idē Salina-
tor & Sa-
line.
 libro. xxix. scribit. Vlpianus quoq; libro Digestorū
 50. titulo de verborum & rerum significationibus,
 salinarum esse vectigal dicit. Publica, inquit, vectiga-
 lia intelligere debemus, ex quibus vectigal fiscus ca-
 pit: quale est vectigal portus, vel venalium rerum,
 item salinarum, & metallorum, & piscariarum. Est
 tamen quod mihi facile persuadeam locum hunc
 emendatum non esse, quod de salario vectigali an-
 te Cicero locutus non sit, quod ex Asia Salarium ve-
 ctigal exactum non putem. Ideoq; de vectigali ex-
 patione locus intelligendus est: quare in salictis, aut
 in syluis, aut in pascuis legendū mihi videt. Frui qd
sit. Quas
 habent ad exigenda vectigalia. Frui id est fructū
 capere. Fructuosi sunt, id est fructus afferūt. Con-
 seruaueritis liberatos id est liberaueritis & conser-
 uaueritis, vt ante excruciatū necauit. Quod mihi
 ego) Auditores facit attentos. Id fit, quum significa-
 mus nos aliquid commodiore loco reseruasse.

Nam & publicani homines & honestissimi
 & ornatissimi, suas rationes & copias in illam
 prouinciam contulerunt: quorum ipsorum
 per se res & fortunæ curæ vobis esse debēt. Et-
 enim si vectigalia, neruos reipublicæ esse sem-
 per duximus: eum certe ordinem qui exer-
 cet illa, firmamentum cæterorum ordinum

* collo-
catas,

recte esse dicemus. Deinde cæteris ex ordinibus homines gnavi & industrii partim in Asia negotiantur, quibus vos absentibus cõfulere debetis: partim eorum in ea prouincia pecunias magnas * collatas habent. Erit igitur humanitatis vestræ, magnum eorum ciuium numerum calamitate prohibere: sapientiæ, videre multorum ciuium calamitatem a republica seiunctam esse non posse. Etenim illud primum parui refert, vos publicanis amissis, vectigalia postea victoria recuperare. Neque enim iisdem redimendis facultas erit propter calamitatem: neque aliis voluntas propter timorem. Deinde, quod nos eadẽ Asia, atq; idẽ Mithridates initio belli Asiatici docuit id, quod certe calamitate docti, memoria retinere debemus. Nam tum, cum in Asia res magnas per multi amiserunt, scimus Romæ solutione impedita, fidem concidisse. Non enim possunt vna in ciuitate multi rem atque fortunas amittere, vt non plures secum in eandem calamitatem trahant. A quo periculo prohibete rempublicam: & mihi credite, id quod ipsi videtis: hæc fides, atq; hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro versatur, implicita est cū illis pecuniis Asiaticis, & cohæret. Ruere illa non possunt, vt hæc nõ eodem la-

befactata motu, concidat. Quare videte, num dubitandum vobis sit, omni studio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis vestri, salus sociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum civium, cum republica defenduntur.

Suas rationes & copias in illam provinciam contulerunt) Nam tanti vectigalia vestra conducunt, ut omnes eorum fortunæ in vectigalibus vestris collocatæ sint. Homines gnavi). i. impigri & diligentes: ut contra ignavos appellari Donatus in Andriam Terentij dicit eos qui vim ferre non possint: ideoque nec sunt perseverantes. Industrij) id est laboriosi. Eo enim nomine industrios homines appellari Cicero in lib. Tuscul. ij. dicit. Partim eorum) qui. s. Romæ sunt. Collatas habent) in ratione negotiatorum scilicet: quibus male consulatur, si res suas negotiatores amittant. Numerum). i. multitudinem: ut magnum frumenti numerum dicit Actio in Verrem v. Cuius iudicij metu magnus a multis frumenti numerus ablatas, magnæque pecuniæ coactæ sunt. Et in libro de Officijs tertio, Vir bonus ab Alexandria profectus, Rhodum magnum frumenti numerum aduexerit. Prohibere calamitate dicit, uti per A. Cecinna. Quod multitudine coacta non introitu, sed omnino aditu quæpiam prohibuerit. Et lib. de officijs. iij. Urbis usum prohibere peregrinos, sane inhumanum est. Paulo tamen post Cicero dicit a periculo prohibere Rempublicam. Multorum civium) etiam eorum qui in urbe sunt. Multorum civium calamitatem &c). i. si multi cives incommodum accipiant, id incommodum ad rem quoque publicam pervenire. Illud primum parvi refert) Vel ironia est, vel interrogatio.

Gnavus.
Ignavus.
Industrius.

Numerus civium
& frumenti.

Prohibere.

Publicanis amissis) Amissa non amissis legendum arbitror, vt sit publicanis datui casus, quòd subiungat iisdem publicanis redimendi potestatem nò esse propter calamitatem. Redimere vectigalia) id est conducere publicani dicebantur. Certam enim pecunię summam ex Censoria pactione soluebant, easq; vectigalia periculo suo exigebant, prouidentes in illa redemptione commodis suis. Cicero in oratione de responsis Aruspicum, Aerarium nullum est, vectigalibus non fruuntur qui redemerunt. Inde Publicani redemptores dicuntur. Initio belli) quum Mithridates iussit occidi omnes Rom. ciues qui in Asia erant. Solutione impedita.) Hi enim qui in Asia negotiantes occisi fuerunt, alij alijs ciuibus qui Romę erant, vt sit, pecuniam debebant: hiq; ciues sublata solutione creditoribus suis satisfacere non potuerunt. Illud enim fieri in ciuitate solet, vt mercatoribus debeatur, hiq; mercatores debeant: quibus nisi satisfiat, creditoribus soluere non poterunt. Fides concidisse). i. perisse. Est autem fides, dictorum conuentorumq; constantia & veritas, id est vt vulgo dicam, seruatio promissi. Authore Cicerone in libro de Officijs. ij. Nulla res vehementius Rempub. continet, q̄ fides: quę esse nulla potest, nisi erit necessaria solutio rerum creditarum. Hęc autem fidem, vt ait A. Gellius cap. primo libri. xx. Romani veteres in negotiorum contractibus sanxerunt, maximeq; in pecunię mutuatitię vsu atq; cõmercio. Adimi enim putauerunt subsidiũ hoc inopię tēporarię, quo cõmunis hominum vĩa indiget, si perfidia debitorum sine grati pœna eluderet. Rem atq; fortunas) id est diuitias. Id quod ipsi videtis) Quę videmus, vt certiora sunt q̄ quę audimus, ita magis mouet. Vi

Redime
re vecti-
galia.

Redem-
ptores.

Fides
reip. ne-
cessaria.

distis melius quàm videtis legendum videtur. Implicita)coniuncta & conuoluta. Illa)id est illæ pecuniæ Asiaticæ. Incumbere) id est animos vestros totos applicare. In quo gloria)Conclusio est huius primæ partis per enumerationem partium, qua renouatur auditorum memoria, & præparantur auditores, vt sint ad reliqua attentiores, quum dicenda proponuntur.

Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam. Potest enim hoc dici, belli genus ita esse necessarium, vt sit gerendum: non esse ita magnum, vt sit pertimescendum. In quo maxime laborandum est, ne forte a vobis, quæ diligentissime prouidenda sunt, continenda esse videantur. Atque vt omnes intelligant me L. Lucullo tantum impertire laudis, quantum forti viro, & sapientissimo homini, & magno Imperatori debeatur: dico eius aduentu maximas Mithridatis copias, omnibus rebus ornatas atque instructas, urbemque Asiæ clarissimam, nobisque amicissimam Cyzicenorū obsessam esse: ab ipso rege maxima multitudine, & oppugnatam vehementissime: quam L. Lucullus virtute, assiduitate, consilio, summis obsidionis periculis liberauit. Ab eodem Imperatore classem magnam & ornata, quæ ducibus Sertorianis ad Italiam studio inflammato raperetur, superatam esse atque depressam: magnas hostium præter-

ca copias multis præliis esse deletas, patefactū
 *nostris *vestris legionibus esse Pontum, qui ante po-
 pulo Romano ex omni aditu clausus esset.

Contemnenda esse videantur) Vobis prouiden-
 dum est, vt nominis vestri gloria, vt sociorum sa-
 lus, vt vectigalia vestra maxima, vt ciuium pluri-
 morum fortunæ cum republica defendantur. Id ne
 contemnere videamini, prouidete. L. Lucullo)
 Lucillum laudat, vt ante pollicitus est. simul ostē-
 dit quantum ab eo Mithridatis vires nobilitatæ
 sint. Cicero in oratione pro Archia poeta de L. Plo-
 cio poeta scribens, Mithridaticum, inquit, bellum
 magnum atque difficile, & in multa varietate ter-
 ra marique versatum, totum ab hoc expressum est.
 qui libri non modo L. Lucillum fortissimum & cla-
 rissimum virum, verum etiam populi Romani no-
 men illustrant. Populus enim Romanus aperuit Lu-
 cullo imperante Pontum, & regijs quondam opibus
 & ipsa natura regionis vallatum. Populi Romani
 exercitus eodem duce non maxima manu innume-
 rabiles Armeniorum copias fudit. Populi Romani
 laus est vrbē amicissimam Cyzicenorum eiusdem
 consilio ex omni impetu regio, ac totius belli ore
 ac faucibus ereptam esse atque seruata. Nostra
 semper feretur & prædicabitur, L. Lucullo dimi-
 cante cum interfectis ducibus depressa hostiū clas-
 sis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa naua-
 lis. Nostra sunt trophæa, nostra monumenta, no-
 stri triumphi. Cyzicenorum) Cyzicum vrbs Asiæ
 clarissima omnibus modis terra marique oblessa at-
 que oppugnata a Mithridate fuit. Is vero omni cō-

Cyzicū.

meatu a Lucullo interclusus, mouere castra coactus est. Ea vrbs dotalis esse dicitur, & ab Ioue Palladi attributa, vt Appianus in Mithridatico scribit: vbi itidem dicit Cyzicenos Lucullo diem festum instituisse, quæ Lucullea appellauerunt. Virtute) id est animi magnitudine. Assiduitate) id est perseverantia, quæ fortitudinis species est: cui contraria ignauia est. Classem magnam) Mithridatis classem quinquaginta nauium, cui præerant Varus, quæ ad Mithridatem Sertorius miserat, & Alexander Paphlagonius, & Dionysius Eunuchus, Lucullus ad Lemnum superauit atque depressit, vt ait Appianus. Marium non Varum hunc duce[m] Sertorij Plutarchus in vita Luculli, vt dixi, appellat: nec de nauium numero cum Appiano sentit. neuter tamen scribit classem illam ad Italiam missam esse. Id tamen credibile Cicero facit, quod classis huius duces fuerint Sertoriani. Studio inflammato) id est maximo odio. Raperetur) id est raptim & celeriter duceretur. Id dicit, vt maius odium ostendat Mithridatis in Romanos, & maiorem Luculli laudem, qui deuicta hac classe Italiam seruaauerit. Superatam) Verbum dico, quod ante posuit, hic repetendum est sæpius. Depressam) id est submersam & obrutam. Multis prælijs esse delatas) Illud prælium Mithridati præter cætera maxime funestum fuit, quum præmisit equites suos, qui Lucullo com meatum ex Cappadocia conuectum intercluderent, sperans fore vt eum inedia vinceret, quemadmodum ante ad Cyzicum victus fuerat. In angustijs pugnatum est. Equites pauci relictis reliquis occisis ad Mithridatem nocte redeunt. Metuēs Mithridates ne Lucullus huius historiæ cer

Mithri-
datis fu-
ga.

tior factus sibi magis insultet, fugam meditatur: in caltris fit turbatio: fugit Rex Cumas. Inde in Armeniam ad Tigranem cum tribus equitū millibus. Quem in conspectum suum Tigranes primū non admisit, sed certis in locis regio more iussit viuere. Mithridates afflictis rebus desperans Bachim Eunu- chum in Pontū mittit nunciatum fororibus, vxoribus, & pellicibus, vt mortem sibi cōsciscerēt, ne in manus Romanorū viuē deuenirent. Illæ igitur partim veneno, partim suspendio, partim gladio sibi mortem intulere. Patrefactum Pontum) fuga Mithridatis. Tum enim præsidia a Rege imposita ad Lucillum maxima ex parte confugerunt, omnesq; Ponti vrbes paucis exceptis in potestatem suam Lucillus accepit.

Sinopen, atq; Amisum (quibus in oppidis erant domicilia Regis, omnibus rebus ornata atq; referta) cæterasq; vrbes Ponti, & Cappadociæ permultas vno aditu atq; aduentu esse captas: Regem spoliatum regno patrio atq; auito, ad alios se Reges, atq; ad alias gentes supplicem contulisse: atq; hæc omnia saluis populis Ro. sociis, atq; integris vectigalibus esse gesta. Satis opinor hoc esse laudis, atque ita reputo, vt hoc vos intelligatis, a nullo istorum qui huic obtrectant legi atq; causæ, L. Lucillum similiter ex hoc loco esse laudatum. Requiretur fortasse nūc quemadmodum, cum hæc ita sint, reliquū possit esse magnum bellū. Cognoscite Quirites. non enim

sine causa quæri videtur. Primum ex suo re-
gno sic Mithridates profugit, ut ex eodem
Ponto illa Medea quondam profugisse dici-
tur, quam prædicat in fuga, fratris sui mem-
bra in his locis, quæ se parens persequeretur,
dissipauisse, ut eorum collectio dispersa, mœ-
rorq; patrius, celeritatem persequendi retar-
daret. sic Mithridates fugiens, maximam vim
auri atq; argenti, pulcherrimarumq; rerum
omnium, quas & a maioribus acceperat, &
ipse bello superiore ex tota Asia direptas in
suum regnum congefferat, in Ponto omnem
reliquit.

Sinope autem Romanis acriter obsistebat, nauas
li prælio haud ignauiter pugnabat. Vrbe a Lucullo
obsessa, ciues nauibus maioribus incensis in leuiores
conscendunt, fugaq; salutem suam defendunt. Lucullus
vrbe potitus, pronūciari iussit velle se ut ea esset li-
bera, propterea q; in vrbs obsidione Lucullus per
quietem visus erat sibi ab Antiocho vocari. Is enim
Antiochus Herculis in bello Amazonū comes hanc
sibi urbem delegit: ob id statua ei in vrbe posita est
celeberrimo in loco. Eam Sinopei fugientes aspor-
tare secum frustra conati sunt. Eam eius statuam Lu-
cullus ut vidit, persimilem esse dixit ei qui sibi per
quietem oblatus est. Lucullus inde ad Amisum su-
pra Sinopem castra posuit: qua fugientibus mari ci-
uibus potitus est. Eam quoq; liberam esse iussit, quod
condita fuisset ab Atheniensibus colonia. Eam ma-
ritimo imperio ab Atheniensibus amisso primum

Amisus.

Mithri-
datis ge-
nus.

Perfarum Reges occupauerunt, deinde Alexander eam libertati suæ restituit. Eam igitur ab Mithridate occupatam, suis legibus ut viueret Lucullus iussit. Author est Appianus. Regno patrio atque auito) Mithridates primus ex regio Perfarum genere fuit. is cum Antigono Rege Syriæ se coniunxit. Antigonus per quietem sibi visus est, agrum se auro ferere, idque aurum Mithridatem metentem in Pontum asportare. Hac de causa Antigonus Mithridatem interficere conatus est. Mithridates cum aliquot equitibus fugiens, locum quendam Cappadociæ occupatum muniuit, ad quem multis conuenientibus Cappadociam & finitimas Ponto nationes occupauit. Postremo imperium maxime auctum liberis tradidit. id a parentibus filij acceperunt usque ad hunc Mithridatem qui a Mithridate primo sextus fuit. Ad alios Reges, ut ad Tigranem, & postquam cum Tigraue victus est, ad Regem Parthorum Legatos misit auxilia postulantes.

Saluis populi Romani socijs.) Authore tamen Appiano, quum Cyzicum Mithridates obsideret, dux eius Eumachus Phrygiam ingressus, ingentem ciuium Romanorum numerum cum vxoribus & liberis necauit. Qui huic obtrebant legi) quam dissuadent scilicet. Hi enim quanto magis laudarent Lucillum, tanto minus id bellum Mithridaticum quod reliquum esset, ostenderent: itaque legem facilius dissuaderent. Medea illa) de Medea Oethæ Colchorum Regis filia quod patrem prodiderit, quod Iasonem ad rapiendum vellus aureum adiuuerit, quod eundem secuta sit, ex poetis atque ex Grammaticorum commentarijs satis cognitum est. Ea autem ex Colchide nauigans in Pontum applicuit.

Speculator ex alto tumulo prospiciēs dixit se pro-
 spicere nautam ex Colchide venientem. Medea pa- Medea
 trem esse, vt erat, suspicans, qui eam persequeretur, fratrem
 Aegialeum fratrem quem secum abducebat, igna- dissipat.
 rum, nec quicquam tale timentem occidit, atq; ita
 diuellit, diuulsaque membra per agros Dissipat, in
 multis inuenienda locis. Ne pater ignoret, scopulo
 proponit ab alto Pallentesque manus, sanguineūq;
 caput: Vt genitor luctuque nouo tardetur, & artus
 Dum legit extinctos, triste retardet iter. Author est
 Ouidius libro Tristium tertio. Profugere dicuntur Profu-
 ij qui vel formidine pœnæ, vel causa belli, aliave gere.
 qua eiusdem generis patriam relinquere coguntur.
 Id per simplex verbū Virgilius dixit, Nos patriam
 fugimus. Inde profugus: vt, Italiam fato profugus,
 Lauinaq; venit Littora. Qua) aduerbium locale
 est, id est per quæ loca. Maximam vim auri) Quū
 Mithridates victis, vt dixi, equitibus fugeret, Lucul-
 li milites eum insequentes inciderūt in eos qui per
 magnā vim argenti & auri, & vestiū, & magnæ pe-
 cuniæ e castris in Pontum referebant. Hi igitur ra-
 piendis his rebus occupati, Mithridatē persequi ne-
 glexerunt, vt ait Appianus. Multæ itidem diuitiæ
 quas in Ponto inuenerunt, eos retardauerunt.

Hæc dū nostri colligunt omnia diligētius,
 Rex ipse e manibus effugit. Ita illum in per-
 sequendi studio, mœror, hos lætitia retarda-
 uit. Hūc in illo timore & fuga Tigranes Rex
 Armenius excepit, diffidentemq; rebus suis
 confirmauit, & afflictum crexit, perditumq;
 recreauit. Cuius in regnū posteaquam L. Lu-

cullus cum exercitu venit, plures gentes contra Imperatorem nostrum concitatae sunt. Erat enim metus iniectus his nationibus, quas nunquam populus Romanus neque laceffendas bello, neque tentandas putavit. Erat etiam alia grauis atque vehemens opinio, quae per animos gentium barbararum peruaserat, fani locupletissimi & religiosissimi diripiendi causa in eas oras nostrum exercitum esse adductum. Ita nationes multae atque magnae nouo quodam terrore ac metu concitabantur. Noster autem exercitus etsi urbem ex Tigranis regnis ceperat, & praелиis usus erat secundis, tamen nimia longinquitate locorum, ac desiderio suorum commouebatur. Hic iam plura non dicam. Fuit enim illud extremum, ut ex his locis a militibus nostris reditus magis maturus, quam processus longior quaereretur.

E manibus) Luculli milites eius capiendi occasionem amiserunt. Illum) Lucullum, qui ferebat grauiter milites suos retardari. Cum exercitu veni- nit) Luculli aduentum Tigrani qui primus nunci- Nūcius. uit, is in crucem actus est, ideoque nullus postea nū- malę rei ciare ausus est. Erat enim metus iniectus) Metue- bant enim ne in se quoque arma populus Roma- nus conuerteret. Neque tentandas) Tentare mi- nus est quam laceffere. Itaque in negatione postpo- nitur. Peruaserat) id est iniuste peruenerat. Id Vadere. enim verbum, quod est vado, cum compositis dici

folet in re iniusta aut difficili, vt, Vadimus immixti
 Danais, haud numine nostro. Inde Donat⁹ euadere **Euadere**
 dicit esse per obstantiam & difficultatem venire.

Urbem ex Tigranis regno) Tigranes accepto re-
 gno Armeniae urbem maximam condidit, cuius mu-
 ros quinquaginta cubita altos fecit: in quam viros
 optimos & locupletissimos commigrare, eamque
 ex suo nomine Tigranocertam, quasi Tigranis ci- **Tigra-**
 uitatem appellari iussit. Ad hanc urbem Mithrida- **nocerta,**
 tis & Tigranis exercitum, in quo erant ducenta quin- **Mithri-**
 quaginta peditum, & equitum quinquaginta milia, **dati &**
 Lucullus, paruo exercitu deuicit. Luculli paucitatem **tigrani**
 militum Tigranes deridens, eos dicebat esse nimis **copiae.**
 multos, si venissent vt Legati: si vero vt hostes, ni-
 mis paucos. Post hanc victoriam Lucullus Tigra-
 nocerta potitus est. Post hanc cladem acceptam,
 duo Reges exercitum alium parare properauerunt:
 in quo peditum septuaginta millia, equitum, xxxv.
 essent. Hi rursus victi Lucillum fugiunt. Itaque Ti-
 granes in Armeniae interiora, Mithridates in Pon-
 tum: se contulerunt. Longinquitate locorum) Ar-
 tificiosum est, vt si quem laudes, cuius in vita ali-
 quid turpe videatur, id tractes ita, vt ea turpitudi-
 ne appareat. Mithridatem & Tigranem victos Lu-
 cullus ideo persequi non potuit, quod a suo exercitu
 desertus sit. ab exercitu deserere turpe est. turpitudi-
 nem Cicero occultat, quum nullo id Luculli vitio,
 sed nimia locorum longinquitate, & suorum deside-
 rio factum esse ostendit. Authore Liulo libro. xcviij.
 Lucullus ne persequeretur Mithridatem ac Tigranem,
 summamque victoriae imponeret, seditio militum te-
 nuit, qui sequi nolebant, quia legiones Valerianae im-
 pleta a se stipendia dicentes, Lucillum reliquerunt.

L. autem Lucullo Cos. in Asiam contra Mithridatem proficiscenti etiam duas Fimbriæ legiones traditas esse Appianus scribit. Hæ autem sunt legiones quæ Fimbria duce Valerium Flaccum Cos. occidentes, cum Fimbriam sibi delegerunt Imperatorem. Has autem legiones a P. Clodio sollicitatas, ut a Lucullo deficerent, seque referuarent, Plutarchus in Luculli vita author est. Idem Luculli arrogantia atq; auaritia factum dicit, ut a militibus suis desereretur. Suam manum) Alij suum animum legunt, idque mea quidē sententia melius. Exanimatus enim cladibus ad Cyzicum, in Ponto, in Armenia acceptis, non sperabat fore, ut in regnum vnquam rediret.

* suum
animū

Mithridates autem & * suam manum iam confirmarat, & eorum qui se ex eius regno collegerant, & magis aduentitiis multorum Regum & nationum copiis iuuabatur. Hoc iam fere sic fieri solere accepimus, ut regum afflictæ fortunæ, facile multorum opes alliciant ad misericordiam, maximeq; eorum qui aut Reges sunt, aut viuunt in regno, ut regale iis nomen magnū & sanctum esse videatur. Itaque tantum victus efficere potuit, quantum incolumis nunquam est ausus optare. Nam cum se in regnum suum recepisset, non fuit eo contentus quod ei præter spem acciderat, ut illam, posteaquam pulsus erat, terram vnquam attingeret: sed in exercitum vestrum clarum atque victorem impetum fecit. Sinite hoc lo-

co Quirites, sicut poetæ solēt qui res Romanas scribunt, præterire me * vestram calamitatem, quæ tanta fuit, ut eam ad aures L. Luculli non ex prælio nūcius, sed ex sermone rumor afferret.

Qui se ex eius regno collegerant) id est qui deposito metu ad se redierant. Colligere se est dissipatas animi partes rursus in suum locum congerere, ut dicit Cicero in libr. Tusculanarum. iij. Est igitur colligere se, id quod vulgo dicunt ad se redire, vel redire ad rationem. Id sæpe a Cicerone dicitur libro Epistolarum familiarium tertio, Quum est ad nos allatum de temeritate eorum, qui tibi negotium facesserent, etsi grauius primo nuncio commotus sum, quòd nihil tam præter opinionem meam accidere potuit, tamen ut me collegi, cætera mihi facillima videbantur. In oratione pro domo sua, Si me populus Romanus incitatus iracundia aut inuidia e ciuitate eiecisset. Idem, Quæ postea mea in rempublicam beneficia recordatus, se collegisset, temeritatem atque iniuriam suam restitutione mea reprehendisset. Pro A. Cluentio, Tum vero ita sum perturbatus, ut omnia timerem: si nihil dixissem, ne infantissimus: si multa in eiusmodi causa dixissem, ne impudentissimus existimarer. Collegi me aliquando, & ita constitui, fortiter esse agendum. Qui ex eius regno collegerant se) id est suum animum. Cicero enim putauit hominē esse animū, sed eum qui in corpore sit, ut scripsi amplius in Ciceronē de Senectate. Hęc igitur sententia est, Mithridates animū suum confirmarat, & iuuabatur copijs eorū qui ex eius regno se collegerāt. Hi enim fugiēte

* nostrā

Colligere se quod sit.

Mithridate perturbati, maxima ex parte Lucullo sese dediderunt. Collegerant se) id est congregauerant, intelligi possit. Magnis aduentitijs) Aliū exercitum in Ponto Mithridates collegerit. Ut regale ijs nomen) Similis fere sententia in oratione pro Rege Deiotaro est. Semper, inquit, regium nomen in hac ciuitate sanctum fuit, sociotum vero regum & amicorum sanctissimum. Proprie dicimus sancta, vt ait Vlpianus libro Digestorum primo, titulo de rerum diuisione, quæ nec sacra nec profana sunt, sed sanctione quadam confirmata: vt leges sanctæ sunt. Sanctione enim quadam subnixæ sunt. Quod tantum sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, etsi deo non sit consecratum. Eodem in titulo Mætianus, Sanctum est, inquit, quod ab iniuria hominum defensum atque munitum est. Virgilius quoque non solum regibus, sed etiam reginæ Didoni sacerdotis officium accomodat. Inde morem emanasse arbitror, vt reges quemadmodum sacerdotes vngerentur. Vt) id est ita vt. Esse videatur) Id ideo dicit, ne plebis animi ob religionem a bello cum Rege gerendo auertantur. Nam si Rex sanctus est, eum violari, religio est. Id vero affirmat pro Deiotaro. Nam ad Cæsarem dicit, qui Romanum regnum iam occupauerat, vt hac ratione in eius beneuolentiam magis influeret. Tantum victus efficere potuit) Enthymema est ex pugnantibus. Incolumis) id est non victus. Incolumē sepe dicit Cicero eum qui aduersam fortunam non sustinuit: vt reum qui liberatus est: vt contra, calamitatem damnationem & exilium dicit. In exercitum vestrum) Mithridates postq̄ in suū se regnū recepit, coacto exercitu

Regiū
nomen
sanctū.

Sanctum
quid.

Incolu-
mis.

primum Fabium, quem in Ponto Lucullus reliquerat, profligauit: deinde cum C. Triario Luculli legato ita fortiter pugnavit, ut ad septem milia Romanorum quinquaginta Centuriones. xxiiij. Tribunos militum occiderit. Id autem Triarii ambitione & temeritate factum est, qui ut solus gloriam deuicti Mithridatis aucuparetur, cum eo prius pugnare voluit, quã adueniret Lucullus, qui non longe aberat.

Clarum atque victorem) Maiorem animum Mithridatis in populo Romano ostendit. Præterire me vestram calamitatem) Hoc contra historię legem est, quam Cicero in libro de Oratore secundo, primam esse ait, ne quid falsi dicere audeat, ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratię sit in scribendo, ne qua similitatis. Sinite hoc loco præterire me vestram calamitatem) Illud euenire solet, ut quæ nolle nos dicere fingimus, ea auditoribus maiora videantur, quam dicendo efficere possemus. Est autem occupatio, quã dicimus nos præterire aut nescire, aut nolle dicere, quæ tamen dicimus. Ideoque addit Cicero, quæ tanta fuit &c. Non ex prælio nuncius) Significat Triarii cladem a Mithridate fuisse tantam, ut cæsis omnibus nullus fuerit cladis nuncius. Ex ea tamen Triarius cum militibus aliquot euasit, sed tantam eam fuisse Plutarchus scribit, quantam in toto bello Mithridatico Romani acceperint. Belli offensio- nem hic & paulo post Cicero appellat, quam vulgo dicunt amissam victoriam.

C. Triarius victus.

Historię lex.

Offensio belli.

Hic in ipso illo malo, grauissimaque belli offensione L. Lucullus, qui tamẽ aliqua ex parte iis incommodis mederi fortasse potuisset, vestro iussu coactus (quod Imperii diuturnitati

modum statuendum veteri exemplo putauit) partem militum, qui iam stipendiis confecti erant, dimisit, partē Glabrioni tradidit. Multa prætereo consulto, sed ea vos cōiectura perspicitis, quantum illud bellum factum putetis, quod coniungant reges potentissimi, renouent agitatae nationes, suscipiant integræ gentes, nouus Imperator vi accipiar, veteri expulso exercitu. Satis mihi multa verba fecisse videor, quare hoc bellum esset genere ipso necessarium, magnitudine periculosum: restat, vt de Imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo, dicendum esse videatur. Vtinam Quirites, virorū fortium atq; innocentium copiam tantā haberetis, vt hæc vobis deliberatio difficilis esset, quēnam potissimum tantis rebus, & tanto bello præficiendum putaretis. Nunc vero cum sit vnus Cn. Pompeius qui non modo eorum hominum qui nunc sunt, gloriam, sed etiam antiquitatis memoriam virtute superarit, quæ res est, quæ cuiusquā animum in hac causa dubium facere possit? Ego enim existimo in summo Imperatore quatuor has res inesse oportere, scientiam rei militaris, virtutem, authoritatem, felicitatem.

Aliqua ex parte ijs incommodis mederi potuisset) Lucullus Triario deuictō contra Mithridatem

castra locauit. Tum autem præconis voce reuocatus est, quòd ultra præscriptū sibi tēpus exercitum haberet, & bellū gereret. Itq; præco nomine po. Ro. edixit, vt nequis ex militibus Lucullo pareret, irrogata pœna, vt eorum qui paruissent, bona publicarentur. Author est Appianus. Fortasse) Euentus enim futurorū incertus est, & fortuna belli dubia. Vestro iussu) Nam Senatus censet, populus iubet. Iubet
 Tum enim populus iubet, quum aliquid faciendū aut contrā suis suffragijs decernit. Ideoq; qui ad populum ferebat, dicebat, Velitis iubeatis. vt P. Clodius de Ciceronis exilio ad populū tulit illis verbis, vt est apud Ciceronē in oratione pro domo sua, Velitis iubeatis, vt M. Tullius in ciuitate ne sit, bonaq; eius vt mea sint? Imperij diuturnitati) L. Lucullus Cos. Asiam prouinciā bellumq; Mithridaticū sortitus est, quod per annos septem gessit, vt ait Velleius Paterculus libro secundo. Imperium) Prætorum, & Consulum, & Proconsulum dicebatur. Id autem ne diuturnum esset, certum aliquod tempus præscribebatur: vt Cn. Pompeio lege Gabinia concessum est imperium trium annorum ad persequēdos atq; tollendos piratas. C. Verres Siciliam tres annos, Q. Cicero Asiam tot annos administrauit. Cæsari paulo post hoc bellum Mithridaticū quinquennale imperium datum est, & annos totidem continuatum. Nonnunquam tamen imperium sine vlllo certo modo mandabatur, vt Marcello Syracusanum, vt Scipioni Hispanicum. Cicero in prima Philippica sapius flagitatam legem dicit, ne prætorix prouinciæ plusquam annum, ne plusquam biennium Consulares obtinerentur. Qui iam stipendijs confectis erant) id est, qui stipendia

Aetas
militaris
Militare
tempus.

impleuerant. Hi autem milites erant Fimbriani, quos T. L. ius libro nonagesimo octavo Valerianos appellat, eam ob causam, ut arbitror, quod L. Valerius Flaccus Cos. missus in Asiam ut Syllae succederet, propter auaritiam exercitui suo inuisus, a C. Fimbria Legato ipsius occisus est, & imperium ad Fimbriam translatum: ut idem ait libro octogesimo tertio. Hi autem confectis stipendijs Lucullum, ut diximus, sequi noluerunt. Aetas autem militaris, ut paulo post dicemus, est ab anno septimodecimo, ad quadagesimum sextum annum. Illo autem tempore, si Respublica postulabat, lege militari iuuenes cogi poterant, ut annos decem militarent: ut scribit Plutarchus in vita Gracchorum. Hos igitur Valerianos milites Lucullus dimisit) id est abire permisit. Glabroni) qui tum Bithyniae praerat, qua redactam in prouinciam ante diximus. Quod coniungant) id est simul & coniunctim gerant. Renouent agitatae nationes) Ut qui luctando supplantatus, iterum luctatur obnixus contentis viribus, & aduersarium supplantare nititur. Cicero in libro de Officijs secundo, acriores esse dicit morsus intermissae libertatis, quam retentae. Nationes) ut Pontus & Armenia. Integre gētes) id est nihil bello imminuta, ut aduentitiae illae regum & nationum copiae, quibus Mithridatem iuari ante dixit. Nouus Imperator) Pompeius, aliusve quis, qui ad hoc bellum mittatur. Vetere expulso exercitu) Veteranus autem exercitus melior est atque commodior & ad parandum, & ad pugnandum. Satis mihi multa) quae dixit, memorat, & quae dicturus est proponit, ut quae dicta sunt, haereant firmiter, & ad sequentia praeparantur auditores, ut sint attentiores. Ea autem

transitio est. Vtinam Quirites) a fictione suasio est. Antiquitatis memoria) id est eos qui ante fuerunt, de quibus in libris memoria est. Virtute) id est animi magnitudiue.

Quis igitur hoc homine scientior vnquam aut fuit, aut esse debuit? qui e ludo aut disciplina pueritiæ, bello maximo, atq; acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atq; in militiae disciplinam profectus est, qui extrema pueritia miles summi fuit Imperatoris, incute adolescentia, maximi ipse exercitus Imperator: qui sapius cum hoste conflixit, quã quisquã cum inimico concertauit: plura bella gessit, quàm cæteri legerunt: plures prouincias confecit, quàm alii concupiuerunt. Cuius adolescentia ad scientiam rei militaris, non alienis præceptis, sed suis imperiis: non offensionibus belli, sed victoriis: non stipendiis, sed triumphis est tradita. Quod denique genus belli esse potest, in quo illum nõ exercuerit fortuna reip. ciuile, Africandum, Transalpinũ, Hispaniense, mistum ex ciuitatibus:

E ludo).i.e schola. Omnem enim scholam ludum Ludus, & ludi
dixere Romani: & maxistri ludi dicuntur, qui pri- & ludi
mas literas docent. Author est Asconius. Cn. tamẽ magis
Pompeius multa in schola præter illas primas lite- ster,
ras didicit. Nam causas in foro egit, Milonemq; de-
fendit: vt ait Cicero pro Milone. Cuius etiã illa
verba sunt ex libro de Claris Oratoribus, Meus, in

Cn. Pō^o peij elo^o quentia. quit, æqualis Cn. Pompeius vir ad omnia summa natus, maiorem dicendi gloriam habuisset, nisi eum maioris gloriæ cupiditas ad bellicas laudes abstraxisset. Erat oratione satis amplus, rem prudenter videbat: actio vero eius habebat & in voce magnum splendorem, & in motu summam dignitatē. Bello maximo) Cn. Pompeius Strabo quum exercitum duceret aduersus Cinnā, filius eius Pompeius admodum adolescens in castris erat, vt ait Plutarchus. Quā seditiosus ciuis & perniciosus Cinna fuerit, historiæ Romanæ scriptores passim memorant. Extrema pueritia) Seruius Tullius Rom. Rex ætatem hominis in tres partes diuisit, vt pueri essent vsq; ad annum decimumseptimum: inde ad annum. xlvj. iuuenes: & ætate reliqua senes: vt scribit A. Gellius libro decimo, Iuuenum ætatem eam descripsit, quæ bellis gerendis apta esset. Ideoq; iuuenes pro militibus, & iuuentutem pro militum multitudine Latini sæpe dicunt. Eam ob rem veteres anno ætatis decimosextimo incipiebant facere stitendia: qua ætate Scipionem & Catonem cœpisse militare secundo bello Punico, scribimus in commentarijs in Ciceronem de Senectute. C. Gracchus legem tulit de minoribus annis septeni & decem ad militiā non cogendis, vt in eius vita Plutarchus scribit. Seruius tamen in libro Commentariorum in Aen. Virgilij. 7. motem Romanum fuisse dicit, vt post pubertatem pueri armis exercerentur, vt anno xvj. militarent, quo solo anno sub custodibus agebant. Extrema pueritia). i. extrema parte pueritiæ. Id genus dicendi quā familiare Ciceroni sit, scribimus in Ciceronem de Senectute. Summi imperatoris). i. L. Syllæ. Pompeium Syllæ discipulum

Iuuenes
pro mili
tibus.
Militan
di ætas.

Extre
ma pue
ritia.

Sertorius appellabat, vt in eiusdem Sertorij vita Plutarchus scribit. Ineunte adolescentia) Adoleſcentiam pro iuuenili ætate dicit. Nā adoleſcētes & iuuenes hac Seruij diuiſione non diſtinguuntur. Maximī ipſe exercitus Imperator) L. Cinna Cos. occiſo, Cn. Papyrius Carbo eius Collega magis ſeditioſus exercitum parauit contra Syllam a bello Miſtridatico redeuntem. Sylla igitur cum victore exercitu in Italiam reuerſo, Cn. Pompeius annos tres & viginti natus, in agro Piceno tres legiones comparauit: multos vt a Carbone deſicerent, ſollicitauit: L. Scipionis inimici milites ad ſe allexit: multaque egregia in Italia fecit facinora: ad Syllam venit. is equo deſiliens, Syllam Imperatorem ſalutauit: Pompeiū & ipſe Sylla imperatorem contra ſalutauit: idque mirum omnibus fuit, quòd iuueni viro in Senatū nondum admiſſo, id nomen Sylla communicauerit. Illud quoque honoris Pompeio Sylla præſtabat, vt aduenienti aſſurgeret, ei que caput aperiret, quod nulli alij Sylla faciebat, quauis multos viros clariffimos ſecum haberet. Prouincias confecit) id eſt nationes bello ſubiugauit, eaſque populi Romani prouincias fecit. Quam alij) qui ſcilicet magiſtratus eſſent. Suis imperijs) Nam fere omnibus in prælijs quibus affuit, ipſe Imperator fuit: ideoque rei militaris diſciplinam vſu non præceptis aſſecutus eſt. Vſum autem, magiſtrum eſſe optimum Cicero ipſe non ſemel dixit. Fortuna reipublicæ) Cui contigit, vt multa bella multis in regionibus gererentur. Ciuile) Cum Cinna, & Carbone. Africanum) cum Cn. Domitio, alijsque proſcriptis, & Hierica Rege Numidiæ, quod intra

Adoleſcentia,

Cn. Pōpeio quē honorē Sylla detulerit. Conficeſſe re prouinciam

Triumphus
Ezquitis.

dies quadraginta confecit natus annos quatuor & viginti. Ex hoc bello reuertentē Sylla obuiam profectus magna voce Magnum eum salutauit, quod ei cognomen factum est. Isq; ea ætate adhuc eques Romanus triumphauit: quod ante hanc ætatem nemini contigerat. Authores T. Liuius libro. 89. & Plutarchus in vita Pompeij, qui Numidiæ regem Hiarbam non Hiericam appellat. (Transalpinum) quod cum Gallis gessit, qui Romanis legionibus in Hispaniam iter intercludebant: de quo paulo post Cicero dicit. Hispaniense) cum Sertorio: de quo bello passim scriptores tradiderunt. Mistum ex ciuitatibus) Quo tempore Lucullus in Asia cum Mithridate bellum gerebat, in Italia exortum bellum seruile est. nam Capuæ ex ludo Lentuli. lxxiiij. gladiatores profugerunt, & seruorum & ergastulorum tantam multitudinem coegerunt, vt ad sexaginta milia armatetur. Eorum duces Chrysus, Granicus, & Spartacus fuerunt. Hi romanos Imperatores sæpe vicerunt: sed anno tertio quàm bellum exortum est, quum a Q. Ario, tum maxime a M. Crasso deuicti sunt. tria tamen seruilia bella Florus scribit. Quòd cum his Pompeius pugnauerit, alibi legere non memini.

Seruile
bellum.

Atq; ex bellicosissimis nationibus, seruile & nauale bellum. Varia & diuersa genera & bellorum & hostium non solum gesta ab hoc vno, sed etiam confecta, nullam rem esse declarant in vsu militari positam, quæ huius viri scientiam fugere possit. Iam vero virtuti Cn. Pompeii quæ potest oratio par inueniri?

Quid est quod quisquā aut dignū illo, aut vo-
 bis nouū, aut cuiquā inauditū possit afferre?
 Non enim illæ sunt solæ virtutes imperato-
 riæ, quæ vulgo existimant, labor in negociis,
 fortitudo in periculis, industria in agēdo, ce-
 leritas in cōficiēdo, cōsiliū in prouidēdo: quæ
 tāta sunt in hoc vno, quanta in omnibus reli-
 quis Imperatoribus quos aut vidimus, aut au-
 diuimus, nō fuerūt. Testis est Italia, quam ille
 ipse victor L. Sylla huius virtute & [†] subsidio
 cōfessus est liberatā. Testis est Sicilia, quā
 multis vndiq; cinctā periculis, nō terrore bel-
 li, sed celeritate consilii, explicauit. Testis est
 Africa, quæ magnis oppressa hostiū copiis, eo-
 rū ipsorū sanguine redūdauit. Testis est Gal-
 lia, per quā legionib⁹ nostris in Hispaniā iter
 Gallorū interēptione patefactū est. Testis est
 Hispania, quæ sæpissime plures hostes ab hoc
 superatos prostratosq; cōspexit. Testis est ite-
 rum & sæpius Italia, quæ cū seruili bello, te-
 tro, periculosoq; premeretur, ab hoc auxiliū
 absente expetiuit: quod bellum expectatione
 Pōpeii attenuatū atq; imminutū est, aduentu
 sublatū ac sepultum. Testes vero iam omnes
 oræ, atq; omnes exteræ gentes atq; nationes,
 deniq; maria omnia, tum vniuersa, tum in
 singulis oris omnes sinus atq; portus.

Galli
bellicosissimi

Cōfice
re bellū
& stipē
diā.

Ex bellicosissimis nationibus) id est ex Gallis & Germanis. In hoc enim fugitiuorum exercitu Gallos Germanosque fuisse, quorum dux erat Granicus, T. Livius libro. xcviij. scribit. T. Livius libro. xxj. Gallicas gentes armorum semper audaces esse, Idem libro decimo, Gallos inter ferrum & arma natos feroces quum suo pte ingenio, tum aduersus po. Ro. esse dicit. D. Brutus in Epistola quadam ad Ciceronem, quae est in libro Epistolarum Ciceronis familiarium. xj. Gallos esse dicit omnium bellicosissimos. Apud Romanos maiorum more nulli cui bello Gallico immunitas erat, ut ait Cicero pro M. Fonteio. Authore Appiano libro de bellis civilibus secundo, in sacerdotum & seniorum lege, quae de immunitate lata est, exceptum fuit, nisi Celticum bellum instaret. Eo enim instante, sacerdotes senioresque in armis esse oportebat: nam Gallica gente nulla Romanis fuit formidabilior. Nauale bellum) quod cum piratis gessit. Varia & diuersa genera bellorum) quia alia terrestria, alia maritima fuerunt. Ex hostium) quia alij Reges alij exules, alij proscripti, alij piratae, alij serui fuerunt. Cōficta) id est expleta, & ad finem perducta, ut conficta stipendia ante dixit. Cicero de provinciis Consulibus, Bellum affectum videmus, & vere ut dicam, pene confectum. Idem libro Epistolarum familiarium vndecimo, ad D. Brutum, Res sic se habet. is bellum confecerit, qui Antonium oppresserit. Idem libro decimo ad Plancum, Qui M. Antonium oppresserit, is bellum confecerit. Idem ad eundem. Qui Antonium oppresserit, is hoc teterrimum bellum periculosissimumque confecerit. Fortitudo) quae est mortis dolorisque contemptio. Industria.) id est perseverantia, quam assiduitatem ante Cicero

appellavit. Celeritas) quæ in Imperatore valet plurimum. Huius virtute) in bello quod gessit cum Cinna & Carbone. Testis est Sicilia) Cn. Papyrius Carbo a Sylla sæpe in Italia victus, in Siciliam profugit. Pompeius in Siciliam cum imperio a Senatu missus Carbonem tribus Consularibus insignem vicit cepitque. Is quum ad supplicium duceretur, flebat muliebriter. Vbi vero strictum gladium cervicibus suis imminere conspexit, locum & horam perbreuem oravit, quod ventris onere molestari se diceret. Authores sunt Titus Livius libro octogesimo nono, & Plutarchus in vita Pompeij: qui idem scribit a Perpenna quoque vi occupatam Siciliam, atque inde cessisse audito Pompeij adventu, qui inde civitates afflictas recepit, easque omnes præter Messanam clementissime habuit. Explicavit) .i. liberavit. Testes vero iam omnes oræ) id dicit propter bellum, quod cum piratis Pompeius gessit. Mithridates initio belli cum populo Romano suscepti aliquot homines in naues imposuit, ne tam libera esset Romanorum in Asiam navigatio. Quum vero bellum exarsisset, hi aucto numero, prædonum more, vt mare, ita insulas, & vrbes maritimas, ipsam denique Italiam infestabant, cui annonæ commercia intercluserunt. Hi Cilices appellati sunt, vel quia primi Cilices fuerunt, vel quia in Sicilia se receptabant. In horum societatem accepti sunt prædones, exules, fugitivi servii. Eorum numerus ita crevit, vt naues amplius mille haberent. Tam multa præda locupletati sunt, vt inauratis rudentibus, velis purpurcis, remis subargentatis vterentur. Quum igitur socios

Cn. Papyrius
Carbo.

Piratarum
origo.

Cn. Pō-
peius,

& prouincias po. Ro. atq; Italiā impotenter vexarent, omnibusq; mercatoribus mare clausum esset, aduersus eos Cn. Pōpeius lege Gabinia factus Imperator, bellum incredibili celeritate cōfecit. De hoc bello scripserunt amplī⁹ L. Florus, Appian⁹, & Plutarchus in vita Pompeij.

Quis enim toto mari locus per hos annos aut tam firmū habuit præfidiū, vt tutus esset, aut tā fuit abditus, vt lateret? Quis nauigauit, qui non se aut mortis, aut seruitutis periculo cōmitteret: cū aut hyeme, aut referto prædonum mari nauigaretur? Hoc tantū bellū, tam turpe, tam vetus, tam late diuisum atq; dispersum, quis vnquā arbitraretur aut ab omnibus Imperatoribus vno anno, aut omnibus annis ab vno Imperatore cōfici posse? Quā prouinciā tenuistis a prædonibus liberā per hosce annos? Quod vestigal vobis tutū fuit? Quē socium defendistis? Cui præsidio classibus vestris fuistis? Quā multas existimatis insulas iā desertas? quā multas aut metu relictas, aut à prædonib⁹ captas vrbes esse sociorū? Sed quid ego longinqua cōmemoro? Fuit hoc quondā fuit propriū popu. Ro. lōge à domo bellare, & propugnaculis imperii, sociorū fortunas, nō sua tecta defendere. Sociis vestris ego mare clausum per hosce annos dicam fuisse, cum exercitus vestri Brundusio nusquā, nisi sum-

ma hyeme, transmiserint? Quid ad nos cum ab exteris nationibus venirent, captos querar, cum Legati populi Rom. redempti sint? Mercatorib⁹ tutum mare tum fuisse dicam, cum duodecim secures in prædonū potestatem peruenerint? Quid aut Colophonē aut Samū nobilissimas vrbes, innumerabilesq; alias, captas esse cōmemorem, cū veros portus, atq; eos portus quibus vitā & spiritum ducitis, in prædonū fuisse potestatem sciatis?

Per hos annos) id est paucis his annis præteritis. Firma præsidia sæpe dicit Cicero, vt Terentius firmas nuptias. Aut mortis) si hyeme nauigaret: aut seruitutis, si æstate. Tum enim periculum erat, ne a prædonibus caperetur. Committeret se periculo) .i. periculo se exponeret. Tantum bellum) Omne enim mare interius, quod mediterraneum appellār, hi prædones occupauerant. Tam turpe) Id bellū totum in contumeliam dedecusq; populi Rom. fuisse Plutarchus scribit. Tā vetus.) Quā vetus fuerit hoc bellum prædonum, inde conijcere licet, quòd cœpfit initio belli Mithridatici. bellum autem Mithridaticum annos quadraginta gestum fuisse Appianus scribit, quo authore Mithridates regnavit annos. lviij. Bellū autē piratarum Cn. Pompeius confecit paulo antequā belli Mithridatici factus esset Imperator: quod bellū Mithridaticū, vt alia, celeriter confecit. Cui, præsidio) .i. cui sociorum classes vestræ præsidio fuerunt. Longinqua) .i. longe ab

Mithridaticum bellum.

E iij

oculis vestris, hoc est in longinquis regionibus gesta a prædonibus. A domo .i. a patria, ab vrbe Roma. Propugnaculis .i. viribus. Mare clausum) quia in eo nauigare metu prædonum non auderent. Socijs vestris ergo mare clausum) A faciliori socios Pop. Rom. defensos non fuisse ostendit. nam si Romanis exercitibus mare clausum fuit, quod socijs fuerit clausum, facile fuit. Si legati Popu. Roma. capti sunt, difficile non fuit, vt qui ab exteris nationibus Romam venirent, caperentur. Si duo Prætores capti sunt, mirū non est mare tutum mercatoribus nō esse. Si Caietæ, Miseni, & Hostiæ portus in prædonum potestate fuerunt, credibile est Colophonem, Samum, aliasq; vrbes innumerabiles captas esse.

Brundu- Brundusio.) Brundusium ciuitas est Italiæ portu nobiliss, vnde in Græciam atq; in Asiam transmittitur. Coloniam Populi Romani sub finem primi belli Punici deductam fuisse T. Linius scribit libro decimonono. Summa hyeme.) id est in bruma. Trans miserint.) id est mare transierint: vt in libro Epistolarum Ciceronis ad Quintum fratrem secundo, Idē aiebant nunciare te prima nauigatione transmissurum.

Transmittere mare, idem dixit libro de Natura Deorum secundo, Grues, inquit, quum loca calidiora petentes maria transmittunt, trianguli effigere formam. Idem transire mare dicit sapius: vt libro Epistolarum ad Atticum septimo, Inde vtrum consistere vsquam velit, an mare transire, nescitur.

Trans Idem pro Cn. Planco, Hic vero simul atq; me mare portare. transisse cognouit. Idē dicit transportare exercitū exercitū libro Epistolarū ad Atticū nono, Sic inquā agā, Senatus non placere in Hispanias iri, nec exercitus in Græciā transportari, Et in Pisonē, Te prouinciam

Macedoniã, in quã tantũ exercitũ transportaffes, sine vllõ milite reliquiffe. Transportare, deportare & reportare exercitũ perſæpe dicit T. Liuius, de quib⁹ poſtea dicemus. Redẽpti ſint.) Id quod ſequitur, pro eo quod præcedit, id eſt capti ſint. Hi autẽ Legati qui fuerint, legere non memini. Duodecim ſecures id eſt duo Prætores, Sextilius & Belinus, qui cum liكتورibus cæterisq; inſignibus capti ſunt. author eſt Plutarchus. Prætoribus autem ſingulis ſeni liكتورes erant. Vestros portus.) Caietam, Miſenum, & Hoſtiam. Quibus vitam & ſpiritum ducitis) id eſt quibus annona frumentaria vobis præcipue aduehitur. Fuiſſe in poteſtatem) De hoc dicendi genere eſt apud A. Gellium libro primo.

An vero ignoratis portũ Caietæ celeberrimum, atq; pleniffimum nauium, inſpectante Prætoꝛe a prædonibus eſſe direptum? Ex Miſeno autẽ, eius ipſius liberos, qui cũ prædonibus antea ibi bellũ geſſerat, à prædonibus eſſe ſublatoſ? Nam quid ego Oſtienſe incommodum, atq; illam labẽ, atq; ignominiam Reip. querar, cũ propè inſpectantibus vobis claffis ea cui Conſul Po. Ro. præpoſitus eſſet, a prædonibus capta atque oppreſſa eſt? Prò dii immortales, tanta ne vnus hominis, incredibilis ac diuina virtus, tã breui tẽpore lucẽ afferre reip. potuit, vt vos qui modo ante oſtium Tyberinum claffem hoſtium videbatis, nũc nullam intra Oceani oſtiũ prædonũ nauẽ eſſe audiatis? Atque hæc qua celeritate geſta ſint,

quanquã videtis, tamen a me in dicēdo prætereunda non sunt. Quis enim vnquã aut obcundi negotii, aut consequendi quæstus studio, tam breui tēpore tot loca adire, tantos cursus conficere potuit, quã celeriter Cn. Pōpeio duce belli impetus nauigauit? Qui Siciliam adiit, Africam explorauit, inde Sardiniam cum classe venit, nondum tempestiuo ad nauigandũ mari: atq; hæc tria frumentaria subsidia reip. firmissimis præsidiis, classibusq; muniuit.

Portum Caietæ) Caietã a Caieta Aeneæ nutrice appellatam, est apud Virgiliũ in libro. vii. Celebrissimũ). i. maxime a mercatoribus frequentatum.

Inspectate Prætorē.) Id magis populum mouet. Is tamen Prætor qui fuerit, mihi ignotum est. Misenus) ab Aeneæ comite appellatum est apud Virgiliũ libro Aeneid. vj. Prope inspectantibus vobis.) Hostia in ostio Tyberis ab Anco Martio edificata est, vt ait T. Liuius libro. x. Iniuria autē quæ sit inspectantibus nobis, grauior esse videtur, vt Virgilius in libro Aeneid. ij. de morte Politæ, qui Priami filius fuit. Vt tandem ante oculos euasit & ora parentũ, Cõcidit, ac vitã multo cum sanguine fudit. Ea res quantũ Priamũ comouerit, illic dicit. Interdũ tamẽ gloriosum censetur ante ora parentũ pro patria fortiter cadere. vnde Aene. j. O terq; quaterque beati, Quis ante ora patrũ Troiæ sub incenibus altis Contigit oppetere &c. Sed huiusmodi iniuriæ ad diuersa referuntur, & diuersis fiunt modis. Nam Politæ cædes fugiētis turpis fuit Priamo, nec

Politæ gloriosa, Hectoris & Troili fuit occisis gloria: & ideo spectantibus minus tristis licet parētibus. Ante ostium Tyberinum) id est ante Hostiæ portū, qui in ostio Tyberino est. Oceani ostium appellat, quo oceanus in mare quod alij interius, Plinius internum, vulgus mediterraneum appellat, influit. Intra oceani ostium) id est in toto mari interno. Aut obeundi negotij) Duæ res sunt, quibus incitantur homines ad iter faciendum celerius, negotij conficiendi, & consequendi quæstus cupiditas. Cursus) id est nauigationes: vt in primo Aen. Quæ proxima littora cursu Contēdunt petere. Et in libro de Officijs tertio, Si, exempli gratia, vir bonus ab Alexandria profectus, Rhodum magnum frumenti numerum aduexerit in Rhodiorum inopia & fame, summaq; annonæ caritate: si idem sciat complures mercatores Alexandria soluisse, nauesq; in cursu frumento onustas petentes Rhodum viderit, dicturus ne sit id Rhodijs, an silentio suum quàm plurimi venditurus. Impetus belli) id est Pompeij classis, in qua belli impetus consistebat. Frumentaria subsidia) id est quæ frumentum subministrant, vt T. Lilius Siciliam & Sardiniam in secundo bello Punico appellat duo reipublicæ horrea. Inde sequum in Italiam recepisset) Cn. Pompeius accepto in piratas Gabinia lege imperio, internum mare in multas regiones diuisit: ac vniscuique parti classem ducemq; præfecit, Tyberium Nerone & Manliū Torquatum Hispanico mari, quod Atlanticum vocant, vsq; ad colūnas Herculis: M. Pomponiū Gallico & Ligustico: Lentulum Marcellinum & P. Attiliū Libyco, Sardo, Corsico, insulisq; finitimis: L. Gellium, & Cn. Lentulum Tynheno & Hadria

Ostium
Ocean.

Cursus
pro nauigatione.

tico: Plocium & Terentium Varronem Siculo &
 Ionio vsq; ad Acarnaniam: L. Cinnam Peloponneso,
 Atticæ, Eubœæ, Theffaliæ, Macedoniæ, Bœotiæ:
 L. Cullium Aegeo mari, omnibusq; in eo insulis, &
 Hellefpôto: P. Pisonem Blthyniæ, Thraciæ & Pro-
 pontidi: Metellum Nepotem Lyciæ, Pamphyliaë,
 Cypro, Phœniciæ præfecit: sed ita præfecit, vt in sua
 quisq; regione permaneret, nec vltâ piratas inse-
 queretur, neq; in regiones alijs traditas inuaderet,
 sed mutuis se auxilijs adiuuantes piratas intercluderent.
 Cn. Pompeius lectis nauibus sexaginta instrumētis
 piratas insecutus, eos venatoris more congregans,
 in Ciliciam redire cōpulit. Authores sunt Plu-
 tarchus & Appianus.

Inde se cum in Italiã recepisset, duabus Hi-
 spaniis, & Gallia Cifalpina, præfidiis ac nauibus
 cōfirmata: missis itē in oram Illyrici maris,
 & in Achaiã omnēq; Græciam nauibus,
 Italiaë duo maria maximis classibus firmissi-
 misq; præfidiis adornauit. Ipse autē vt a Brū-
 dusio profectus est, vnde quinquagesimo die
 totam ad imperium Populi Romani Ciliciã
 adiunxit: omnes qui vbiq; prædones fuerunt,
 partim capti interfectiq; sunt, partim vnus
 huius imperio ac potestati se dediderunt. Idē
 Cretenfibus, cū ad eum vsq; in Pamphyliam
 Legatos deprecatoresq; misissent, spem dedi-
 tionis non ademit, obsidesq; imperauit. Ita
 tantum bellum, tam diuturnū, tam longe la-
 teq; dispersum, quo bello omnes gētes ac na-

tiones premebantur, Cn. Pompeius extrema hyeme apparauit, incunte vere suscepit, media æstate confecit. Est hæc diuina atq; incredibilis virtus Imperatoris. Quid cæteræ, quas paulo ante commemorare cœperam, quantæ atq; quæ multæ sunt? Non enim bellandi virtus solû in summo perfectove Imperatore quaerenda est, sed multæ sunt artes eximiæ, huius administræ comitesq; virtutis. Ac primum, quanta innocentia debent esse imperatores? quanta deinde omnibus in rebus temperantia? quanta fides? quanta facilitate? quanto ingenio? quanta humanitate? Quæ breuiter qualia sint in Cn. Pompeio, cõsideremus. Summa enim sunt omnia Quirites: sed ea magis ex aliorû contentione, quàm ipsa per sese cognosci atque intelligi possunt. Quem enim possumus Imperatorẽ aliquo in numero putare, cuius in exercituvæneat cõturiatus, atq; vanierint?

Quum in Italiã se recepisset, His ducibus dispositis Pompeius Romã redijt, quia Piso Cos. apparatus naualem solueret, militesq; stipendijs liberaret. Duabus Hispanijs Vltiore & citeriore. Italiæ duo maria. Tyrrenũ & Hadriaticum. Vt a Brundisio profectus est. Postquã Romam redierat. Idem Cretensibus. Post Ciliciam, piratarũ receptaculum alterũ Creta erat. Q. Metello Procons. bellũ aduersus Cretenses ante mädaturũ est, quã piratas persequi Pompeius iussus esset. Piratas multos ibi Me

tellus morte multavit. eandem pœnam metuentes reliqui prædones a Metello obsessi, Pompeium in Cretam suppliciter inuitabant, vt ei se ipsi dederēt, q̄ Creta sub eius imperio esset. Itaq̄ Pompeius Metello scripsit, vt ab eorum oppugnatione desisteret, mandauitq̄ insulæ ciuitatibus ne Metello parerēt: eoz̄ Legatum L. Octauium misit. Is in urbem obsessam cum præsidio ingressus, piratis contra Metellum auxilium tulit: non tamen cessit Metellus: obsessos ad deditiōē compulit, de hisq̄ supplicium sumpsit. Octauium traductum, & per contumeliam in castris habitum dimisit. Authores sunt T. Liuius lib. xcix. & Plutarchus. Quod Pompeio turpe fuit, id cōtexit, inq̄ laudem eius conuertit. Metello enim gloriam rerum suarum gestarum tollere, turpe fuit: turpius autem, Pompeium gloriam suam cum prædonum causa coniungere. In Pamphylia. quæ regio in minori Asia inter Ciliciam & Syriam est.

Depre-
catores
& pre-
catores.

Impera-
re obsi-
des.

Extre-
ma hye-
me.

Ineun-
te vere.

Medio
vere.

Deprecatores) id est qui pro se Pompeiū deprecantur. Terentius precatores, vulgus intercessores appellat, vbi quid offensæ admissum est. Obsides q̄ imperauit.) id est imperauit vt darent obsides: vt in oratione pro M. Fonteio, Magnas pecunias ad eorum stipendium, maximum frumenti numerum ad Hispaniense bellum tolerandū imperauit. Extrema hyeme).i. extrema parte hyemis: vt ante dixit extrema pueritia. Hic attendere licet partium anni diuisionem, vt dicamus ineunte vere, quod Virgilius dicit vere nouo: medio vere, & extremo vere. Itidem de alijs anni partibus dicere licet. Significat autem amplius quatuor menses hoc bellū apparatus susceptum & confectū fuisse. Piratas intra .xl. diem toto mari expulsos esse Liuius scribit lib. xcix.

Plutarchus hoc bellum tribus mensibus, Appianus cxx. diebus cōfectum dicit. Artes) id est virtutes, Ars enī ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, id est a virtute appellata est. Administræ).i. famulæ & ministræ. Quāta, facilitate) non quanta felicitate legendum est. Quanto ingenio.).i. quanto consilio, quanta dicēdi grauitate & copia. Qualia sint.) in codicibus alijs quanta sint, non absurde legitur. Ex aliorum contentione) id est comparatione. Valet enim cōparatio ad amplificationē, aut ad extenuationem. Quē enim possumus Imperatorem) de Pompeij innocētia dicit. Est autem innocentia, vt ait Cicero in libro Tusculanarum Quæstionū tertio, affectio talis animi, vt nemini noceat. Idem in lib. v. innocentem dici eum qui non noceat, scribit. Aliquo in numero) .i. aliquo in ordine Imperatorum. Vaneant centuriatus) Male rem se habere Cic. dicit in lib. de Officijs, quū quod virtute effici debet, id tentatur pecunia. Cēturiatus enim (quod Centurionis officium est) reliquaq; militaria officia virtuti militum mandari debent.

Innocētia.

Quis hunc hominem, magnum aut amplū de republica cogitare, qui pecuniam ex ærario depromptam ad bellū administrandum, aut propter cupiditatem prouinciæ magistratibus diuiserit, aut propter auaritiam Romæ in quæstu reliquerit? Vestra admurmuratio facit Quirites, vt agnoscere videamini qui hæc fecerint. Ego autem neminem nomino: quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui ante de se voluerit cōfiteri. Itaq; propter hanc auari-

tiam Imperatorū, quantas calamitates (quocunq; ventum sit) vestri exercitus ferant, quis ignorat? Itinera, quæ per hosce annos in Italia per agros atq; oppida ciuium Romanorū veri Imperatores fecerunt, recordamini: tum facilius statuetis, quid apud exterarum nationum fieri existimetis. Vtrum plures arbitramini per hosce annos, militum vestrorum armis hostium vrbes, an hybernis, sociorum ciuitates esse deletas?

Ad ministrare bellum.

De Republica cogitare) id est Reip. vtilem esse. Pecuniam ex ærario depromptam.) Hæc pecunia quæ ex ærario deprompta est, ad bellum administrandum attributa appellatur. Ad bellum administrandum) Administrare bellum Imperator dicitur, id est gerere. Id vocabulum in hac oratione sæpius dici inuenias. Propter prouinciæ cupiditatē.) Apud Romanos veteres postquam designati Consules & Prætores erant, decernebat Senatus quæ prouinciæ Consulares, quæq; prætoricæ essent: postea sortiebantur Cōsules vter vtram prouinciā haberet. Itemq; Prætores prætoricās prouinciās sortiebantur. Aliquādo tamen Senatorū iudicio: potius quam sortitioni rem magistratus permittebant. Id C. Lælium maiorem & L. Scipionem Coss. fecisse T. Livius libro trigesimo octauo scribit. Postea C. Gracchus decreta lege sanxit, vt necesse esset prouinciās consulares per Senatum quotannis constitui, vt ait Cicero in Oratione pro domo sua. Nonnunq; tamen furiosi Trib. ple. contra hanc legem Semproniam, quas volebant prouinciās sine vlla Senatus auctori-

tate dabant: vt Vatiniū Trib. pleb. eripuisse Senatui prouinciæ decernendæ potestatem Cicero in Oratione contra eum dicit. Idem in oratione pro domo sua P. Clodium Trib. pleb. A. Gabinio & L. Pisone Coss. amplificato pretio nominatim dedisse prouincias scribit. Quauis ante vtriusque tribunatum hæc lex Manilia lata sit, tamen conijcere licet alios quoque Trib. pleb. antea idem fecisse. Romæ in quæstu reliquerit) In historia sacra parabola est de patrefamilias qui peregre proficiscens, seruis suis pecuniam suam distribuit. Alij enim dedit talenta quinq;, alij duo, alij vnum. Ab his discedens, vt ait Lucas, Negotiamini, inquit, dum venio. Hic autem pecuniam suam in quæstu reliquit. Vestra admiratio.) Populū Romanum admurmuratione & acclamatione solitum esse probare quod publice aut fieret aut diceretur, scripsimus in commentarijs in orationem pro M. Marcello. Itaque significabat populus Romanus vera esse quæ Cicero diceret. Ad hunc admurmurationis morē alludit Virgilius in libro Aeneidos primo, Talibus Ilioneus, cuncti simul ore fremebant Dardanidæ. Nec de Troianorum indignatione intelligi debet. Quocunque ventum sit) siue in nostras prouincias, siue in sociorum & amicorum populū Romani agros & ciuitates. Ferant) id est atferant, non tam propter stipendiorum inopiam, quàm propter imperatoris incontinentiam. De hac calamitate antea Cicero Eiusmodi, inquit, in prouinciā homines cum imperio misimus, vt etiā si ab hoste defendant, tamē ipsorū aduētus in vrbes sociorū, nō multū ab hostili expugnatione differat. Oppida ciuiū Romanorū) i. p. colonias & municipia. Recordamini, tū faelli⁹)

Pecuniā
i quæstu
relinque
re.

Admur-
muratione

Virgiliij
locus.

Quantas calamitates Romanus exercitus exteris nationibus afferant, a difficiliori probat. Difficilius est enim agros & oppida civium Romanorum, quam exterarum nationum vexare. An hybernis) Romanus Imperatores quas urbes hostium æstate ceperat, eas instante hyeme firmis præsidijs munitabant, exercitumq; in urbes propinquorum sociorum in hyberna deducebant. Neq; enim potest) sententia est. Solent enim subditi tales esse, quales eorum sunt principes. Cicero in libro Epistolarum familiarium. 1. Erant, inquit, hæc animaduertenda in ciuitate, quæ sunt apud Platonem nostrum scripta diuinitus: Quales in republica principes essent, tales reliquos solere esse ciues. Eodem authore libro de Legibus tertio, Ut cupiditatibus principum & vitijs infici solet tota ciuitas: sic emendari & corrigi continentia. Idem paulo post, Nec tantum mali est peccare principes, quanquam est magnum hoc per se ipsum malum, quantum illud, quod permulti etiam imitatores principum existunt. Nam licet videre, si velis explicare memoriam temporum, qualescunque summi ciuitatis viri fuerint, talem ciuitatem fuisse: quæcunque mutatio morum in principibus extiterit, eandem in populo secuturam. Idem haud paulo est verius, quam quod Platoni nostro placet, qui musicorum cantibus ait mutatis mutari ciuitatum status. Ego autem nobilium vita victuq; mutato mores mutari ciuitatum puto. Quo perniciosius de rep. merentur vitiosi principes, quod non solum vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem: neq; solum obsunt, quod illi ipsi corrumpuntur, sed etiam quod corrumpunt, plusq; exemplo quam peccato nocet. Exercitum is continere) Continentia & abstinentia a Va

Principum
vitam sub
diti imi
tantur.

lerio Maximo libr. 4. dicuntur fere pro eadem re, hoc est pro virtute ea quæ avaritiâ libidinēq; coerceat. Pro utroq; continentiam Cicerō dicit libro

Neq; enim potest exercitum is continere Imperator, qui seipsum non continet: neque seuerus esse in iudicando, qui alios in se seueros esse iudices non vult. Hic miramur hunc hominem tantum excellere cæteris, cuius legiones sic in Asiam peruenerunt, vt nō modo manus tanti exercitus, sed ne vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur? Iā vero quemadmodum milites hybernēt, quotidie sermones ac literæ perferuntur. Nō modo vt sumptum faciat in militem, nemini vis affertur, sed ne cupiēti quidem cuiquam permittitur. Hyemis enim, non avaritiæ perfugium maiores nostri in sociorum atque amicorum tectis esse voluerunt. Age vero cæteris in rebus quali sit tēperantia, considerate. Vnde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem cursum inuentum putatis? Nō enim illum eximia vis remigum, aut ars inaudita quædam gubernandi, aut venti aliqui noui tam celeriter in vltimas terras pertulerūt: sed hæ res, quæ cæteros remorari solent, non retardarunt. non avaritia ab instituto cursu ad prædam aliquam reuocauit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectatio-

nem, non nobilitas vr̄bis ad cognitionem, non deniq; labor ipse ad quietem. Postremo signa, & tabulas, cæteraq; ornamenta Græcorum oppidorum, quæ cæteri tollenda esse arbitrâtur, ea sibi ille ne visenda quidem existimauit. Itaque omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompeium sicut aliquē non ex hac vr̄be missum, sed de cælo delapsum, intuentur. Nunc denique incipiunt credere, fuisse homines Romanos hac quondam abstinentia: quod iam nationibus exteris incredibile, ac falso memoriæ proditum videbatur.

Epistolarum ad Quintum Fratrem primo, Quid est, inquit, negotij continere eos quibus præsis, si te ipse contineas? Idem paulo post, quum eundem se continere dicit, Tu, inquit, tum pecuniæ, tum voluptati, tum omnium rerum cupiditati resistes, vt facis. Hic tamen Cicero continentiam dicit virtutem quæ prohibeat alienis bonis iniuste manus afferre, quæ eadem innocentia est, quæ auaritiæ inimica est. Temperantiam vero intelligit, quæ voluptates reprimat. Qui seipsum non continet) id est qui ab alienis diuitijs manus non abstinet. Seuerus in iudicando est is qui nihil reo ignoscit, nihil de pœna legibus constituta remittit: qui in iudicâdo nec gratiam, nec odium, nec preces, sed verum sequitur. Inde seuerum appellatum putant. Iudicem oportet esse sanctum, seuerum, incorruptum, inadulabilem, immisericordem, inexorabilem.

Contine
tia,

Seuerus
in iudi
cando.

Est apud A. Gellium lib. xiiiij. Viri fortes si quid des Vir for-
 liquerint, ignosci sibi nolūt. M. Cato dicebat se pro tis igno-
 collato beneficio malle gratiam non accipere, quam sci sibi
 pro illata ab se alijs iniuria poenam non subire, om- non vult
 nibusq; qui peccarent, q̄ sibi veniam dare. author est si deli-
 Plutarchus in Apophthegmatis. In Asiam id est querit.
 in Ciliciam & in Pamphylia in bello Piratico.

Pacato id est qui hostis nō esset. Quemadmodū
 milites hybernent) Cn. enim Pompeius quo tempo-
 re de ferenda lege Manilia agebatur, castra ad Cili-
 ciam habebat, vt scribit Appianus. Sumptum fas-
 ciat in militem id est vt pecunia, vel vestis, vel com-
 meatus detur militibus. Cupienti) facere. s. Tan-
 tam illam celeritatem) in piratis persequendis. In-
 uentum) alij initum legunt. Non auaritia) vt Lu-
 culli milites. Cursu) id est nauigatione. Non libi-
 do ad voluptatē) vt C. Verrem Lampfaci detinuit:
 vt Seplesia Annibalis robur molliuit. Non nobilia-
 tas vrbis ad cognitionem) Pompeius postquam sol-
 uit Brundisio, de negotio suscepto sollicitus, quum
 vrbes cæteras prætermitteret, Athenas tamen adue-
 nit, rem sacram fecit, sed habita cōcione populi ex-
 templo discessit, vt in eius vita Plutarchus scribit.

Labor ipse ad quietem) Solent enim imperatores
 militibus labore aut via fatigatis concedere, vt cū-
 rent corpora, seq; reficiāt. Signa & tabulas) Signo-
 rum & tabularum antiqui Romani studiosi erant,
 vt hac ætate nobiles & Pontifices argenteorum au-
 reorumq; vasorum, quibus mensas abacosq; exor-
 nent. Tabulas) id est picturas: vt in lib. Epistola-
 rum. j. ad Quintum Fratrem Cicero picturas appel-
 lat. Præclarum est, inquit, summo cum Imperio fuis-
 se in Asia triennium, sic, vt nullam te signum, nulla

pictura, nullum vas, nulla vestis, nullum mancipiū,
 nulla forma cuiusquā, nulla conditio pecuniæ (qui-
 bus rebus abūdat ista prouincia) ab summa integri-
 tate continentiaq; deduxerit. Quæ cæteri) Impera-
 tores. Tollenda) & Romā in suas domos asportā-
 da. In his locis) id est, in Asia. Sed de cælo lapsum)
 De cælo lapsus. vt ad Quintum Fratrem Cícero, Græci, inquit, sic
 te viuentem intuebūtur, vt quendam ex annalium
 memoria, aut etiam e cælo diuinum hominem esse
 Nūc de) in prouinciā delapsū putent. Nunc deniq; id
 niq;. est nunc primum. Id enim tum dicitur, quum ali-
 quid ante fieri aut dici oportuisse significam⁹. Ho-
 mines Romanos) vt Curium Dentatum, & Fabri-
 tium, qui tanta fuerunt abstinentia, vt etiam ob-
 lata vltro munera repudiauerint.

Nunc imperii nostri splendor illis gentibus
 lucet. Nunc intelligunt, non sine causā maio-
 res suos tum, cum hac temperantia magistra-
 tus habebamus, seruire populo Romano q̄
 imperare aliis maluisse. Iā vero ita faciles adi-
 tus ad eum priuatorū, ita liberæ querimonix
 de aliorum iniuriis esse dicuntur, vt is qui di-
 gnitate principibus excellit, facilitate par
 infimis esse videatur. Iam quantum consi-
 lio, quantum dicendi grauitate & copia va-
 leat, in quo ipso inest quædam dignitas im-
 peratoria, vos Quirites hoc ipso in loco sæ-
 pe cognostis. Fidem vero eius inter socios
 quantam existimari putatis, quam hostes q-

mnum gentium sanctissimam iudicant?
 Humanitate iam tāta est, vt difficile dictū sit
 vtrum hostes magis virtutem eius pugnan-
 tes timuerint, an mansuetudinem victi dile-
 xerint. Et quisquam dubitabit, quin huic tan-
 tum bellum hoc transmittendum sit, qui ad
 omnia vestræ memoriæ bella cōficienda, di-
 uino quodam consilio natus esse videatur? Et
 quoniam authoritas multum in bellis quoq;
 administrandis, atq; imperio militari valet,
 certe nemini dubiū est, quin ea in re ille idem
 ipse Imperator plurimum possit. Vehemen-
 ter pertinere ad bella administrāda, quid ho-
 stes, quid socii de Imperatoribus nostris exi-
 stiment, quis ignorat? cum sciamus homines
 in tantis rebus vt aut contēnant, aut metuāt,
 aut oderint, aut ament, opinione non minus
 famæ, quàm alia certa ratione commoueri.
 Quod igitur nomen vnquam in orbe terra-
 rum clarius fuit? Cuius res gestæ pares? De
 quo homine vos, id quod maxime facit au-
 thoritatem, tanta & tam præclara iudicia fe-
 cistis? An vero vsquam vllam esse oram tam
 desertā putatis, quò non illius dici fama per-
 uaserit, cū vniuersus Populus Ro. referto fo-
 ro, repletisq; omnibus tēplis ex quibus hic lo-
 cus conspici potest, vnum sibi ad commune
 omnium gentium bellum Cn. Pompeium

Imperatorem depoposcit? Itaq; vt plura non dicā, neq; aliorum exēplis confirmem, quantum huius authoritas valeat in bello, ab eodē Cn. Pompeio omnium rerum egregiarū exempla sumantur: qui quo die a vobis maritimo bello præpositus est Imperator, tanta repēte vilitas annonæ ex summa inopia & caritate rei frumētariæ cōsecuta est vni⁹ hominis spe & nomine, quātā vix ex summa vbertate agrorum diuturna pax efficere potuisset.

Quantum dicendi grauitate & copia valeat. Id ante ex Ciceronis verbis docuimus, Cícero in Oratione post reditum ad Quirites laudat maxime tripartitam illam orationem de suo reditu, quam Cn. Pompeius ad populum habuit. Hostes. Piratæ, quos in deditionem accepit, ijsq; fidē seruauit. Estq; argumentū a minori ad maius. Transmittendū.) Transmittere bellum est belli onus alij decernere. Quum sciamus homines &c.) sententia est, opinio, ne famæ & certa aliqua ratione mouētur homines vt aliquem contemnant aut metuant &c. Contemnere contrarium est metuere. Illius diei.) quo per lata lex Gabinia est. Referto foro; &c.) Comitium foro ita propinquum erat, vt pro eo forum sæpe dicatur. Circum forum multa templa fuisse Alconius significat, quum pro templis omnibus circum forū præsidia in causa Milonis a Pompeio; disposita scribit. Vilitas annonæ.) Id diuino numine comprobatur significat: vt de suo reditu dicit in oratione pro domo sua, Quū de mea, inquit, dignitate in templo Iouis Maximi Senatus frequētissimus vno isto

Trāsmitt
ere bel
lum.

Forū &
comitiū

Vilitas
annonæ.

dissentiente decreuisset, subito illo ipso die carissimam annonam nec opinata vilitas consecuta est. Erant qui deos immortales, id quod ego sentio, numine suo reditum meum dicerent comprobasse. * Rei frumentariæ. id est frumētī: vt in libro Epistolarum ad Quintum fratrem primo, Nullas, vt opinor, insidias hostiū, nullam prælij dimicationē, nullam defectionem sociorum, nullam inopiam stipendij, aut rei frumentariæ, nullam seditionem exercitus pertimescimus.

Iā vero accepta in Póto calamitate ex eo p̄lio, de quo vos pauloante inuitus admonui, cū socii pertimuisent, hostium opes animiq; creuissent, & cum satis firmū præsiðiū prouincia nō haberet, amisissetis Asiā Quirites, nisi ipsum id tēporis diuinitus Cn. Pōpeium ad eas regiones fortuna Populi Rom. attulisset. Huius aduentus & Mithridatē insolita inflāmatum victoria cōtinuit, & Tigranē magnis copiis minitantē Asiæ, retardauit. Et quisquā dubitabit, quid virtute * profectur⁹ sit, qui tantum autoritate * profecerit? aut q̄ facile imperio atq; exercitu socios & vectigalia cōseruaturus sit, qui ipso nomine ac rumore defenderit? Age vero, illa res quantā declarat eiusdē hominis apud hostes Po. Ro. autoritatē, q̄ ex his locis tam lōginquis, tā diuersis, tam breui tempore, omnes vnā huic se dediderūt: quòd Cretensium Legati, cum in eorū insula noster Imperator exercitusq; esset, ad Cn. Pō

* profecturus.
* profecerit.

peium in vltimas prope terras venerunt: eiq; se omnes Cretensium ciuitates dedere velle dixerunt? Quid? idem ipse Mithridates nonne ad eundem Cn. Pompeium Legatum vsq; in Hispaniam misit, eumq; Pompeius Legatum semper iudicauit? Ii, quibus semper erat molestū ad eum potissimum esse missum, speculatores q̄ Legatum iudicari maluerunt. Potestis igitur iam constituere Quirites, hāc auctoritatem multis postea rebus gestis, magnisq; vestris iudiciis amplificatam, quātum apud illos reges, quātum apud exterarum nationes valituram esse existimetis. Reliquum est vt de felicitate (quam præstare de seipso nemo potest, meminisse & commemorare de altero possumus, sicut æquū est homini de potestate deorū) timide & pauca dicamus. Ego enim sic existimo.

Iam accepta calamitate) quum a Mithridate C. Triarius deuictus est. Inuitus admonui) quum dixit Cicero, Sinite hoc loco Quirites sicut poetæ solent, qui res Romanas scribunt. Id ipsum eius temporis) id est eo ipso tempore. Id temporis, & id ætatis a Cicerone sæpe dici alias admonuimus. Ad eas regiones.) id est in Asiam minorem ad bellum Piraticū. Insolita,) id est magna, aut non solita. sæpissime enim Mithridates victus fuerat, rarissime victor. Inflammatū victoria.) Est enim victoria insolens natura & superba, vt pro M. Marcello Cicero dicit. Tigranem magnis copijs.) Tigranes

enim magnis copijs Mithridatem ex Armenia in Pontum redeuntem secutus est. Aduersus quē quū duceret exercitum Lucullus, ne se cum Mithridate coniūgeret, ab Senatu, vt Plutarchus ait, reuocatus est. Quid virtute) A facillori suadet. Nam si abfens Pompeius autoritate tantum profecit, proficiet facilius præfens virtute. Ex locis tam lōginquis) de Piratis intelligit. Noster Imperator.) Q. Metellus, cui Proconfuli bellum aduersus Cretenses mandatum erat. In vltimas prope terras.) In Pamphyliam venisse diximus. Omnes Cretensium ciuitates) Non solum piratas, qui ab Metello obsidebantur, sed reliquos quoq; Cretenses optasse venire in deditionem Pompeij dicit. Idem significat Lilius libro centesimo, qui a Pompeio Legatum in Cretam missum dicit ad accipiendas vrbium deditiones. Erat molestum.) ex inuidia, quōd ad se quoq; missus non fuisset. Metellum autē & Perpennam significare videtur, quibus exercitus quoq; in Hispania commissi erant contra Sertorium, quo tēpore Cn. Pompeius Quæstor adhuc cum imperio Consulari aduersus Sertorium missus est. Speculatorem.) id est exploratorem. Vero autem simile magis est eum speculatorem quā Legatum fuisse, quōd contra Sertorium in Hispaniam Pompeius missus sit, cum Sertorio autem Mithridates foedus fecerit. Magnis vestris iudicijs) quæ de Pompeio fecistis, quum ei Sertorianum bellum, itemq; maritimum contra piratas cum imperio Consulari mādauidistis. Præstare.) id est prædicare, nisi forte prædicare non præstare legendum est: vt in primo de Officijs. Deforme est de seipso falsa præsertim prædicare. Ego enim sic existimo.) Vt ludentium, ita

Ludi &
belli vi-
ctoriæ.

Felici-
tas nul-
la perpe-
tua.

bella gerētium, alios miseros, alios felices videmus: vt in ludis, ita in bellis, qui felices sunt, interim vincuntur: & qui principio vincunt, postremo vincuntur. Est igitur magna ludi & belli similitudo, quum bellum ipsum maior sit fortunæ quasi ludus. Illud autem vsu solet euenire, vt istiusmodi felicitas perpetua non sit. eam enim qui nacti sunt, ad extremū misere aut victi, aut mortui sunt. Alexander Magnus veneno necatus est. Scipio Africanus maior a suis eiectus, in exilio perijt. Profugus Annibal veneno sibi mortem consciiuit. Scipioni Africano minori in ædibus quiescenti vis allata est. Quis autem ex Romanis victoriæ atq; triumphorū gloria Cn. Pompeio clarior atq; felicior: is misere victus a Cæsare, miserius obtruncatus est. Iam Cæsarem victorem in Capitolio necatum nemo nescit. Adde etiā, si libet, vrbis Romæ felicitatem, cuius tantum fuit Imperium, quantum nullius ciuitatis, quæ misere amisso Imperio sæpe capta est, & abhinc triennium ab Hispanis & Germanis vexata est. Illudq; verum est, quod in Agamemnone Seneca scribit, Nulla longi temporis felicitas.

Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & cæteris magnis Imperatoribus, non solum propter virtutē, sed etiā propter fortunā, sæpius imperia mādata, atq; exercitus esse cōmissos. Fuit enim profecto quibusdam summis viris quædam ad amplitudinem & gloriam & ad res magnas bene gerendas, diuinitus adiūcta fortuna. De huius autem hominis felicitate,

de quo nunc agimus, hæc vtar moderatione dicendi, non vt in illius potestate fortunã positam esse dicam, sed vt præterita meminisse, reliqua sperare videamur: ne aut inuisa diis immortalibus oratio nostra, aut ingrata esse videatur. Itaq; non sum prædicaturus, Quirites, quantas ille res domi militiæque, terra marique, quantaq; felicitate gesserit: vt eius semper voluntatibus non modo ciues assenserint, socii obtēperarint, hostes obedierint, sed etiam venti tempestatesq; obsecūdarint.

Maximo) qui cū ctando restituit rem, qui Dictator, & quinquies Consul fuit. Marcello) M. Claudius Marcellus Annibalis exercitum ad Nolam fudit atq; vicit, primusq; omniū tot cladib⁹ fessis Romanis meliorē spē bellī dedit. Idē Syracusas expugnavit. Idē fuit quinquies Consul. Scipioni) vel maiori, qui anno quarto & xx. cum Imperio Consulari in Hispaniam missus, inde Pœnos eiecit. Inde Consul Annibalem ex Italia redire in Africam coegit. Eo victo Carthaginenses accipere conditiones pacis coegit. Vel Scipioni minori, qui bis solutus legibus, bis Consul factus, duas vrbes opulentissimas euertit, Carthaginem & Numantiam. Mario) qui nouus homo Iugurtham Regem vicit cepitque, qui Theutones, Ambrones, Cimbros penitus deleuit: qui septies Consul fuit. Meminisse) More dicendi Græcorum hic vsus Ciceronem arbitror. si enim pro gerundijs, quibus carent, vt notatur infinitiuo, Memini autem nullum gerundiũ. Meminisse. i. recordando.

Hæc igitur sententia est, vt præterita recordando, reliqua sperare videamur. Nam futurorum spes ex præteritorum memoria sæpe nascitur. Inuisa) si dicerem fortunam esse in potestate Pompeij.

Assensio & assentior.

Aut ingrata.) Acceptorum enim beneficiorum commemoratio, animi gratitudinem ostendit. Non sum prædicaturus.) Occupatio est. Assenserint.) Assentior fere omnes dicunt, Sisenna vnus assentio in Senatu dicebat, & eum postea multi secuti, neque tamen vincere consuetudinem potuerunt. Author est M. Varro, vt ait A. Gellius libro secundo. Vt autem impertio & impertior, reuerto & reuertor, munerero & muneror, aliaque eiusdem generis per multa, ita assentio & assentior authores grauissimi dixerunt. Ouidius in libro Fastorum sexto, Sic cecinit Clio, doctæ assensere sorores. Idem in libro Metamorph. tertio, Dixerat, assensit precibus Rhannusia iustis. Idem libro decimoquarto, Assensere dei, nec coniunx regia vultus Immotos tenuit. Virgilius libro Aeneidos secundo, Assensere omnes, & quæ sibi quisque timebat, Vnius in miserum exitium conuersa tulere. Hac voce T. Liuius sæpe vsus est: vt libro vicesimosecundo, Varroni fere omnes, Paulo nemo præter Seruiliū prioris anni Consulem assentirent. Libro vicesimosexto. Si aliquibus assentire necesse est, media simillima veris sunt. Libro vicesimoseptimo, Sed tum quoque aut verbo assentiebat, aut pedibus in sententiam ibat. Nihil minus sæpe vsus Cicero est, vt in libro Epistolarum familiarium primo, Aduertebatur Pompeij familiares assentire Volcatio. Libro ad Atticum primo, Homines ad xv. Curioni nullum senatusconsultum faciendi assenserunt facile. Libro secundo, Censuit hoc Ca

to, assensit Senatus equiti. Libro decimoquarto, Is plane mihi probabat se assentire, & cupere pacē.

Tā multis res mihi probanda exemplis fuit, propterea quōd male loqui latine permulti existimēt eum qui assentire dicat. Hanc enim vocem post Sissennam vsu inualuisse plurimi non putant. Ventī tempestatesq; obsecundarint.) Quum piratas Pompeius persequeretur, eos tam breui tempore e mari non eiecisset, nisi ventos secundos & serenitatem habuisset. Tempestates id est serenitates. Aulus Gellius libro duodecimo inter vocabula quæ in vtranque partem accepta enumerat, tempestatē adiungit. Tempestatem pro temporis serenitate a Vergilio sæpe dici attendimus, vt in libro Aeneidos primo, Nymborumq; facis, tempestatumq; potentem. Prius enim Iuno Aeolo dixerat, Tibi diuū pater, atq; hominum rex Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos. Vetus enim affert nymbos, & serenitatem. Idem in eodem, Olli subridens hominū fator atq; deorum Vultu, quo cælum tempestatesq; seremat. Item in libro nono, Vnde hæc tam clara repente Tempestatas. Tempestatem medium esse vocabulum Seruius dicit, ideoq; clara tempestate dicitur. Obsecundarint id est secundæ & prosperæ fuerint.

Tempe-
stas pro
serenitas
te.

Obsecū-
dare.

hoc breuissime dicam, Neminem vnquā tā impudentem fuisse, qui a diis immortalibus tot & tantas res tacitus auderet optare, quot & quantas dii immortales ad Cn. Pompeium contulerunt. quod vt illi proprium ac perpetuum sit Quirites, cum communis salutis atque imperii, tum ipsius hominis causā (sicuti

facitis) velle & optare debetis. Quare cum & bellum ita necessarium sit, vt negligi nō possit: ita magnum, vt accuratissime sit administrandum: & cum ei Imperatorem præficere possitis, in quo sit eximia belli scientia, singularis virtus, clarissima authoritas, egregia fortuna: dubitatis Quirites, quin hoc tanti boni quod à diis immortalibus oblatum & datum est, in Rempub. conseruandam atq; amplificandam conferatis? Quod si Romæ Cn. Pōpeius priuatus esset hoc tempore, tamen ad tantum bellū is erat deligendus atq; mittendus: nunc cum ad cæteras summas vtilitates hæc quoq; opportunitas adiūgatur, vt in his ipsis locis adsit: vt habeat exercitum: vt ab iis qui habent, accipere statim possit: quid expectamus? aut cur non ducibus diis immortalibus, eidem, cui cætera summa cum salute Reipub. commissa sunt, hoc quoq; bellum regium cōmittam? A tenim vir clarissimus Reipub. & vestris beneficiis amplissimis affectus Q. Catulus, itemq; summis ornamentis honoris, fortunæ, virtutis, ingenii præditus Q. Hortensius, ab hac ratione dissentiunt: quorum ego authoritatem apud vos multis locis plurimum valuisse, & valere oportere confiteor: sed in hac causâ, tametsi cognoscitis authoritates contrarias fortissimorum virorū

& clarissimorum, tamen omissis authoritatibus, ipsa re & ratione exquirere possumus veritatem: atque hoc facilius, quod ea omnia quæ à me adhuc dicta sunt, iidem isti vera esse concedunt, & necessarium bellum esse, & magnum, & in vno Cn. Pompeio summa esse omnia. Quid igitur ait Hortensius? si omnia vni tribuenda sunt, vnum dignissimum esse Pompeium, sed ad vnum tamen omnia deferri non oportere.

Proprium ac perpetuum) Proprium pro perpetuo dici Nonius Marcellus testis est. Quum cõmunis salutis.) Hic attendas particulam quum adiungi cum dictione maioris momēti, & tum minoris, quod est contra Grammaticorum præcepta. Quare quum & bellum) Concludit Cicero Cn. Pompeio Mithridaticū bellum hac Manilia lege mandandum esse. Sed in hac conclusione per capita repetit ea quæ dixit. Quod si Romæ) Argumentum a fictione est. In his ipsis locis adsit) vbi bellum cum Mithridate gerendum sit. Ab his qui habent) id est ab his Romanis qui in prouincijs propinquis cū imperio sunt. Ducibus dijs immortalibus) A deorum autoritate suadet, quorū nutu & voluntate factum videtur, vt nunc in Asia cum exercitu Pompeius sit. Hac deorum autoritate Cicero alibi quoque sæpe vtitur, authore Quintiliano libro quinto. In libro de responsis Aruspicum: in concione contra Catilinam, quæ inuectiua tertia appellatur: & pro Ligario, quum causam C. Cæsaris meliorem, quum dii hoc iudicauerint, cõfiteretur. Atenim

Quum
& tum.

vir clarissimus.) Refutat sententias Hortēsi & Catuli, qui legem Maniliam dissuadentes, vni Pōpeio omnia tribuenda esse negauerunt. Vestris beneficijs amplissimis affectus) id est suffragijs vestris affectus Consul. Q. enim Catulus cum M. Lepido fuit Consul. Vt enim Consulatus magistratus est amplissimus, ita suffragia pro Consulatu, beneficia sunt amplissima. Summis ornamentis honoris) id est consulari dignitate. Hortensius enim Consul designatus erat, quum Verris causa agebatur. Ingenij) Nam eloquentissimus erat Hortēsius. In oratione iudiciali fit vt cōtra aduersarium dicatur, quāuis id Quintilianus libro quarto vetet. In deliberatiua autem si qua sunt autoritate qui contra sentiūt, hi vituperandi non sunt. Catulum & Hortensium laudat Cicero, sed veritatem potius quā rerum auctoritatem spectari oportere dicit. Multis locis). i. sepe & multis temporibus. Locus enim pro tempore dicitur. Hinc locum actionis Stoici dicūt esse oportunitatem temporis: vt ait Cicero in primo de Offic. Auctoritates contrarias) Alij enim hanc legem suadent, alij dissuadent. Adhuc) id est huc vsq;. Et necessariū bellum esse) Hæc tria sunt quæ præcipue dixit Cicero, vt in partitione erat pollicitus.

Locus
pro tem
pore.

Obsoleuit iam ista ratio, re multo magis, quā verbis refutata. Nam tu idem Quinte Hortensi, multa pro tua summa copia ac singulari facultate dicendi, & in Senatu contra virū fortem Aulum Gabinium grauius ornatèq; dixisti, cum is de vno Imperatore cōtra præ-

dones constituendo legem promulgasset: & ex hoc ipso loco permulta idē contra legem verba fecisti. Quid tum per deos immortales, si plus apud populum Ro. autoritas tua, quā ipsius Populi Romani salus, & vera causa valuisset, & hodie hanc gloriā, atq; hoc orbis terræ Imperium teneremus? An tibi tum Imperium esse hoc videbatur, cum Populi Rom. Legati Prætoresq; capiebantur? cum ex omnibus prouinciis commeatu & priuato & publico prohibebamur? cum ita clausa erant nobis omnia maria, vt neque priuatam rem maritimam, neq; publicā iam obire possemus? Quæ ciuitas antea vnquā fuit, non dico Atheniensium, quæ satis late quondā mare tenuisse dicitur: non Carthaginēsiū, qui permultum classe, maritimisq; rebus valuerunt: non Rhodiorum, quorū vsq; ad nostrā memoriā. disciplina naualis & gloria remāsit

Obsoleuit iam ista oratio) oratio & ratio legitur Priscianus vero libro nono legit oratio, vbi enim scribit Obsoleo factum ab obs & oleo, non a soleo, hunc Ciceronis locū citat. Re) id est euentu belli piratici. Refutata) Refutare a Cicerone & Quintiliano potius quā cōfutare dicitur. Pro tua iūma copia &c.) Solet Cicero in orationibus & suarum forijs & iudicialibus eloquentiā suā demittere, ad uersarij autē extollere, tum vt aduersarium audē

Refuta
re

toribus suspectū faciat, qui eloquentiā magis quā causæ veritate nitatur: tum quia authore Quintilianō libro vndecimo, omnis iactatio, præcipue ea quæ ingenij est, oratori turpis est. Contra virum fortem) A. Gabinium. Lege Gabinia quid Cn. Pompeio concessum sit, est apud Plutarchū in vita Pōpeij. De hac lege in Senatu actum est. Senatus promissit moriturū se potius, quā lex illa perferatur. Ei legi L. Trebellius A. Gabinij Trib. pleb. Collegā intercessit. Eo perseverante Gabinus tribus introuocare cœpit, vt Trebellio magistratum abrogarent, sicut quondā C. Gracchus tribunus M. Octauiō collegæ suo magistratū abrogauit. Aliquādiu Trebellius ea re perterritus nō aderat, p̄sistebatq; in intercessione, quòd dānari magis quā perseveraturū esse Gabiniū arbitrabatur. Sed postquā. vij. & .x. tribus legē acceperūt, & vna mens esset, vt populi iussum cōficeret, remisit intercessionē Trebellius, atq; ita legē Gabinus de piratis persequēdis pertulit. Authōr est Afconius in cōmentarijs in orationem, Ciceronis pro Cornelio de maiestate. In qua oratione Cicero A. Gabiniū virū fortem appellat: quē, cū salutē populo Romano, atq; omnibus gentibus finē diuturnæ timiditatis, turpitudinis & seruitutis afferret, passum esse negat plus vnus collegæ sui, quā vniuersæ ciuitatis vocē valere & voluntatē. Fortē igitur appellat, quia cōtra Senatus voluntatē, & Collegæ intercessionē hanc legē ferre perseverauerit. A. Gabinus is est, vt arbitror, qui cū L. Pisone Consul fuit eo anno quo Cicero in exilium abiit. Ex hoc ipso loco) Dicit Hortensium habuisse duas orationes, quibus Gabiniā legem dissuaderet, vnam in Senatu, alteram in foro. Si plus apud po.) id est si se-

cundum sententiam tuam lex Gabinia lata non
 fuisset. Est autem argumentum a fictione. Vera
 causa) id est bona: ut in libro de Officijs tertio, Tan- **V. ra**
 tum dabit amicitiae, ut veram amici causam esse **causa.**
 malit. Populi causam veram ideo dicit, quod Pom-
 peius iudicio populi aduersus piratas dux factus vi-
 ctoria potitus est, ut pro Q. Ligario Cæsaris cau-
 sam dicit fuisse meliorem. Causa, inquit, tum dubia,
 quod erat tum aliquid in vtraque parte quod proba-
 ri posset. Nunc melior certe ea iudicanda est, quam
 etiam dii adiuverunt. Legati) Legatos populi Ro-
 mani & duos Prætores cum lictoribus a prædona-
 bus captos fuisse antea dixit. Quod autem hic ad-
 iungat Quæstores, intelligi fortasse liceat Quæsto-
 res qui cum illis Prætoribus in prouinciam profi-
 ciscebantur. Commeatus nomine hic intelliguntur
 cibaria ad alimoniam exercitus, ciuitatis, multitu-
 dinis alicuius. Etiam priuatum commeatum dici,
 hic locus documento est. Ostendit autem Cicero
 imperium Romanum iure appellandum non fuisse
 imperiū ante belli maritimi onus Pōpeio Gabinia
 lege mandatum. Clausa erant nobis) Clausum
 cuiquam mare est, quum aut propter sauientem
 tempestatem, aut prædonum pericula naviga-
 re non audeat: ut paulo ante, Socijs vestris ego
 mare clausum per hosce annos dicam fuisse, quum
 exercitus nostri Brundisio nunquam nisi summa
 hyeme transmiserint. Et in libro Epistolarum ad
 Quintum Fratrem secundum, Tuas mirifice literas
 expecto, atque adhuc clausum mare scio fuisse, ut
 contra pro Archia poeta, Populus Romanus
 aperuit Lucullo imperante Pontum, & Regis
 quondam opibus, & ipsa natura regionibus val-

Comēas
tus.

Clausū
mare.

latum. Mare tenuisse) Hinc nauali certamine Xerxem vicerunt. Idem cum Lacedæmonijs maritima pugna sæpe certantes, ad extremum a Lyfandro victi sunt. Carthageneses maritimis rebus multum valuisse Punica bella documento sunt.

Quæ ciuitas antea vnquã, tam tenuis, tam parua insula fuit, quæ nõ portus suos, & agros & reliquam partem regionis atq; oræ maritimæ per se ipsa defenderet? At hercle aliquot annos continuos ante legem Gabiniam ille populus Romanus, cuius vsq; ad nostrã memoriam nomen inuictum in naualibus pugnis permãsit, magna ac multo maxima parte non modo vtilitatis, sed dignitatis atq; imperii caruit. Nos quorum maiores Antiochũ regem classe, Persenque superarunt, omnibus naualibus pugnis Carthageneses homines in maritimis rebus exercitatissimos paratissimosque vicerunt: ii nullo in loco iam prædonibus pares esse poteramus. Nos quoque qui antea non modo Italiam habebamus tutam, sed omnes socios in vltimis oris auctoritate nostri imperii saluos præstare poteramus, tum cum insula Delos tam procul a nobis in Aegeo mari posita, quò omnes vndique cum mercibus atq; oneribus commeabant, referta diuitiis, parua, sine muro, nihil

timebat: idem non modo prouinciis atque oris Italiae maritimis, ac portibus nostris, sed etiam Appia iam via carebamus. Et his temporibus non pudebat magistratus populi Romani in hunc ipsum locum ascendere, cum cum vobis maiores * vestri exuuiis nauticis, * nostri. & classium spoliis ornatum reliquissent. Bono te animo Q. Hortensii, populus Romanus, & ceteros qui erant in eadem sententia, dicere existimauit ea quae sentiebatis: sed tamen in salute communi idem populus Romanus dolori suo maluit, quam auctoritati vestrae obtemperare.

Aliquot annos continuos) Aliquot enim annos praedones mari incubuerunt. Nos quorum maiores) A turpitudine, & quasi degeneratione, legis Gabiniae ferendae necessitatem, eiusque latae utilitatem ostendit. Antiochi regis praefectos nauali certamine a Romanis victos esse postquam Antiochus ad Thermopylas victus ex Graecia expulsus est, T. Liuius li. 36. scribit. Persens) Persen Macedoniae Regem a Romanis pugna maritima victum fuisse non memini legere. Scribit quidem Plutarchus in Pauli Aemilij vita apud Oreum. xx. magnas naues Romanorum onustas, aliasque multas a Perseo vi captas. sed ad rem nihil. Dicitur autem Persas & Perseus. De varietatis huius ratione scribimus in Progymnasmatibus. Omnibus navalibus pugnis) Carthaginenses in primo bello Punico primum a Cn. Duellio Cos. deinde ab Attilio Regulo victos fuisse, T. Li.

uius libro. xvj. scribit. Eodem tamen authore libro xix. Claudius Pulcher Cos. qui contra auspicia profectus iussit pullos mergi, qui cibari nolebant, in feliciter cum Carthaginensibus classe pugnauit.

Is ad pri
mā per
sonam
refertur.

It nullo in loco Pronomen is, ea, id, ad primā res ferri hic attende, vt paulo post iidem. Id aliquando T. Liuius imitatus est, vt lib. vj. Vidistis in vincula duci vniuersi eum, qui a singulis vobis pericula depuleram. & li. xxx. De pace agitur, agimusq; ij quorum & maxime interest pacē esse, & qui quodcunq; egerimus, ratum ciuitates nostræ habituræ sint.

Delos.
Ponere
pro fir
mare.

Posita id est collocata, & vt cū vulgo dicam, situata. Nam ad fabulā alludere videtur. Quum Teriam iureiurando Iuno astringisset, ne parientem Latonam susciperet, Latona parturiente Iupiter Irim ad Neptunum misit, vt insulā ab Sicilia auulsam in mari natantem apparere faceret, eamq; firmam in Aegeo mari sisteret, vt Latonā exciperet, Lucianus author est. inde appellata est. nam *δῆλος* manifestus dicitur. Ponere aliquando est firmare, & certum atq; fixum facere, vt in oratione pro A. Cestina, Est hæc res posita quæ ab aduersario non negatur. Quintilianus lib. 3. de ratione vrbes laudandi præcipiens, loci positionem appellat, quam situationem vulgus diceret. Cicero in oratione pro domo sua ponere ædem dicit pro ædificare. Sp. Cassij domus ob eandē causam euersa, atq; in eodem loco ædes posita Telluris. Portubus nostris) vt Caieta, Miseno, & Hostia. Appia via a porta Capena vsq; ad urbem Capuam est, vt ait Iulius Frontinus in libro de Aquæductibus.

Ponere
ædem.

Appia
via.

His tēporibus) ante legē Gabiniam. Tempora in re mala dicit. In hunc ipsum locum) id est in forū. In foro enim cōciones ad

populū haberi solebāt, vt initio diximus. Exuuijs nauticis) Antiatibus deuictis, eorū naues partim in naualia Romā subductæ, partim incēſæ, roſtrisq; earū ſuggeſtum in foro extructū adornari placuit, roſtraq; id templū appellatū. Author eſt Lilius lib. 8.

Roſtra
pro foro

Cæteros) vt Catulū, alioſq; Senatores. Dolori ſuo) Dolebat populus Rom. mare oraſq; maritimas a prædonibus occupatas eſſe, quum alijs multis nominibus, tum maxime, quòd intercluſi com meatu, eſſent, vnde maxima annonæ caritas Romæ eſſet.

Itaq; vna lex, vnus vir, vnus animus, non modo nos vna miſeria aut turpitudine liberavit: ſed etiam effecit, vt aliquando vere videremur omnibus gentibus ac nationibus terra mariq; imperare. Quo mihi etiam indignius videtur obtrectatum eſſe adhuc, Gabiniſio dicam, an Pompeio? an vtrique (id quod eſt verius) ne legaretur Aulus Gabin. Cn. Pó. expetenti ac poſtulāti. Vtrum ille qui poſtulat Legatū ad tantū bellum quē velit, idoneus non eſt qui impetret? cum cæteri ad expiandos ſocios, diripiendæq; prouincias, quos voluerunt Legatos eduxerint? An ipſe cuius lege ſalus ac dignitas populo Roma. atq; omnibus gentibus conſtituta eſt, expers eſſe debet gloriæ eius Imperatoris, atque eius exercitus, qui conſilio ipſius atque periculo eſt conſtitutus? An Falcidius, Q. Metellus, Q. Cælius Latiniensis, Cn. Lætulus, quos

omneis honoris causa nomino, cum Tribu-
nipl. fuissent, anno proximo legati esse potu-
erunt? In hoc vno Gabinio sunt tam diligen-
tes? qui in hoc bello, quod lege Gabinia geri-
tur, in hoc Imperatore, atq; exercitu, quem
per se ipse constituit, etiam præcipuo iure esse
deberet. de quo legando Consules spero ad
Senatū relaturos: qui si dubitabūt, aut graua-
buntur, ego me profiteor relaturum.

Turpitudine) Nam turpe erat pop. Rom. etiam
portus pop. Ro. qui in Italia sunt, a piratis occupa-
tos esse. Quo mihi) A. Gabiniū postq̄ abisset Tri-
bunatu, legari sibi Pompeius postulauit: id tamen
impetrare nō potuit. Id hic agit Cicero, vt legetur,
quatenus bello quoq; Mithridatico Legatus maneat.
Legatus autem est is quem Imperatoris vicarium
& locumtenentem vulgo dicunt. Cicero in oratio-
ne in Vatiniū testē Legatos appellat nūcios pacis
ac belli curatores, interpretes, bellici cōsiliij authores
ministros muneris prouincialis. Imperatores autē
ad bellum proficiscentes, Legatos postulabāt, eosq;
si commodū videbatur, Senatus mittēdos decerne-
bat. nā ex huius ordinis autoritate Legati legabā-
tur, vt ait Cicero in Oratione in Vatiniū testem.
Quo eodem authore pro Q. Ligario, Ligarium Se-
natus primum, deinde Tuberonem in Africam le-
gauerat. Gabinio dicam.) Dubitatio est. Cæteri
ad expilādos.) Tales sunt qui pecuniā magistrati-
bus diuidūt, aut pecuniam Romæ in quæstu relin-
quūt. Quos voluerūt.) Eos enim a Senatu impetra-
uerūt. Nisi fortasse intelligat eos qui cōtra Senatus

Legatus
quis sit.

voluntatem Legati sint, qualem Vatinius fuisse Cicero dicit. Honoris causa nomino. Id persæpe dicit Cicero, quum viuum aliquem nominat, in quo aliqua suspicio contumeliæ latere possit, vt actione in Verrem secunda, vt Hortensius Consul designatus domum reducebatur e campo cum maxima frequentia ac multitudine, sit obuiam casu ei multitudini C. Curio, quem ego hominem honoris potius quàm contumeliæ causa nominatum volo. Id etiam de honestissimis hominibus aut amicissimis dici consuevit: vt ait idem in Oratione pro Roscio Comedo. Nonne, inquit, quotiescunq; in causa in nomen huius incidisti, toties hunc & virum bonum esse dixisti, & honoris causa appellasti? quod nemo nisi aut honestissimo aut amicissimo facere consuevit. Quum Trib. pleb. significare videtur hos Trib. pleb. leges tulisse de mittendis Imperatoribus: eosdem postq; Tribunatu abiuerunt, Legatos fuisse. Arguit igitur a simili A. Gabinium legari debere. Tam diligentes. vt eum ab vrbe nolint amittere. In hoc bello. maritimo scilicet. Spero Consules &c.) Scribit T. Liuius libro tertio nemini ius esse habendi Senatuum, qui ipse magistratus non sit. Omnibus autem magistratibus id ius non est. Scribit A. Gellius cap. septimo libri. xliij. M. Varronem in commentario ad Pompeium scripsisse qui fuerint per quos more maiorum Senatus haberi soleret, eosq; nominat, Dictatorem, Consules, Prætores, Tribunos pleb. Inter regem, Præfectum vrbi: neq; alij præter hos ius dicit fuisse Senatusconsultum faciendi. Quoties autem vsu veniebat, vt omnes isti magistratus eodem tempore Romæ essent, tum quo supra ordine scripti essent, qui eorum prior alijs esset, ei potissimum Se-

Honoris
causa.

Senatū
habere,
ad senatū referre, & senatusconsultū facere cui liceat.

natus consulendi ius fuisse. Qui autem Senatū habebat, idem ad Senatū referebat. Quum igitur Dictator non esset, si erant Cōsules, illis solis ad Senatū referre licebat. Ideoq; egit Clodius Trib. pl. cum A. Gabinio & L. Pisone Coss. ne ad Senatū referrent de Cicerone ab exilio reuocādo. A quibus, vt ait Cicero in Oratione pro P. Sestio, flagitabatur quotidie cum querelis bonorum omnium, tum etiam precibus Senatus, vt meam, inquit, causam susciperent, agerent aliquid, deniq; ad Senatū referrent. Hi non modo negando, sed etiam irridendo amplissimum quenc; illius ordinis insequabantur.

Dubitabunt. id est non audebunt. Aut grauabūtur)metuentes malam ab ijs inire gratiam, qui contra sentient. Grauabūtur, id est nō libenter, sed moleste facient: vt pro A. Cluentio, Negauit quenquam in ciuitate esse præter se, qui id efficere possit. Sed primo grauari cœpit, quòd ædilitatem se petere cum hominibus nobilissimis, & inuidiam atq; offensionē timere dicebat. Idem in Lælio, Ego vero non grauarer, si mihi ipse considerem. Inde grauate, i. contra animum, contra cor, vt vulgo dicunt. Idem lib. de Offic. 3. Incēsus Cannius cupiditate cōtendit a Pythio, vt venderet: grauate ille primo.

Neq; me impedit, Quirites, inimicū editum, quo minus fretus vobis, vestrum ius beneficiumq; defendā. Neq; præter intercessionem quicquam audiam, de qua (vt arbitror) isti qui mirantur, etiam atq; etiam qui id liceat, considerabunt. Mea quidē sentētia Quirites, vnus Aulus Gabinius belli maritimi

Grauari
& gra-
uate.

rerumq; gestarum Cn. Pompeio ascribitur, propterea quòd alter vni illud bellum suscipiendum vestris suffragiis detulit: alter delatum, susceptumque confecit. Reliquum est vt de Q. Catuli autoritate & sententia dicendum esse videatur: qui cum ex vobis quæreret, si in vno Cn. Pompeio omnia poneretis, si quid eo factum esset, in quo spem essetis habituri: cepit magnum suæ virtutis fructum ac dignitatis, cum omnes prope vna voce in eo ipso vos spem habituros esse dixistis. Etenim talis est vir, vt nulla res tanta sit, ac tam difficilis, quam ille non & consilio regere, & integritate tueri, & virtute conficere possit. Sed in hoc ipso ab eo vehementissime dissentio, quòd quo minus certa est hominum ac minus diuturna vita, hoc magis Respublica, dum per deos immortales licet, frui debet summi hominis vita atq; virtute.

Inimicū edictum) Hic coniectare licet, edicto cautum fuisse ne quis Prætor Senatū haberet quo tempore Coss. eorūve alter Romæ esset: vt ne quis Trib. ple. quum Prætores adessent &c. Vestrum ius beneficiumq; defendā) Quia Trib. ple. qui de imperio alicui cōmittēdo legē suffragio vestro tulerūt, postquam abinerūt magistratu, solent decerni Legati ei qui vestro beneficio Imperator constitutus est, contra quod edictum qui fecisset, is sibi inimicos para-

ret, ideoq; inimicum edictum appellari. Pro Cicerone ab exilio reuocando octo Trib. pleb. repugnātib; Pifone & Gabinio Coss. ad Senatum retulerunt: vt ait Cic. in Oratione pro P. Sestio, vt etiam Varro apud A. Gellium significat. Præter intercessionem) ne fiat senatusconsultum de Gabinio legādo. f. M. Varro scripsit, vt ibidē ait A. Gellius, intercedendi ius ne senatusconsultum fieret, ijs solis esse, qui eadem potestate, qua ij qui senatusconsultum facere vellent, maioresve essent. Ideoq; si Cicerō Prætor ad Senatum de legando Gabinio referat, solis Coss. aut Collegis eorū intercedēdi ne fieret senatusconsultum, ius esse. Qui id liceat) vt referā ad Senatum, si Consules referre aut dubitabunt, aut grauabunt. Rerūq; gestarū Cn. Pōpeio ascribitur) Legendum esse ita arbitror, Rerūq; gestarū gloria Cn. Pōpeio ascribitur. Est autem ascribere, adiungere: vt qui ciuitate donantur, quia natis ciuib; adiunguntur, ascriptitij ciues appellantur. qua ex re est illa Ciceronis similitudo in lib. de Natura Deorū tertio, Iam vero, inquit, in Græcia multos habent ex hominibus deos, Alabandum Alabādi, Tenedij Tennem Leucotheam, quæ fuit Ino, & eius Palæmonem filium: cuncta Græcia Herculem & Aesculapium Tyndaridas: Romulum nostri, aliōsq; complures, quos quasi nouos & ascriptitios ciues in cælum receptos putant. Inde ascribi in ciuitatem, in ciuitate, & ciuitati Cicerō dicit pro Archipoea, Quæ, inquit, quum esset ciuitas æquissimo iure ac foedere, ascribi se in eā ciuitatem voluit. Itē, Data est ciuitas Syllani lege & Carbonis, si qui foederatis ciuitatibus ascripti fuissent. Itē paulo post, Quæ quum ita sint, quid est quod de eius ciuitate

Ascribere,
re, & ascriptitij
ciues.

Ascribi
in ciuitate
tē, in ciuitate &
ciuitati.

dubitetis, præsertim quum alijs quoq; in ciuitatibus fuerit ascriptus? Reliquum est, vt de Q. Catulo) Ciceronem Plutarchus hac in re secutus non est. Is enim in vita Pompeij Catulum in dissuassione legis Gabiniaë dixisse scribit, Pompeio parcendum, nec eum tot periculis bellisq; obijciendum: & si Pompeium amitterent, non esse in quo spem ciuitas poneret. eũdem in legem Maniliaã multa inuectum sæpius pro rostris acclamasse iubendo & hortando patres, vt maiorum exemplo mentem animumq; reposcerent ob publicam libertatem vindicandam.

Quum ex vobis quæretet) in legis dissuassione. Si quid de eo factum esset) id est si contingeret eum mori. Id autem ominis causa euitauit dicere: vt in prima Philippicarum, Si quid mihi humanitas accidisset (multa autem impendere videbantur præter naturam etiam, præterq; fatum) huius diei vocem testem Reipublicæ relinquerem meæ perpetuæ erga se voluntatis. Si quid eo factum esset, legendum putarem, quod id verbum facere in ea significatio-
ne cum ablatiuo sine præpositione adiungi solear: vt pro A. Cluëtio, Quid istis hominibus factum est Stratone & Nicostrato? Quo in loco plura de hoc dicendi genere scribemus proxime. Dixistis). i. roganti Catulo respondistis. In hoc ipso) quod dicit Pompeio parcendũ. Quo minus certa est.) Hominis vita casibus morbisq; innumerabilibus obnoxia est, eiusq; exitu nihil est quicquam minus certũ. Ideoq; negat Cicero in Catone maiore vllũ hominem esse quantumuis adolescẽtem, cui exploratum sit ad vesperam se esse victurum. Minus diuturna vita.) Nam breue & irreparabile tempus Omnibus est vitæ.

Factum
eo.

At enim nihil noui fiat, cōtra exempla atq; instituta maiorum. Nō dico hoc loco, maiores nostros semper in pace consuetudini, in bello utilitati paruiffe: semper ad nouos casus temporum, nouorum consiliorum rationes accommodasse. Non dicam duo bella maxima, Punicum, & Hispaniense, ab vno Imperatore esse confecta: duas vrbes potentissimas, quæ huic Imperio maxime minitabantur, Carthaginem atque Numantiam, ab eodem Scipione esse deletas. Non commemorabo, nuper ita vobis patribusq; vestris esse visum, vt in vno Cn. Mario spes Imperii poneretur: vt idem cum Iugurtha, idem cū Cimbris, idem cum Theutonis bellum administraret: in ipso Cn. Pompeio, in quo noui cōstitui nihil vult Q. Catulus, quàm multa sint noua summaq; Catuli voluntate constituta, recordamini. Quid tam nouum, quàm adolescentulum priuatum, exercitum difficili Reipublicæ tempore conficere? confecit. huic præesse? etiam præfuit. rem optime ductu suo gerere? gessit. Quid tam præter consuetudinem, q̄ homini peradolescenti (cuius a senatorio gradu ætas longe abesset) imperium atq; exercitum dari? Siciliam permitti atq; Aphricam, bellumq; in ea administrandum? Fuit in his prouinciis singulari inno-

centia, grauitate, virtute: bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportauit.

Dum per deos immortales licet). i. dum dij ipsi permittunt. i. dū sanus & incolumis & constāti aetate homo est. Frui hominis vita). i. fructū & cōmoditatē ex hominis vita capere. Frui enī pro eo quod est fructū capere, sæpe dicitur: vt frui vectigalibus, agris, fundis dicimus, vnde fructus appellatus est. Cicero de responsis Aruspiciū, Aerariū nullum est: vectigalibus nō fruuntur, qui redemerūt. Idem contra Rullū ad Quirites, Adiūgit agros Bithyniæ regios, quibus nūc publicani fruuntur. Idē pro Sex. Roscio, Hunc nō modo colēdis prædijs præfuisse, sed certis fundis patre viuo frui solitū esse. Idē pro A. Cecinna, Testamento facit hæredē, quem habebat e Cesennia filiū, vsum fructum omnīū bonorū suorum Cesenniaē legat, vt frueretur vna cū filia. Vnde fructuarios agros M. Celsus in lib. Epistolarum Ciceronis. viij. appellat, pacate possessos, ex quibus fructus percipitur. Agros, inquit, quos fructuarios habent ciuitates, vult tuo beneficio, quod tibi facile & honestum factu est, immunes esse. Atenim nihil noui fiat.) Quod Catulus in legis dissuasione dixit, id Cicero repetit, vt refutet. In ea autem repetitione Cicero at vel atenim solet dicere. Non dico &c.) Occupatio est. Simulat enim Cicero id se non dicere quod dicit. Consuetudini paruissē) id est noui nihil fecisse. Cum Jugurtha) quē postea victum in triumpho ante currum suum duxit. Postea Marius triumphali veste in Senatum venit, quod nemo ante eum fecerat, vt scri-

Frui. i.
fructū
capere.
Fructus
vnde.

Fructua
ri' ager.

bit T. Liuius lib. lxxvij. Idem cum Cimbris) A quibus Romani exercitus sæpe victi fuerant. Nam Papyrius Carbo Cos. cū exercitu fusus est: M. Iunius Syllanus cū his pugnavit infeliciter: Aurelius Scavrus Consulis Legatus amisso exercitu captus est: C. Manlius & Q. Servilius Cæpio Proconsoles misere victi binis castris spoliati sunt, vt ait T. Liuius.

Theuto
ni.

Cum Theutonibus) quibus Cimbrici post tam multas victorias se coniunxerunt. Theutonos & Theutones dicimus. In bello Cimbrico C. Mario sæpe cōtinuatus Cōsulatus est, quemadmodum Fabio Maximo in secundo bello Punico. In ipso Cn. Pompeio) Quæ in Pompeio noua constituta sunt, dicit.

Cōficere
exercitū
& pecu-
niam.

Adolescentulum.) Natus erat tum Pompeius annos tres & viginti, quum in agro Piceno, vt dixi, tres comparauit legiones, quem Sylla Imperatorē appellauit. Difficili Reip. tempore.) Quo tempore bella erant ciuilia Syllæ cum Carbone. Exercitum conficere) id est cogere & colligere, vt conficere pecuniam Cicero dicit in Oratione pro L. Flacco. Duæ rationes conficiendæ pecuniæ: aut versura, aut tributo. Et contra Rullum ad Quirites. Permittitur infinita potestas innumerabilis pecuniæ conficiendæ de vestris vestigalibus non fruendis. Rē optime ductu suo gerere.) Nam in Sicilia vicit cepitq; Carbonem, vt ante diximus. Peradolescens.) Adolescens & adolescētior tantum dicitur. Pro superlatiuo autem hic peradolescens dicit, vt paulo ante adolescentulū. Cuius a Senatorio gradu.) Senatum a senum ætate appellatum esse Cicero in libro de Senectute scribit. quam eadem ob causam *γερουσία* Græci appellant. *γέροντες* enim hi senes appellant. Bellumq; contra Domitiū & Hie-

Perado-
lescēs &
adolescē
tulus.

ricam. Natus Pompeius. iiii. & xx. annos, adhuc eques Romanus, quod quidem nemini contigerat, ex Africa triumphauit, vt ante diximus. Deportauit) id est in Italiam reduxit. Deportare exercitum, pro eo quod est, classem in patriam reducere, T. quoque Liuius saepe dicit: vt in libro. xxiiij. Neque controuersiam fore, quin ipse confecto bello Annibal victor in eam decedat, exercitumque deportet, Italiae imperium Campanis relinquatur. Idem libro. xxx. Tum M. Attilius & Q. Minutius Trib. pleb. ad populum tulerunt, vellent iuberentve Senatum decernere, vt cum Carthaginensibus pax fieret, & quem eam pacem dare, quemque ex Africa exercitus deportare iuberent. De pacevti rogassent, omnes tribus iusserunt pacem dare P. Scipionem, eundem exercitum deportare. Idem lib. xxxix. Ita comparatum more maiorum erat, ne quis qui exercitum non deportasset, triumpharet: nisi perdomitam pacatamque prouinciã tradidisset successori suo. Reportare exercitum, idem in eadẽ significatione dicit in lib. xxxviiij. Authoritas seniorum valuit, negatium exemplum proditum memoriae esse, vt Imperator qui deuictis perduellibus, confecta prouincia exercitum reportasset, sine curru & laurea priuatus in honoreatusque in urbem iniret. Transportare exercitum quid sit, ante diximus. Portare exercitum, idem quoque dicit lib. xxxix. Senatusconsultum factum, vt Praetores quatuor millia peditum Romanorum scriberent, quadringentos equites, & quinque millia sociorum peditum Latini nominis, quingentos equites, quos secum in Hispaniam portarent. Sed deportare pro portare quoque dicimus. Cic. in Verrem actione prima, Non te ex Sicilia literas in Verrem deportare velle

Depor-
tare ex-
ercitum.

Repor-
tare ex-
ercitum.

Portare
exercitum

Depor-
tare lites
tas, si

gna, ta- arbitrantur. Idem a cione. vj. Omniaq; quæ ornāmē-
 bulas, a- to ibi esse possent, Carthaginē sunt ex illo loco de-
 liaq; portata. Itemq; Ita continuo signum vt demolirentur,
 & Messanam deportarent, imperavit.

Quid tam inauditum, quàm equitem Romanum triumphare? At eam quoq; rem Populus Romanus non modo vidit, sed etiā studio omni visendam putavit. Quid tam inusitatum, q̄ cum duo Consules clarissimi, fortissimiq; essent, eques Romanus ad bellū maximum, formidolosissimūq; pro Consule mitteretur? missus est. quo quidem tempore cum esset non nemo in Senatu, qui diceret, non oportere mitti hominem priuatum pro Cōsule, L. Philippus dixisse dicitur, non se illum sua sententia pro Consule, sed pro Consulibus mittere. Tanta in eo Reipu. bene gerendæ spes constituebatur, vt duorum Consulū munus, vnus adolescentis virtuti committeretur. Quid tam singulare, q̄ vt ex S.C. legibus solutus Consul ante fieret, q̄ vllum alium magistratum per leges capere licuisset? Quid tam incredibile, quàm vt iterum eques Ro. ex S.C. triumpharet? Quæ in omnibus hominibus noua hominū memoria cōstituta sunt, ea tā multa nō sunt, q̄ hæc quæ in hoc vno homine vidimus. Atq; hæc tot exempla, tanta ac tam noua perfecta sunt in eundem homi-

neti a Q. Catulo, atq; a cæterorū eiusdem dignitatis amplissimorū hominū autoritate.

Duo Coss.) Hi qui fuerint, nondum legi, quanvis Eutropi. lib. vj. scribat Sertorianū bellum M. Aemilio Lepido & Q. Catulo Coss. cœpisse. Ad bellum maximum) quod in Hispania cum Q. Sertorio gestum est. Cuius in vita Plutarchus scribit a paruo exercitu eius magnas Po. Ro. copias magnosq; duces deuictos. Cottam nauali prælio superatum, Phidiam Prætorē profligatum, Domitium Proconsulē cōtritū, Toraniū Metelli Legatū cum exercitu deletum, ipsum quoq; Metellū virū ætatis suæ amplissimū in eam necessitatem adductū, vt L. Lollius ex Narbonēsi Gallia ei auxiliū ferre coactus sit, & Cn. Pompeius cū summa festinatione missus sit, vt Sertorio resisteret, Metellū Sertorius magna celeritate vrgebat, Metellus cunctatione resistebat, L. Philippus dixisse dicitur. Idem scribit Plutarchus in vita Pompeij, L. Philippus Senator summa nobilitate & eloquētia fuit, vt ait Cicero pro Cn. Planco. Legibus solutus). i. vt vulgo dicunt, dispensatus. Quæ voce Cicero, T. Liuius, alijq; vtuntur sæpissime. Quæ vllum magistratū) Cn. enim Pompeius quū adhuc Quæstor esset, cum Imperio consulari aduersus Sertoriū missus est, vt ait T. Liuius libro. xcj. Aedilitas enim primus erat magistratus, eaq; ad honoris amplioris gradum ascensus primus erat, vt ait Cicero in lib. de Legibus tertio, deinde Prætura, post Cōsulatus. Sed ante Aedilitatem Quæstura gerebatur, quæ ex horum magistratū ordine non erat, quem admodum & Tribunatus. Vlpianus libr. Digest. j. titulo de officio Quæstoris, Quæsturam esse dicit

Q. Sertorio
rij vi rj²

L. Philippus.

Solutus
legibus.

Aedilitas.

Quæstura^{ra}

Iuuenes

Quæsto
res.

initium & quasi primordium gerendorū magistratū. Ideoq; adolescentuli Quæstores fiebant. Inde illud Ciceronis est in Epistolarū lib. ij. Ego de provincia decedēs, Quæstorem Cælium præposui provincię, puerum, inquis? at Quæstorem, at nobilem adolescentem, at omnium fere exemplum. Scipionem quoq; cui postea Africani cognomen fuit, natum annos quatuor & ferme viginti cum Imperio Consulari in Hispaniam secundo bello Punico missum fuisse T. Livijs libro vicesimosexto scribit.

Capere
magi-
stratū.

Magistratum capere) id est administrandum & gerendum suscipere: vt in Oratione pro Cn. Plancio, Quod multo etiam minus ferendum est. Tum enim magistratū non gerebat is qui ceperat. Iterum triumpharet) de Sertorio. Prius enim de Domitio & Hérica in Africa victis triūphauit. Quæ in omnibus hominibus noua) Sententia est. Quæ in Cn. Pompeio noua cōstituta sunt, ea multo sunt plura, quàm quæ vnquam in vllō ciue Romano cōstituta sint. Post hominum memoriam) id est ab omni antiquitate. Tot exempla in Cn. Pompeio constituta. A Q. Catulo.) Hæc authore Senatu cōstituta sunt. Q. autē Catulus Senator erat. Hortatu etiam) Catuli in Sertorium imperium petiuit. Eiusdem dignitatis) id est Senatorū, aut virorum Consularium. Amplissimi homines sunt Senatores vel Consulares. nam amplissimus honos est Consulatus, amplissimus ordo est Senatorius, amplissimi ordines sunt Senatorius & Equester.

Quare videant, ne sit periniquum, & non ferendum, illorū authoritatem de Cn. Pompeii dignitate a vobis comprobata[m] semper

esse: vestrum ab illis de eodem homine iudicium, populique Romani auctoritatem improbari: præsertim cum suo iure populus Romanus in hoc homine suam auctoritatem vel contra omnes qui dissentiunt, possit defendere, propterea quòd istis reclamantibus, vos vnum illum ex omnibus delegistis, quæ bello prædonum præponeretis. Hoc si vos temere fecistis, & Reipublicæ parum consulistis, recte isti studia vestra suis cõsiliis regere conantur. Si autem vos plus tum in Republica vidistis, vos his repugnantibus per vosmetipsos dignitatem huic imperio, salutem orbi terrarum attulistis: aliquando isti principes & sibi, & cæteris, populi Romani vniuersi auctoritati parendum esse fateantur. At in hoc bello Asiatico, & regio, non solum militaris illa virtus quæ est in Cn. Pompeio singularis, sed aliæ quoque virtutes animi multæ & magnæ requiruntur. Difficile est, in Asia, Cilicia, Syria, regnisque exterarum nationum ita versari vestrum Imperatorem, vt nihil aliud quàm de hoste ac laude cogitet. Deinde etiam si qui sunt pudore ac temperantia moderatiores, tamẽ eos tales propter multitudinem hominum cupidorũ nemo arbitratur. Difficile est dictu Qui-

tiones, propter eorū, quos ad eas hoc anno
 cum Imperio misimus, iniurias ac libidines.
 * nostris Quod enim fanum putatis in illis terris, * ve-
 stris magistratibus religiosum? quam ciuita-
 tem sanctam? quam domum satis clausam ac
 munitā fuisse? Vrbes iā locupletes & copio-
 sę requiruntur, quibus causa belli propter di-
 riplendi cupiditatem inferatur. Libenter hęc
 coram cum Q. Catulo, & Q. Hortensio dis-
 putarem, summis & clarissimis viris. Noue-
 runt enim sociorum vulnera, vident eorum
 calamitates, querimonias audiunt.

Illorum auctoritatem de Cn. Pompeio.) Quum
 Pompeius eques bis ex Senatusconsulto triūphauit,
 quumq; ex Senatuscon. solutus legibus imperiū Cō-
 sulare habuit, id populus Ro. cōprobauit. Populi
 enim Ro. magistratus erant Tribuni plebis. Ii autē
 Tribu. sub sellijs ante valuas curiæ positis decreta patrū at-
 ripl. se. natuscō. tentissima cura examinabant, vt si qua ex ijs impro-
 sulda ex. aminas- bant. bassent, rata esse non sinerent. Itaq; veteribus Sena-
 tusconsultis T littera subscribi solebat: eaq; nota si-
 gnificabatur illa Tribunos quoq; censuisse. Author
 est Valerius Maximus lib. ij. titulo de Institutis an-
 tiquis. Populiq; Romani.) Quauis ad Quirites. i.
 ad populum Ro. habeatur hęc oratio, maiorem ta-
 men dignitatem significat, quum dicit po. Ro. au-
 thoritatem, q̄ quum dicit vestrum iudicium. Populi
 autem Ro. iudicium suffragijs ferebatur. Istis re-
 clamantibus.) Inuito Senatu per latam legē Gabi-
 niā, eaq; lege imperium in prædones Pompeio man-

datum ante diximus. Studia vestra suis consilijs.) Suffragij ius nō habebant Senatores: sed quū aliqua de re ferendum erat suffragium: vt si de lege ferenda agebatur, licebat Senatoribus orationes ad populum habere, quibus suaderent populo quid agendū foret. Itaq; pop. Rom. studia consilijs suis regebant.

Suffragij ius.

Attulistis) quū Pompeium prædonū bello præposuistis. Regio) quod cum duobus Regibus Mithridate & Tigrane gerendum est. Regnis interiorum nationū.) In codicibus alijs lego, regnis exteriorum nationum. Vtrobicq; mēdose legi putem, esse legendum exterarum nationum. Exteras nationes quas vulgo extraneas dicunt, quā sæpe Cicero dicit, ne admonendū quidem est. De hoste ac laude cogitet.) De hoste vincendo, ac laude ex innocentia, continentia, temperantia, fide, facilitate, alijsq; virtutibus mitioribus apud socios amicosq; populi Ro. & apud exteras nationes quæsitæ. Si qui sunt.) Imperatores. s. Propter multitudinem cupidōrum hominum). i. quum cæteri ferme Imperatores cupidū esse soleant. Quos ad eas hoc anno) Prætores intelligit, qui ad Prætorias prouincias missi sunt, simul Consules ad Consulares prouincias missos intelligere liceat. In illis terris). i. apud nationes exteras. Iniurias). i. furta & rapinas. Copiosæ) id est locupletes. Copias enim diuitias appellamus. vt pro Archia, Ibi natus est loco nobili, & celebri quondam vrbe & copiosa. Inde copiosum hominem idem appellat locupletem in libro de Officijs secundo, Quid eius Collega in Censura L. Mummius? nunquid copiosior, quum copiosissimam vrbe funditus sustulisset? Copiosum patrimonium idem dicit pro Sex. Roscio, Sese hoc incolumi,

Copiosæ
pro locu
plete.

non arbitrabatur huius innocentis patrimonium tam amplum & copiosum posse obtinere. Requiritur id est diligēter inquiruntur. Nouerūt enim sociorum vulnera.) Eorum enim querimoniæ ad Senatū perferuntur.

Pro sociis vos contra hostes exercitum mittere putatis? an hostiū simulatione, cōtra socios atque amicos? Quæ ciuitas est in Asia, quæ non modo Imperatoris aut Legati, sed vnius Tribuni militum animos, ac spiritus spem capere possit? Quare etiam si quem habetis, qui collatis signis exercitus regios superare posse videatur, tamen nisi erit idem qui se a pecuniis sociorum, qui ab eorum cōiugibus ac liberis, qui ab auro gazaque regia, manus, oculos, animum cohibere possit: non erit idoneus qui ad bellum Asiaticum regiū mittatur. Ecquam putatis ciuitatem pacatam fuisse, quæ locuples sit? Ecquam esse locupletem, quæ istis pacata esse videatur? Ora maritima, Quirites, Cn. Pompeium non solum propter rei militaris gloriam, sed etiam propter animi continentiam requisit. Videbat enim populus Ro. nō locupletari quotannis pecunia publica præter paucos, neque eos quicquid aliud assequi classium nomine, nisi vt detrimentis accipiendis, maiore affici turpitudine videremur. Nunc qua cupiditate ho-

mines in prouincias, quibus iacturis, quibus conditionibus proficiscantur, ignorant videlicet isti, qui ad vnum deferenda esse omnia non arbitrantur? quasi vero Cn. Pompeium non quā suis virtutibus, tum etiā alienis vitiis magnum esse videamus. Quare nolite dubitare, quin huic vni credatis omnia, qui intra annos tot vnus inuentus sit, quem locii in vrbes suas cū exercitu venisse gaudeāt. Quod si authoritatibus hāc causam Quirites confirmandam putatis, est vobis author vir bellorū omnium, maximarumq; rerum peritissimus P. Seruilius: cuius tantæ res gestæ terra mariq; extiterunt, vt cum de bello deliberetis, author vobis grauior esse nemo debeat. C. Curio summis vestris beneficiis, maximisq; rebus gestis summo ingenio & prudentia præditus.

Capere. id est continere & satiare. Qui ab auro gazaꝝ regia. id est a Mithridatis & Tigranis pecunijs. Quam enim pecuniam hostibus Imperatores detraxerant, eam in ærarium referendam Romam curabant. Ideoque cum Imperatoribus mittebantur Quæstores ad pecuniariam rem administrandam, & prædam ac manubias in publicas rationes referendas. Cicero in libro de Officijs secundo scribens magistratus continentes esse, omniq; auaritiæ suspitione vacare debere, Omni, inquit, Macedonū gaza, quæ fuit maxima, potitus est Paulus, tantum in ærarium pecuniæ inuexit, vt vnus Imperatoris

præda finem attulerit tributorum. Imitatus patrē Africanus nihilo locupletior Carthagine euerfa. Idē L. Mummiū feciſſe dicit, quū Corinthum urbē opulentiffimam funditus euertiffet. Illic Macedonū gazam vt hic regiā Cicero appellat. Virgilius quoq; in libro Aeneidos primo, Arma virum tabulæq; & Troia gaza per vndas. Et in libro ſecundo, Huc vna dique Troia gaza Incenſis erepta adytis. Gazam in numero tantum ſingulari perſicam vocem eſſe, eaq; ſignificari diuitias, id eſt omne id quod poſſidemus, Seruius dicit. Non erit idoneus qui ad bellum mittatur.) vt paulo ante dixit. Idoneus nō eſt, qui impetret. Ecquam putatis ciuitatem.) Cōduplicatio eſt. Res enim eadem iterum dicitur. Pacata autem natio aut ciuitas eſt quæ bello caret, quæ in pace eſt, vt paulo ante dixit pacatum hominem qui hoſtis non ſit. Requiſiuit.) id eſt ſtudioſe quaſiuit, vt bello piratico præficeretur. Propter animi continentiam.) id eſt quia ſociorum compiler ac prædator non eſſet. Pecunia publica.) id eſt vetergalibus quæ ipſi ſoluerent. Præter paucos.) eos ſcilicet, qui cum imperio in prouincias mittantur, Neque eos) paucos ſcilicet. Cladium nomine.) id eſt quod cladi præfecti ſint. Quibus iacturis.) id eſt incommodis noſtris. Alienis vitijs.) Magna laus Pompeij eſt, in aliorum Imperatorum tanta auaritia, tanta incontinentia ipſum eſſe tam innocentem, tamque continentem. Inter annos tot.) id eſt a tam multis annis. Intra autem de futuro potius dicatur, vt intra decem annos, id eſt antequā decē anni ſint: quod decennio quoq; dici poſſet, vt in libro inueſtiuarum in Catilinam ſecundo, Sed triduo tamen audietis. Id exponit Præſcianus pro intra tri-

Gaza.

Idoneus
quis,Pacata
ciuitas.Inter &
intra tot
annos.

duum. P. Seruilus.)is est, vt arbitror, qui ante Pō-
 peium cū piratis victoria non incruenta conflixit, P. Serui-
 quos e mari eiecisse non contentus, eorum vrbes va- lius Isau-
 lidissimas, diutina præda abundantes Phaselin & ricus.
 Olypon euertit, Isauronque ipsam Ciliciæ arcem
 sustulit. Vnde conscius sibi ipse magni laboris Isau-
 rici cognomen adamauit. Author est L. Florus. Si-
 gnificat autem Cicero hos in ea esse sententia, vt
 Cn. Pompeio decernatur imperium in Mithridatē.
 C. Curio.)is est, vt arbitror, ad quem Ciceronis
 Epistolæ libro secundo sunt. Summis vestris be-
 neficijs præditus.)id est vir Consularis. Pro am-
 plissimis vestris honoribus)id est pro Consulatu.

Est Cn. Lentulus, in quo omnes pro amplif-
 simis vestris honoribus summum consilium,
 summam grauitatem esse cognoscitis. Est C.
 Cassius, integritate, virtute, constantia singu-
 lari. Quare videte, num horum authoritati-
 bus, illorum orationi, qui dissentiunt, respon-
 dere posse videamur. Que quum ita sint C.
 Manili, primum istam tuam & legem, & vo-
 luntatem, & sententiam laudo, vehementissi-
 meq; comprobo: deinde te hortor, vt autho-
 re Po. Ro. maneas in sententia, neue cuiusquã
 vim aut minas pertimescas. Primum enim in
 te satis esse animi cōstantiæq; arbitror: deinde
 cum tantam multitudinem, cum tãto studio
 adesse videamus, quantam non iterum in co-
 dem homine præficiendo vidimus, quid est,

quod aut de re, aut de perficiēdi facultate dubitemus? Ego autē, quicquid in me est studii, cōsiliū, laboris, ingenii, quicquid hoc beneficio po. Ro. atq; hac potestate prætoria, quicquid authoritate, fide, constantia possum, id omne ad hanc rem conficiendā tibi, & populo Ro. pollicor, & defero: testorq; omnes deos, & eos maxime qui huic loco tēploq; præsident, qui omnium mentes eorum qui ad Rempu. adeunt, maxime perspiciunt, me hoc neq; rogatu facere cuiusquā, neq; quò Cn. Pompeii gratiam mihi per hanc orationem cōciliari putem: neq; quò mihi ex cuiusquā amplitudine, aut præsidia periculis, aut adiumenta honoribus quæram: propterea quòd pericula facile (vt hominem præstare oportet) innocentia tecti pellemus: honorem autem neque ab vno, neque ex hoc loco, sed eadem nostra illa laboriosissima ratione vitæ (si vestra voluntas feret) consequemur. Quamobrem quicquid in hac causa mihi susceptum est Quirites, id ego omne me Reip. causa suscepisse cōfirmo: tantumque abest, vt aliquam bonam gratiam mihi quæsisse videar, vt multas etiam similitates, partim obscuras, partim apertas, intelligam mihi non necessarias, vobis non inutiles, suscepisse. Sed ego me hoc honore præditum, tantis vestris beneficiis affectum, statui

Quirites vestram voluntatem, & reip. dignitatem, & salutem prouinciarum atque sociorum, meis omnibus commodis & rationibus præferre oportere.

Cn. enim Lentulum) cum Lucullo Consulem fuisse Cicero Actione in Verrem. liij. scribit. Duorum autem Lentulorum Cicero meminit: vnus Cn. Léntuli Marcellini, in Diuinatione: alterius Cn. Lentuli Vacciæ, in libro Epistolarum ad Q. Fratrem secundo. De vtro hic intelligatur, incertum est. C. Cassius) Hunc esse arbitror ad quem Ciceronis epistolæ sunt lib. xv. Horum autoritatibus) id est per horum autoritates. C. Manili.) Apostrophe est. auertit enim sermonem a po. Ro. Cuiusquam vim aut minas pertimescas.) Lex Manilia viris optimis iniqua videbatur, propterea quòd ea primum Lucullus rerum suarum gestarum gloria priuabatur. triumphum enim potius quàm belli successor Lucullo Pompeius mitti videbatur: deinde potentiam Pompeij metuebant, ne in tyrannidem euaderet. Iraque priuatim constituerunt inter se promulgationi legis obistere, neq; ferre publicam libertatem prodí. Verum cum perferendæ legis dies adesset, plebs metu fractis animis silentium egere, præter Catulum, vt ait Plutarchus in vita Pompeij: Hortensium adfungit Cicero. Non iterum) id est non alias. Testorq; omnes deos) Remouet omnem suspicionem, ne hanc legem suadere videatur aut rogatum cuiusdam, aut vt Pompeij gratiam sibi conciliaret, aut ad depellenda pericula, aut ad Consulatum assequendum, sed reip. causâ id se tantum facere profitetur. Huic loco temploq; id est foro & rostris,

Cn. Léntuli duo.

Lex Manilia,

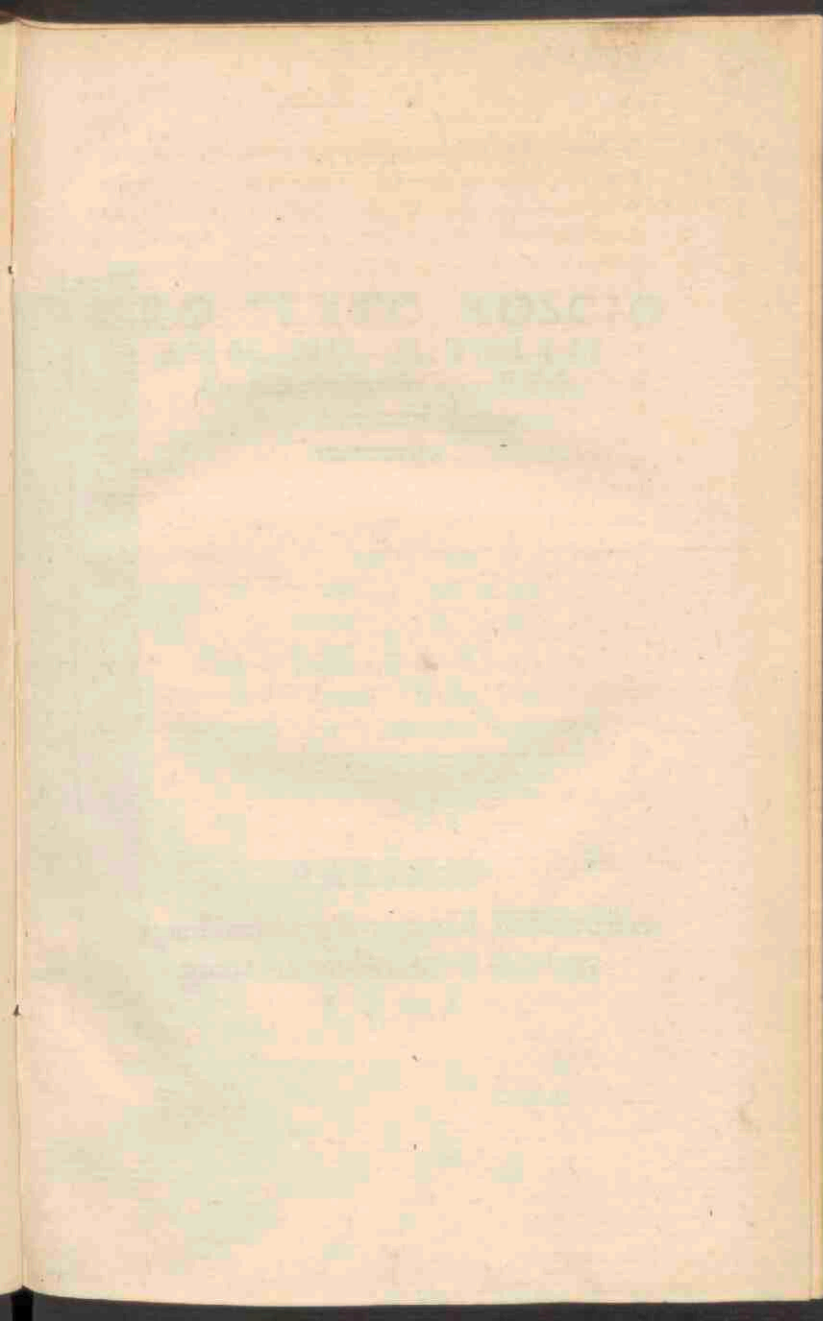
Templum
pro foro

Templum quamvis per se pro curia dicatur, non nunquam tamen pro foro inuenitur. T. Liuius lib. viij. Naues, inquit, Antiatium partim in naualia Romae subductae: partim incensae: rostrisque earum suggestum in foro extructum adornari placuit: Rostraque id templum appellatum. Per hanc causam id est per hanc legis suasionem. Adiuumenta honoribus id est ad Consulatum. Ut hominem praestare oportet Iudiciorum pericula innocens non metuit. Idque virum bonum praestare decet, ut innocentia munitus ea nihil formidet. Confir-

Gratia
bona &
mala.

mo id est affirmit. Aliquam bonam gratiam) A. Gellius cap. ix. lib. xij. gratiam nominat inter vocabula ancipitia, quae in utranque partem dicuntur. Ideoque gratiam bonam hic Cicero dixit, ut in Oratione pro L. Murena. L. inquit, Murenae provincia multas bonas gratias cum optima estimatione attulit. Referre gratiam in re mala, idem dixit in Oratione pro P. Sylla, Quod si esses vsu atque aetate robustior, essem idem qui soleo, quum sum laceffitus: nunc tecum sic agam, tulisse ut potius iniuriam, quam retulisse gratiam videar.

F I N I S.

CCN 66843490

Page
No.

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Page
No.

Page
No.